

Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin
Bülleteni

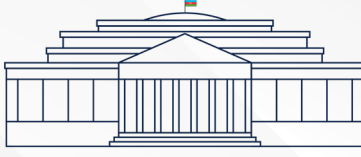
2025 | №1

ISSN: 3007-2557

Bona fides semper
praesumitur,
nisi mala fides
adesse probetur

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
ALİ MƏHKƏMƏSİ

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
ALİ MƏHKƏMƏSİ

Baş redaktor:

Ç.İ.Əsgərov

Redaksiya heyəti:

H.Q.Nəsimov

S.F.Hacıyev

X.S.Məmmədov

K.N.Abiyeva

F.M.Abbasova

C.S.Abdullazadə

A.Ç.Əliyev

Ə.İ.Əliyev

L.H.Hüseynov

R.N.İbadov

R.A.Kurbanov

M.F.Quluzadə

K.N.Mehdiyeva

F.T.Zərbiyev

Məsul katib:

E.S.Məmmədov

Redaksiya ünvanı:

AZ 1025, Bakı şəhəri, Xətai rayonu,
Yusif Səfərov küç. 26
Tel: 012-489-07-07 (daxili nömrə: 1607)

www.supremecourt.gov.az

Elektron poçt: contact@supremecourt.gov.az

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

ALİ MƏHKƏMƏSİNİN

BÜLLETENİ

2025
№ 1

MÜNDƏRİCAT

ALİ MƏHKƏMƏNİN QƏRARLARI

- "Kassasiya instansiyası məhkəməsində mahiyyəti üzrə təkrar baxılan işlərə münasibətdə ədalət mühakiməsinin keyfiyyətinin artırılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2025-ci il 4 aprel tarixli 4 nömrəli Qərarı 3
- "Silahın, onun komplekt hissələrinin, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların qanunsuz hazırlanmasına, dövriyyəsinə və talanmasına dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun Qərarı (Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2025-ci il 4 aprel 8 nömrəli Qərarı ilə edilmiş dəyişikliklər nəzərə alınmaqla) 4
- "Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətləri barədə işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun Qərarı (Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2025-ci il 4 aprel tarixli 9 nömrəli Qərarı ilə edilmiş dəyişikliklər nəzərə alınmaqla) 18
- "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 2.0.2, 57 və 59-cu maddələrinin tətbiqi zamanı inzibati aktın formasına dair 2025-ci il 01/2025 nömrəli Qərardad 28

CİNAYƏT İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

- Kassasiya Kollegiyası məhkumun zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına ağır zərərin vurulması ilə nəticələnmiş əməlinin zəruri müdafiə həddini aşmaqla sağlamlığa ağır zərər vurma olaraq qiymətləndirilməsi və əməlin Cinayət Məcəlləsinin 126.1-ci maddəsindən 130.1-ci maddəsinə tövsif edilməsi barədə qənaətə gəlmişdir 34
- Narkotik vasitəni satanla onu əldə edən şəxs arasında bu əməllərin yerinə yetirilməsinə dair qabaqcadan razılığın əldə olunması vahid cinayətin birgə törədilməsi barədə razılığın əldə edilməsi anlamına gəlmir və bu səbəbdən cinayətdə iştirakçılıq kimi qiymətləndirilməməlidir 41

MÜLKİ İŞLƏR ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

- Əmək müqaviləsinin ləğv olunması qadağan edilən işçilərə münasibətdə Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin ç) bəndinin tətbiq edilməməsi üçün pozuntu ilə qoruma altına alınmış hallar arasında səbəbli əlaqənin mövcudluğu müəyyən olunmalıdır 47
- Miras notarius tərəfindən siyahıya alınmadıqda vərəsələr miras qoyanın borclarının mirasdan çox olduğunu sübut etməlidirlər 49

KOMMERSIYA İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

Bank köçürmələri nəticəsində sifarişçiyə zərər dəyməsinin iddia olunduğu hallarda, sifariş orderi icra olunarkən bank tərəfindən müqavilə şərtlərinə və qanunvericiliyin tələblərinə zidd hərəkət edilməsi hallarına yol verilib-verilmədiyi müəyyənləşdirilməlidir 51

Mülki dövriyyənin müstəqil subyekti kimi yerli icra hakimiyyətinin inzibati ərazi dairəsi üzrə nümayəndəliyi mülki mühakimə icraatında iddiaçı və ya cavabdeh kimi iştirak edə bilər 54

İNZİBATI İŞLƏR ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

"Müharibə veterani" adının və vəsiqəsinin verilməsi tələbinə dair işlərdə Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün müdafiəsi ilə əlaqədar əlilliyi müəyyən edilmiş şəxslərə hərbi xidmətdən qanuni əsaslarla tərxis olunma tələbi şamil edilməməlidir 56

Sosial adaptasiya məqsədilə birdəfəlik pul müavinətinin təkrar təyin olunması halında şəxsin Konstitusiyaya və qanunlarla müəyyən edilmiş vəzifələrə əməl edib-etməməsinə diqqət edilməlidir 59

MƏQALƏLƏR

Orxan İsmayılov. İnzibati icraatda qeyri-müəyyən hüquqi anlayışların tətbiqi və inzibati məhkəmə nəzarəti 62

Orxan Məmmədli. Məhkəmə icraatında süni intellekt 68

“Kassasiya instansiyası məhkəməsində mahiyyəti üzrə təkrar baxılan işlərə münasibətdə ədalət mühakiməsinin keyfiyyətinin artırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2025-ci il 4 aprel tarixli 4 nömrəli Qərarı

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu 2024-cü il ərzində mahiyyəti üzrə təkrar kassasiya qaydasında baxılmış işlər üzrə ümumiləşdirmənin nəticələrini və bununla bağlı aparılmış müzakirələri nəzərə alıb “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 79-cu maddəsinin tələblərini rəhbər tutaraq

QƏRARA ALDI:

1. Prosesual qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq təkrar apellyasiya baxışına göndərilən işlər üzrə çıxarılmış qərarlardakı göstərişlərin keyfiyyətini artırmaq məqsədilə tədbirlər müəyyən edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi kollegiyalarının sədrləri kassasiya qaydasında baxılan işlərə münasibətdə ədalət mühakiməsinin keyfiyyətinin artırılması istiqamətində işin təşkilinə dair əlavə tədbirlər görsünlər.

3. Apellyasiya instansiyası məhkəmələrinə ədalət mühakiməsinin keyfiyyətinin artırılması, o cümlədən təkrar baxılan işlər üzrə kassasiya məhkəməsinin qərarlarında qanunvericiliyə uyğun olaraq verilmiş göstərişlərin həmin işə yenidən baxan məhkəmə üçün məcburiliyi prinsipinə riayət olunmasının, habelə göstərişlərdə qoyulmuş məsələlərə münasibətdə fərqli yanaşmanın tətbiq edildiyi hallarda, buna dair mövqelərin aydın şəkildə göstərilməklə qanunvericiliyə uyğun qaydada davranmanın təmin edilməsi üzrə əlavə tədbirlərin görülməsi tövsiyə edilsin.

4. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi sədrinin müavini qərardan irəli gələn məsələlərin icrasını diqqət mərkəzində saxlamaqla aidiyyəti kollegiyalarla birgə zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin etsin və bu sahədə görülmən işlər barədə Ali Məhkəmənin Plenumunda məlumat versin.

“Silahın, onun komplekt hissələrinin, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların qanunsuz hazırlanmasına, dövriyyəsinə və talanmasına dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun Qərarı (Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2025-ci il 4 aprel 8 nömrəli Qərarı ilə edilmiş dəyişikliklər nəzərə alınmaqla)

27 may 2005-ci il

№ 2

Bakı şəhəri

Məhkəmə statistikasından göstərir ki, hər il qanunsuz olaraq silah, onun komplekt hissələri, döyüş sursatı, partlayıcı maddələrin və qurğuların əldə edilməsi, hazırlanması və satışı ilə bağlı məhkəmələrdə xeyli cinayət işlərinə baxılır. Bu sahədəki qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi zamanı qanunun tələblərinin müxtəlif mənada başa düşülməsi halları mövcuddur.

Bir tərəfdən də bu onunla əlaqədardır ki, Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 26 may tarixli 886-IQ nömrəli Qanununa əsasən 2000-ci il sentyabrın 1-dən qüvvəyə minmiş Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində qanunsuz olaraq silah, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğular əldə etmə, başqasına vermə, satma, saxlama, daşıma və ya gəzdirmə, həmin əşyaları (predmetləri və məmulatları) hazırlama, habelə odlu silahı təmir etmə, eləcə də həmin əşyaları talama və ya hədə-qorxu ilə tələb etmə cinayətlərinin yeni tövsifedici əlamətləri müəyyən edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası 2000-ci il 17 mart tarixli 835-IQ nömrəli Qanunla “Fərdi şəxslərin odlu silah əldə etməsi və saxlanması üzərində nəzarət haqqında” 1978-ci il 28 iyun tarixdə Strasburq şəhərində imzalanmış Avropa Konvensiyasına qoşulmuş, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi 2003-cü il dekabrın 29-da “Azərbaycan

Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 228-ci maddəsinin şərh *edilməsinə dair*” qərar qəbul etmişdir.

Həmin səbəblərdən Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Silah, döyüş sursatı və ya partlayıcı maddələrin oğurlanması və qanunsuz dövriyyəsinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 1998-ci il 22 may tarixli qərarında verilən əvvəlki izahlar hazırkı dövrün tələblərini ödəmir.

Silahların, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların qanunsuz hazırlanması, dövriyyəsi və talanması işləri üzrə vahid məhkəmə təcrübəsi yaratmaq məqsədilə Ali Məhkəmənin Plenumu

QƏRARA ALIR:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – CM) 228, 229 və 232-ci maddələrində nəzərdə tutulan cinayətlərə dair işlərə baxılarkən nəzərə alınmalıdır ki, bu cinayətlərin predmetini odlu silah, onun komplekt hissələri, döyüş sursatı (CM-in 228-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əməllərə münasibətdə - yivsiz odlu ov silahı və həmin silah üçün döyüş sursatı istisna olmaqla), partlayıcı maddələr və qurğular, habelə (CM-in 228.5 və 229.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə münasibətdə) qaz silahı, soyuq silah, o

cümlədən soyuq atıcı silah təşkil edir.

Şəxsdən götürülən predmetin qeyd edilən maddələrin dispozişiyalarında nəzərdə tutulan *cinayətlərin predmetinə* aid olub-olmaması məsələsi "Xidməti və mülki silah haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun və "Fərdi şəxslərin odlu silah əldə etməsi və saxlanması üzərində nəzarət haqqında" 1978-ci il 28 iyun tarixli Avropa Konvensiyasının müddəaları əsasında müəyyənləşdirilməlidir.

Şəxsin qanunsuz əldə etdiyi, başqasına verdiyi, saxladığı, daşdığı, gəzdirdiyi, hazırladığı, təmir etdiyi, taladığı və ya hədə-qorxu ilə tələb etdiyi predmetin odlu silaha, onun komplekt hissələrinə, döyüş sursatına, partlayıcı maddələrə və ya qurğulara, *yəni qeyd edilən maddələrin dispozişiyalarında nəzərdə tutulan cinayətlərin predmetinə* aid olub-olmamasını müəyyən etmək üçün xüsusi biliyə ehtiyac olduqda iş üzrə ekspertizanın keçirilməsi zəruridir.

2. "Xidməti və mülki silah haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən silah dedikdə, canlı qüvvənin və digər obyektlərin, o cümlədən texnikanın və tikililərin məhv edilməsi və yaxud işarə vermə üçün nəzərdə tutulmuş, lakin canlı qüvvənin və digər obyektlərin məhv edilməsi üçün istifadə oluna bilən qurğu və vasitə başa düşülməlidir.

Odlu silah, onun komplekt hissələri, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğular, *habelə qaz silahı*, soyuq silah, *o cümlədən soyuq atıcı silah* həm sənaye, həm də kустar üsulla istehsal edilə və hazırlana bilər.

"Xidməti və mülki silah haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinin 8-ci bəndinə əsasən odlu silah – barıtın və ya digər alışan maddələrin yanmasından yaranan enerji hesabına mermisi istiqamətlənmiş hərəkət edərək müəyyən məsafədən hədəfi mexaniki

zədələmək və ya sıradan çıxarmaq təyinatına malik olan silahdır.

CM-in 228-ci maddəsinə və "Fərdi şəxslərin odlu silah əldə etməsi və saxlanması üzərində nəzarət haqqında" 1978-ci il 28 iyun tarixli Avropa Konvensiyasının müddəalarına əsasən odlu silaha aşağıdakılar aiddir:

- a) avtomatik silah;
- b) yarımavtomatik mexanizmlı, yenidən doldurma tələb edən mexanizmlı və ya tək-tək atəş açan mexanizmlı qısalüləli silah;
- c) yarımavtomatik mexanizmlı və ya yenidən doldurulma tələb edən mexanizmlı minimum bir yivli lüləli mexanizmlı uzunlüləli silah;
- ç) yivli lüləsi birdən az olmayan təkətılan uzunlüləli silah;
- d) əl reaktiv qumbara atanlar;
- e) hücum və ya müdafiə odsaçanlar;
- ə) yay tipli atıcı mexanizmlı silah.

Odlu silahlara, həmçinin yivli lüləsi olan müxtəlif növ tapançalar, minaatanlar, təyyarə vuran toplar və bu bəndin "a-ə" yarımbəndlərində göstərilən xüsusiyyətlərə malik olan digər silahlar da aiddirlər.

Pnevmatik silah, işıqverici, işarəverici, fişəng atıcı, tikinti-montaj təyinatlı tapança və revolverlər, elektroşok qurğuları, eləcə də soyuq silah odlu silah hesab edilmir.

3. "Avtomatik" termini ondan növbə ilə atəş açıla bilən silahlara aiddir.

"Yarımavtomatik" termini tətiiyi hər dəfə sıxarkən atəş açılan silahlara aiddir.

"Yenidən doldurma tələb edən mexanizmlı" termini tətiiyi sıxmaqdan başqa, onun hərəkətə gətirilməsi üçün hər dəfə yenidən doldurulmasının yerinə yetirilməsi zəruri olan silahlara aiddir.

"Təkətılan" termini *lüləsi* və ya lülələri hər növbəti atəşin açılması üçün yenidən doldurulan silahlara aiddir.

"Qısalüləli" termini lüləsinin uzunluğu 30 santimetrdən çox olmayan və ya ümumi

uzunluğu 60 santimetrdən az olan silahlara aiddir.

“Uzunlüləli” termini lüləsinin uzunluğu 30 santimetrdən çox, ümumi uzunluğu isə 60 santimetrdən çox olan silahlara aiddir.

4. “Xidməti və mülki silah haqqında” *Azərbaycan Respublikası Qanununun* 2-ci maddəsinin 5-ci bəndinə əsasən döyüş sursatı – müvafiq silah növündən atəş açmaq üçün nəzərdə tutulmuş konstruktiv qurğu və ya əşyalardır.

Döyüş sursatı dedikdə, hədəfi məhv etmək üçün müəyyən olunmuş və tərkibində dağıdıcı, tullayıcı və vurub çıxardığı *atımı*, yaxud onların məcmusu olan silahlanma predmetləri və tullayıcı sursatlar başa düşülür.

Döyüş sursatına hədəfi məhv etmək üçün nəzərdə tutulan artilleriya mərmisi və minaları, hərbi mühəndis atımları (partlayış törədici qanadlı ballistik raket və qurğular), minalar, tank əleyhinə olan qumbaralar, əl qumbaraları, piyada əleyhinə olan və reaktiv qumbaralar, kalibrindən asılı olmayaraq hədəfi məhv etmək elementi (karteç, qırma, mərmisi, güllə və s.) ilə yanaşı, digər bütün elementləri olan müxtəlif odlu silah patronları aid edilir.

Hədəfi zədələmək və məhv etmək üçün nəzərdə tutulan elementi (mərmisi, gülləsi, qırması və s.) olmayan və canlı hədəfi məhv etmək təyinatına malik olmayan işarəverici, işıqverici, tikinti-montaj işlərində istifadə edilən qaz və təlim patronları döyüş sursatlarına aid deyillər.

Partlayıcı maddələr dedikdə, tezliklə özüyayılan kimyəvi çevrilmə xüsusiyyətinə və partlama qabiliyyətinə malik kimyəvi birləşmələrdən ibarət maddələr başa düşülməlidir. Bunlara trotil, ammonitlər, plastidlər, elastidlər, tüstülü və tüstüsüz barit, bərk raket yanacağı və s. aiddir.

Partlayıcı qurğular dedikdə, partlayıcı maddələrdən və konstruktiv təyinatına görə

partlayışın baş verməsi üçün qığılcım yaradan xüsusi qurğulardan (məsələn, detonator, fitil və s.) ibarət olan predmetlər nəzərdə tutulur.

Odlu silahın komplekt hissələri dedikdə, onun funksional təyinatını müəyyən edən hissələr, odlu silahın lüləsi, zərbə, buraxılış (tətik), bağlayıcı mexanizmi, baraban (güllə yuvacığı), eləcə də kompleks halında silahdan təyinatı üzrə istifadə etməyə – atəş açmağa imkan verən digər detalları başa düşülür.

Lakin odlu silahın üzərində olsa belə, həmin silahdan təyinatı üzrə atəş açmağa imkan verməyən əşyalar və qurğular (süngü bıçağı, süngü və s.) CM-in 228 və 229-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş odlu silahın komplekt hissələrinə aid deyillər.

5. “Xidməti və mülki silah haqqında” *Azərbaycan Respublikası Qanununun* 2-ci maddəsinin 16-cı bəndinə görə silahın dövriyyəsi – silahın istehsalı, gətirilməsi, aparılması, idxalı, ixracı, satışı, başqasına verilməsi, əldə edilməsi, kolleksiya edilməsi, sərgisinin keçirilməsi, uçotu, saxlanması, gəzdirilməsi, daşınması, istifadə edilməsi, göndərilməsi, götürülməsi və məhv edilməsidir.

Odlu silahı, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları qanunsuz olaraq başqasına vermə dedikdə, həmin predmetlərə sahiblik edən qanunsuz olaraq onları müvəqqəti (məsələn, istifadə etmək, saxlamaq, daşımaq və s. bu kimi məqsədlər üçün) başqa şəxsə verməsi başa düşülür.

6. *Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 228.1, 229.1, 230, 231 və 232.1-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 2010-cu il 21 iyun tarixli Qərarı ilə müəyyən edilən hüquqi mövqeyə əsasən yivsiz odlu ov silahının və həmin silah üçün döyüş sursatının əldə edilməsi,*

başqasına verilməsi, saxlanması, daşınması, gəzdirilməsi və ya satılmasına görə müvafiq olaraq CM-in 228.1 (228.2) və 228.3-cü (228.4-cü) maddələri ilə cinayət məsuliyyəti istisna edilsə də, yivsiz odlu ov silahının diqqətsiz saxlanması, eləcə də həmin silah və onun üçün döyüş sursatının mühafizəsi üzrə vəzifələrin lazımınca yerinə yetirilməməsi, habelə yivsiz odlu ov silahının, onun komplekt hissələrinin və onun üçün döyüş sursatının qanunsuz olaraq hazırlanması, talanması və ya hədə-qorxu ilə tələb edilməsi CM-in müvafiq olaraq 230, 231, 229.1 və 232.1-ci maddələrində nəzərdə tutulan cinayətlərin tərkibini yaradır.

Yivsiz odlu ov silahından hazırlanmış, yəni artıq əvvəlki təyinatını itirmiş kəsilmiş tüfəngi əldə etmə, başqasına vermə, satma, saxlama, daşıma və ya gəzdirmə CM-in 228-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə səbəb olur. Lakin belə (kəsilmiş) tüfəngdə istifadə etmək məqsədilə törədilsə belə, yivsiz odlu ov silahı üçün nəzərdə tutulmuş döyüş sursatının əldə edilməsi, başqasına verilməsi, satılması, saxlanması, daşınması və ya gəzdirilməsi CM-in 228-ci maddəsi ilə məsuliyyət yaratmır.

7. "Xidməti və mülki silah haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tələbinə görə kalibri 4,5 mm-dən çox, gülləsinin uçuş sürəti saniyədə 150 metrden çox olan odlu silahın idman obyektlərindən kənarında saxlanması, istifadə edilməsi və vətəndaşlar tərəfindən əldə edilməsi qadağan olduğundan, həmin növ silahların qanunsuz əldə edilməsi, başqasına verilməsi, satılması, saxlanması, daşınması, gəzdirilməsi və ya talanması müvafiq olaraq CM-in 228 və ya 232-ci maddəsinin tərkibini yaradır.

8. Partlayıcı maddələrdən və konstruktiv təyinatına görə partlayış edilməsi üçün qurğulardan ibarət olan müxtəlif partlayıcı qurğuların qanunsuz əldə edilməsi, başqasına verilməsi, satılması, saxlanması, daşınması,

gəzdirilməsi və ya talanması da müvafiq olaraq CM-in 228 və ya 232-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayət məsuliyyətini yaradır.

9. CM-in 228.1-ci maddəsində odlu silahın, onun komplekt hissələrinin, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların qanunsuz əldə edilməsi dedikdə, onların satın alınması, başqa əmlakla və ya əşya ilə dəyişdirilməsi, borc və ya bəxşiş kimi alınması, borc əvəzinə ödənilməsi, habelə, qeyd olunan predmetlər tapıldıqda onların mənimsənilməsi və s. hərəkətlər başa düşülür.

(Çıxarılıb.)

Bu cinayətin predmetlərinin qanunsuz saxlanması dedikdə, onların binalarda, gizli saxlanılma yerlərində, habelə mühafizəsi təmin edilən və üzərində zəruri nəzarət həyata keçirilən digər yerlərdə saxlanması başa düşülməlidir.

Həmin predmetlərin qanunsuz daşınması dedikdə, istənilən üsulla onların yerinin dəyişdirilməsinə yönələn qəsdən edilən hərəkət başa düşülməlidir.

Odlu silahın və bu cinayətin digər predmetlərinin qanunsuz gəzdirilməsi dedikdə, onların təqsirli şəxsin bilavasitə paltarlarında, bədənində üstündə olması, eyni zamanda çantada, portfeldə və s. əl yükündə gəzdirilməsi başa düşülməlidir.

Göstərilən predmetlərin müvafiq icazə olmadan təqsirkarın idarə etdiyi nəqliyyat vasitəsində olması işin konkret hallarından asılı olaraq onları qanunsuz saxlama, daşıma və ya gəzdirmə kimi tövsif olunmalıdır.

Odlu silahın qeyd etdirilməsi (yenidən qeyd etdirilməsi) üçün qanunvericilikdə müəyyən edilmiş müddətlər bitdikdən sonra onların saxlanması, gəzdirilməsi, daşınması CM-in 228-ci maddəsinin tərkibini yaratmır.

CM-in 228.3-cü maddəsinə əsasən odlu silah, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatı (yivsiz odlu ov silahı və həmin silah üçün

döyüş sursatı istisna olmaqla), partlayıcı maddələri və qurğuları qanunsuz olaraq satma dedikdə, CM-in 228.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş - bu predmetlərin müvəqqəti olaraq başqasına keçməsinə ehtiva edən odlu silahın və s. verilməsindən fərqli olaraq onların qanunsuz olaraq hər hansı bir üsulla yayılması, yəni həmin predmetlərin əvəzli və ya əvəzsiz olaraq başqasının sahibliyinə keçməsi ilə yanaşı, onların üzərində sərəncam vermək "hüququnun" da əvvəlki sahibindən digər şəxsə keçməsi başa düşülməlidir (məsələn, pul müqabilində satılması, bağışlanması, başqa predmetlə dəyişdirilməsi, borcun əvəzinə verilməsi və s.).

Şəxs eyni bir predmetə münasibətdə CM-in 228.1-ci maddəsində göstərilən əməllərlə, məsələn, qanunsuz olaraq odlu silahı əldə etməklə, saxlamaqla, daşımaqla yanaşı, onun satışını həyata keçirdikdə, bu hərəkətlər CM-in 228.1 və 228.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərin məcmusu qaydasında deyil, yalnız daha ağır məsuliyyət müəyyən edən CM-in 228.3-cü maddəsi ilə, CM-in 228.4-cü maddəsində təsbit edilmiş tövsifedici əlamətlərlə müşayiət olunduqda isə CM-in həmin maddəsi ilə tövsif olunmalıdır.

Lakin fərqli predmetlərə (məsələn, müxtəlif odlu silahlara) münasibətdə müstəqil hərəkətlərlə törədilmiş, biri CM-in 228.1 və ya 228.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətlərin tərkibini, digəri CM-in 228.3 və ya 228.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətlərin tərkibini təşkil edən ayrı-ayrı əməllər CM-in 228.1 və 228.3-cü (tövsifedici əlamətlər olduqda – CM-in 228.2 və 228.4-cü) maddələri ilə - cinayətlərin məcmusu kimi tövsif edilməlidir.

10. CM-in 229-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət məsuliyyətini yaradan qanunsuz olaraq odlu silah, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatını, partlayıcı

maddələri və qurğuları, habelə qaz silahını və ya soyuq silahı qanunsuz hazırlama (istehsal etmə) dedikdə, "Xidməti və mülki silah haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 10-cu maddəsinin tələblərinin ziddinə olaraq onların yaradılması, habelə başqa predmetlərin (məsələn, raket atəşlərinin, qaz, start və tikinti-montaj, məişət və idman təyinatlı inventarların) üzərində dəyişikliklər etmə nəticəsində onların odlu, qaz silahı və ya soyuq silah, o cümlədən soyuq atıcı silah, döyüş sursatı, yaxud partlayıcı maddə xüsusiyyətlərinə gətirilməsi başa düşülməlidir.

Odlu silahı təmir etmə dedikdə, onun itirilmiş məhv etmə xüsusiyyətlərinin bərpa edilməsi nəzərdə tutulur, yəni təmir nəticəsində odlu silah təyinatı üzrə istifadə üçün yararlı vəziyyətə gətirilir.

Şərh edilən maddədə nəzərdə tutulmuş odlu silahı və digər predmetləri hazırlama cinayəti həmin predmetlərin tam şəkildə yaradıldığı andan, odlu silahı təmir etmə cinayəti isə onun məhvəddici xüsusiyyətlərinin bərpa edilməsi anından başa çatmış hesab edilir.

Şəxs bu cinayətin predmetlərini hazırlama, habelə odlu silahı təmir etmə üzrə texnoloji prosesi apararkən yaxalanarsa, onun əməli CM-in 229-cu maddəsində nəzərdə tutulan cinayəti törətməyə cəhd etmə kimi tövsif edilməlidir.

11. Odlu silahın, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların talanması dedikdə, belə predmetləri mənimsəmək və ya başqa şəxsə vermək, habelə öz mülahizəsinə uyğun şəkildə istifadə etmək məqsədilə onları hər hansı bir üsulla ~~(quldurluq istisna olmaqla)~~ ələ keçirmək başa düşülməlidir.

12. CM-in 228 və 232-ci maddələri ilə cinayət məsuliyyəti nəinki funksional istifadə üçün yararlı olan silahların qanunsuz dövriyyəsi, həmçinin təmir edilmiş yararsız odlu silahların və ya odlu silah vəziyyətinə

gətirilmiş təlim silahlarının qanunsuz dövriyyəsi və talanması zamanı da yaranır.

Şəxs yanılıb funksional istifadə üçün yararlı olmayan silahı, döyüş sursatını, partlayıcı maddəni və qurğunu yararlı hesab edərək talamışsa onun əməli həmin predmetlərin talanmasına cəhd kimi tövsif edilməlidir.

Əgər şəxs sadalanan predmetlərin dövriyyəsi ilə bağlı hərəkətlər edərkən vicdanlı surətdə yanılmışdırsa, bu, onun CM-in 228-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti daşmasını istisna edir (məsələn, sürücü daşdığı yükün sahibinin həmin yükün içərisində odlu silah və ya döyüş sursatı gizlətdiyindən xəbərsiz olaraq yükü daşıyır).

Odlu silah, onun komplekt hissələri, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğular dövlət və digər müəssisə və təşkilatlardan, eləcə də onları qanuni və qanunsuz yolla əldə etmiş ayrı-ayrı şəxslərdən talandıqda CM-in 232-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş məsuliyyət yaranır.

13. CM-in 228.2.1-ci maddəsi ilə məsuliyyət odlu silahın, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı CM-in 228.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hərəkətlərin qabaqcadan əlbir olmuş iki və ya daha çox şəxsdən ibarət qrup və ya mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədilməsi zamanı yaranır.

CM-in 228.2.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan təkrarlıq tövsifedici əlaməti təqsirkar şəxs tərəfindən CM-in 228.1, 228.2.1 və 228.2.3-cü maddələrində nəzərdə tutulan cinayətlərdən hər hansı birinin iki dəfə və ya daha çox törədilməsi hallarında mövcud olur.

Əvvəllər törətdiyi cinayətə görə məhkum olunmuş, məhkumluğu götürülmüş və ya ödənilmiş, yaxud cinayət məsuliyyətindən azad olunmuş şəxs tərəfindən cinayətin yenidən törədilməsi cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilmir.

Əgər şəxs əvvəl təkbaşına, sonradan isə təkrarən digər şəxslərlə qabaqcadan əlbir olaraq döyüş sursatı və odlu silah əldə edib gəzdirirsə, onun əməli təkrarlıq və cinayətin qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs tərəfindən törədilməsi əlamətlərinə görə CM-in 228.2.1 və 228.2.2-ci maddələri ilə tövsif edilməlidir.

CM-in 228.1, 228.3 və 228.5-ci maddələrində göstərilən cinayət tərkibləri bir-birinə münasibətdə müstəqil olduğundan, CM-in 228.3 və ya 228.5-ci maddəsində nəzərdə tutulan hərəkətlər törədildikdən sonra CM-in 228.1, 228.2.1 və 228.2.3-cü maddələrində göstərilən əməllərin törədilməsi onların təkrar törədilməsi hesab olunmur.

Lakin bu Qərarın 9-cu bəndinin doqquzuncu abzasında göstərilən qaydada CM-in 228.3-cü (228.4-cü) maddəsi ilə tövsif olunmuş əməldə şəxsin yalnız bu maddədə nəzərdə tutulmuş odlu silahı və ya digər predmetləri satma əməlini deyil, həm də həmin (eyni bir) predmeti qanunsuz olaraq əldə etmə, başqasına vermə, saxlama, daşıma və gəzdirmə kimi əməli (əməlləri) törətməsi də nəzərə alındığı hallarda, bu (CM-in 228.3 və ya 228.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş) cinayətin törədilməsindən sonra şəxs CM-in 228.1 və ya 228.2.1 və ya 228.2.3-cü maddəsində göstərilən əməli (əməlləri) törətdikdə, həmin əməl cinayətlərin təkrar törədilməsi əlaməti üzrə - CM-in 228.2.2-ci maddəsi ilə (CM-in 228.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş digər tövsifedici əlamətlərlə müşayiət olunduqda - həm də həmin maddələrlə) tövsif edilməlidir.

CM-in 228.2.3-cü maddəsində, eləcə də CM-in 228.4.2-ci maddəsində təsbit edilən şəxsin öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə cinayət törətməsi əlaməti bu Qərarın 25-ci bəndinin ikinci və üçüncü abzaslarında nəzərdə tutulmuş müddəalara əsasən təfsir olunmalıdır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, CM-in 228.4-cü maddəsində göstərilən tövsifedici əlamətlər

müstəsna olaraq CM-in 228.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş qanunsuz olaraq odlu silah, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatı (yivsiz odlu ov silahı və həmin silah üçün döyüş sursatı istisna olmaqla), partlayıcı maddələri və qurğuları satma əməlinə münasibətdə müəyyən edilmişdir.

Odur ki, silahın qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı olan hər hansı, məsələn, CM-in 228.1-ci maddəsində göstərilən əməllərin deyil, yalnız odlu silahın və CM-in 228.3-cü maddəsində sadalanan və s. predmetlərin satışı mediadan, o cümlədən internet informasiya ehtiyatlarından və ya informasiya-telekommunikasiya şəbəkələrindən istifadə etməklə törədildikdə, əməl CM-in 228.4.4-cü maddəsi ilə tövsif edilə bilər.

Cinayətin mediadan, o cümlədən internet informasiya ehtiyatlarından və ya informasiya-telekommunikasiya şəbəkələrindən istifadə etməklə törədilməsi əlamətinin narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi, o cümlədən satışı ilə bağlı olan əməllərə münasibətdə təfsiri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 234.4.4 və 236-cı maddələrinin Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 428.10-cu maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair" 2023-cü il 14 iyul tarixli Qərarında verildiyi üçün şəxsin əməlinə CM-in 228.4.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş tövsifedici əlamətin olub-olmaması məsələsi həll edilərkən, həmin Qərarla ifadə olunmuş hüquqi mövqelər nəzərə alınmalıdır.

CM-in 228.4.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətin təkrar törədilməsi tövsifedici əlamətinin tətbiqi məsələsi həll olunarkən də burada həmin əlamətin yalnız CM-in 228.3-cü maddəsində göstərilən qanunsuz olaraq odlu silah, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatı (yivsiz odlu ov silahı və həmin silah üçün döyüş

sursatı istisna olmaqla), partlayıcı maddələri və qurğuları satma cinayətinə münasibətdə müəyyən olunduğu nəzərə alınmalıdır.

Bu səbəbdən (nə qədər ki, məhz CM-in 228.3-cü maddəsində göstərilən satış əməlinin təkrar törədilməsi həmin cinayətin CM-in 228.4.3-cü maddəsi ilə tövsifini şərtləndirən hal qismində nəzərdə tutulmuşdur) şəxsin əvvəl CM-in 228.1 və ya 228.2-ci maddəsində göstərilən cinayətləri törətməsi qanunsuz olaraq odlu silahın və s. predmetlərin satışının təkrarlıq əlaməti üzrə - CM-in 228.4.3-cü maddəsi ilə tövsif edilməsini tələb edən hal kimi qiymətləndirilə bilməz.

Eynilə, şəxsin eyni bir predmet, məsələn, odlu silah barədə əvvəlcə onun əldə edilməsi, daşınması və ya CM-in 228.1-ci (228.2-ci) maddəsində göstərilən digər hərəkətləri törətməsi, daha sonra isə həmin predmeti (odlu silahı) satması da CM-in 228.4.3-cü maddəsinin mənasına görə cinayətlərin təkrar törədilməsi əlamətini yaratmadığından, əməl həmin maddə ilə tövsif edilə bilməz və əgər digər tövsifedici əlamətlər yoxdursa, CM-in 228.3-cü maddəsi ilə tövsif olunmalıdır.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, CM-in 228.2.1-ci maddəsindən fərqli olaraq, CM-in 228.4.1-ci maddəsi (birincinin az ağır, CM-in 228.4.1-ci maddəsində göstərilən cinayətin isə ağır cinayət olması nəzərə alınaraq) cinayətin yalnız qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs, mütəşəkkil dəstə tərəfindən deyil, həm də cinayətkar birlik (təşkilat) tərəfindən törədilməsini tövsifedici əlamət qismində nəzərdə tutmuşdur.

Cinayətin qeyd olunan tövsifedici əlamətlərlə törədilib-törədilməməsi məsələsi həll olunarkən yuxarıda qeyd olunan xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla "cinayətin təkrar törədilməsi", "qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs", "mütəşəkkil dəstə", cinayətkar birlik (təşkilat) anlayışlarını təsbit edən CM-in

16, 34.2, 34.3 və 34.4-cü maddələri ilə yanaşı, həmin cinayət-hüquqi kateqoriyaların təfsirinə həsr olunmuş, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun müvafiq olaraq "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair" 2021-ci il 25 yanvar tarixli, "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 75-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair" 2022-ci il 15 mart tarixli, "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 32, 33 və 34-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair" 2022-ci il 6 may tarixli, "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulan "mütəşəkkil dəstə" anlayışının şərh edilməsi haqqında" 1999-cu il 20 aprel tarixli qərarlarında ifadə olunmuş hüquqi mövqelər rəhbər tutulmalıdır.

14. CM-in 228.5-ci maddəsində milli geyim ləvazimatları hesab olunan ərazilərdə və ya ovçuluq peşəsi ilə bağlı olaraq soyuq silahı gəzdirmə halları istisna olmaqla, qanunsuz olaraq qaz silahını, soyuq silahı, o cümlədən soyuq atıcı silahı əldə etmə, satma və ya gəzdirməyə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulur.

"Xidməti və mülki silah haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinin 6-cı bəndinə (soyuq atıcı silaha münasibətdə isə həmin maddənin 7-ci bəndinə) əsasən soyuq silahlara konstruksiyasına, ölçülərinə və materiallarına görə birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat, məişət məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan, xüsusi olaraq insanın əzələ qüvvəsindən istifadə etməklə zərərvermə obyektini ilə bilavasitə təmas zamanı xəsarət yetirmək təyinatına malik olan (milli geyim ləvazimatı hesab olunan hallar istisna edilməklə xəncər, beybut, ov bıçağı, qılınc, süngü bıçaqları və s.) kəsici-deşici və qarışıq təyinatlı silahlər (nizə, döyüş

baltası, süngü və s.), habelə insan əzələsinin və ya mexaniki qurğunun enerjisi hesabına istiqamətlənmiş hərəkət edərək müəyyən məsafədən hədəfi zədələmək təyinatına malik olan soyuq atıcı silahlər (atıcı bıçaq və atıcı baltalar, mizraq, arbalet, ox və s.), eləcə də zərbə-dağıdıcı təsirli əşyalar (beşbarmaqlar, nunçaqlar, gürzlər, toppuzlar və s.) aid edilir.

Göstərilən Qanunun 2-ci maddəsinin 10-cu bəndinə əsasən qaz silahı - gözyaşardıcı, qıcıqlandırıcı, zəhərləyici, sinir-iflic və başqa güclü təsir göstərən digər maddələrin tətbiqi ilə canlı hədəfin müvəqqəti sıradan çıxarılması üçün nəzərdə tutulmuş silahdır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, "Xidməti və mülki silah haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinin 11-ci bəndində göstərilən özünümüdafiə silahı – yalnız hücumu dəf etmək təyinatına malik olan gözyaşardıcı, qıcıqlandırıcı və ya qısa müddətə sinir-iflicedicilə maddələrlə təchiz edilmiş tapança (revolver), mexaniki-püsgürdücü və ya aerosol qurğuları qaz silahı hesab edilsə də, onların əldə edilməsinə, gəzdirilməsinə, satılmasına və ya hazırlanmasına görə CM-in 228.5 və ya 229.4-cü maddəsi ilə məsuliyyətin yaranıb-yaranmaması məsələsi həmin Qanunun 3-cü maddəsinin II hissəsinin 8 və 9-cu bəndlərinin, habelə 9-cu maddəsinin XI hissəsinin müddəaları nəzərə alınmaqla həll edilməlidir.

O cümlədən nəzərə alınmalıdır ki, "Xidməti və mülki silah haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 9-cu maddəsinin XI hissəsi ilə özünümüdafiə silahı hesab edilən aerosol qurğularının əldə edilməsi üçün xüsusi icazə tələb olunmadığı (hər bir 18 yaşına çatmış vətəndaş şəxsiyyət vəsiqəsini təqdim etməklə və səlahiyyətli ticarət müəssisəsi tərəfindən müvafiq qeydin aparılması ilə onları əldə edə bildiyi) halda,

həmin Qanunun 3-cü maddəsinin II hissəsinin 8-ci bəndi ilə "Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən istifadəsinə razılıq verilməyən gözyaşardıcı, qıcıqlandırıcı, zəhərləyici, sinir-iflic və başqa güclü təsir göstərən digər maddələrin təsiri hesabına orta dərəcəli zədələnməyə səbəb olan qaz silahının dövryyəsi", 9-cu bəndi ilə isə "özünümüdafiə məqsədilə xüsusi təyinatlı güllələrlə doldurulmuş (polad özəkli, zireh deşən, işıqlandırıcı, dağıcı, ekspansiv tipli), eləcə də bütün növ boğucu qazlarla və gecə optik cihazı ilə təchiz edilmiş qaz tapançasının dövryyəsi" qadağan edilmişdir.

Özünümüdafiə qaz silahının "Xidməti və mülki silah haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 3-cü maddəsinin II hissəsinin 8 və 9-cu bəndləri ilə ehtiva olunan qaz silahlarına aid olub-olmamasının, o cümlədən qaz silahının təchiz edildiyi (qaz silahının xassəsini şərtləndirən) maddənin güclü təsir edən, güllələrin xüsusi təyinatlı, qazın boğucu, qaz silahının orta dərəcəli zədələnməyə səbəb ola bilən olub-olmamasının və s. bu kimi məsələlərin müəyyən edilməsi üçün xüsusi bilik tələb olunduğu bütün hallarda müvafiq ekspertizanın keçirilməsi təmin olunmalıdır.

15. CM-in 228-ci maddəsinin "Qeyd" hissəsinə əsasən odlu silahı, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları könüllü surətdə təhvil verən şəxsin, əgər onun əməlində başqa cinayət əməllərinin tərkibi yoxdursa, CM-in 228-ci maddəsi ilə məsuliyyət daşımır.

CM-in 228-ci maddəsinin "Qeyd" hissəsinin mənasına görə sözügedən predmetləri könüllü təhvil verən, lakin əməlində başqa cinayətin tərkibi olan, o cümlədən silahdan və ya CM-in 228-ci maddəsi ilə ehtiva olunan digər predmetlərdən istifadə etməklə cinayət törətmiş şəxs CM-in 228-ci maddəsinin

"Qeyd"inə əsasən hər bir halda bu maddə üzrə cinayət məsuliyyətindən azad edilməli və yalnız başqa cinayətə görə məsuliyyət daşmalıdır.

Sadalanan predmetləri könüllü surətdə təhvil vermə dedikdə, həmin predmetləri istədiyi kimi sərəncam vermək imkanına malik olan şəxsin motivindən asılı olmayaraq bu predmetləri təqdim etməsi və ya onların saxlandığı yer barədə məlumat verməsi başa düşülməlidir.

CM-in 228.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan predmetlərin həm şəxsin öz təşəbbüsü ilə, həm də digər şəxslərin məsləhəti əsasında, eləcə də müəyyən növ silahı təhvil verməni vətəndaşların öhdəliyi qismində müəyyən edən müvafiq hakimiyyət orqanlarının tövsiyəsinə görə təhvil verilməsi onları könüllü təhvil vermə kimi qiymətləndirilməlidir.

Həmin predmetləri könüllü surətdə təhvil verən şəxs CM-in 228.1-228.5-ci maddələrində qeyd edilən bütün növ əməllərə görə cinayət məsuliyyətindən azad edilir.

16. CM-in 228-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayətin predmetlərinin şəxs tərəfindən başqa bir cinayəti (ağır və ya xüsusilə ağır cinayəti) törətmək məqsədilə əldə edilməsi, başqasına verilməsi, satılması, saxlanması, daşınması və ya gəzdirilməsi, cinayətlərin məcmusu qaydasında CM-in 228-ci maddəsi ilə başa çatmış cinayət kimi və digər cinayəti törətməyə hazırlıq kimi tövsif edilməlidir.

Şəxs silahdan istifadə etməklə cinayət törətdikdə də, onun əməli cinayətlərin məcmusu qaydasında tövsif edilir. Məsələn, silah tətbiq edilməklə quldurluq törədildikdə, əməl CM-in 181.2.5 və 228-ci maddələri ilə tövsif olunmalıdır.

Şəxs odlu silah, döyüş sursatı, partlayıcı maddələri və qurğuları başqa cinayətin törədilməsi üçün digər şəxsə verdikdə onun

əməli müvafiq olaraq CM-in 228-ci maddəsi ilə və həmin cinayətlərin törədilməsində köməkçiliyə görə məsuliyyət nəzərdə tutulan maddələrlə tövsif edilməlidir.

Şəxs zəruri müdafiə zamanı *onda qanunsuz olan silahı* tətbiq edirsə, o, qanunsuz olaraq silahı gəzdirməyə (*əldə etməyə və saxlamaya*) görə CM-in 228-ci maddəsi ilə məsuliyyət daşmalıdır.

17. Odlu silahı, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları talama və sonradan saxlama, gəzdirmə, satma və daşıma cinayətlərin məcmusu qaydasında CM-in 232 və 228-ci maddələri ilə tövsif edilir.

Odlu silah, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları tapmış, lakin onu mənimsəməyən və *sonradan onun* gizlədilməsi üçün heç bir tədbir görməyən şəxs CM-in 228-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti daşıya bilməz.

Tapdığı silahı gizlətməmiş və ya yerini dəyişmiş şəxs mahiyyətə onu qanunsuz əldə edib saxladığına görə CM-in 228-ci maddəsi ilə məsuliyyət daşıyır.

18. Şəxs qanunsuz olaraq odlu silahı, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları hazırladıqdan və ya onları təmir etdikdən sonra gəzdirir, satır, daşıyır, başqasına verir və ya saxlayırsa, onun əməli cinayətlərin məcmusu qaydasında CM-in 228 və 229-cu maddələri ilə tövsif edilməlidir.

Şəxs odlu silahın komplekt hissələrini taladıqda və sonradan həmin hissələrdən istifadə edərək qanunsuz olaraq odlu silah hazırladıqda, onun əməli də cinayətlərin məcmusu qaydasında CM-in 229 və 232-ci maddələri ilə tövsif edilməlidir.

Əgər odlu silahın komplekt hissələri bir şəxs tərəfindən talanmış, digər hissələrin hazırlanması və odlu silahın yığılması isə

başqa şəxs tərəfindən həyata keçirilmişdirsə, *bu şəxslər arasında birgə silahın (hər ikisinə məxsus ümumi predmetin) hazırlanması barədə qabaqcadan razılıq olmamışdırsa, onlardan* birincisinin əməli CM-in 232-ci maddəsi ilə, ikincisinin əməli isə CM-in 229-cu maddəsi ilə tövsif olunmalıdır.

Əgər həmin şəxslər qabaqcadan əldə olunmuş razılığa müvafiq olaraq hər biri birgə odlu silahın hazırlanması üzrə vahid məqsədlə şərtləndirilən rolları yerinə yetirmişlərsə, onların əməli qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs tərəfindən odlu silahı hazırlama kimi CM-in 229.2.1-ci maddəsi ilə, silahın komplekt hissələrini talamış şəxsin əməli (digər tövsifedici əlamətlər olmadıqda) həm də CM-in 232.1-ci maddəsi ilə, komplekt hissələri ondan götürərək odlu silahın hazırlanmasında istifadə etmiş digər şəxsin əməli isə (nə qədər ki, o, talanmış hissələri əldə etməyi qabaqcadan vəd etmişdir) həm də CM-in 32.5 və 232.1-ci maddələri ilə tövsif edilməlidir.

Bu şəxslərdən biri cinayətin digər şəxs tərəfindən törədilməsinin təşəbbüskarı kimi çıxış etdikdə, onu cinayəti törətməyə təhrik etmiş olduqda və s. *bu kimi birgə (hər ikisinə məxsus) silahı hazırlamaq barədə vahid məqsədlə şərtləndirilməyən* hallarda təqsirkarın təhrikçiliyə və iştirakçılığının (CM-in 32-ci maddəsi) digər növlərinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi istisna olunmur. Məsələn, odlu silahın komplekt hissələrini talamış şəxs başqasını ələ almaqla çatışmayan hissələri hazırlamağa və istifadəyə yararlı silah yığmağa təhrik edir. Bu zaman silahı hazırlayanın əməli CM-in 229.1-ci, təhrikçinin əməli isə CM-in 32.4, 229.1 və 232.1-ci maddələri ilə tövsif olunmalıdır.

19. Odlu silahın, döyüş sursatının və partlayıcı maddələrin və qurğuların istifadəyə yararsız olan komplekt hissələrini onları təmir etmək məqsədi olmadan əldə etmə, saxlama,

daşıma, satma, başqasına vermə və ya gəzdirmə CM-in 228-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət məsuliyyətini yaratmır.

20. Qanunun mənasına görə CM-in 229.1-ci maddəsində sadalanan predmetlərin hazırlanmasına və təmir edilməsinə görə məsuliyyət nəzərdə tutulduğundan və xidməti, mülki silahın istehsalı yalnız bunun üçün xüsusi icazəsi olan müəssisələr tərəfindən həyata keçirildiyindən, belə icazəsi olmayan dövlət və ya qeyri-dövlət müəssisələrində odlu silahı, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları hazırlayan və ya təmir edən şəxsin əməli şərh edilən maddə ilə tövsif edilməlidir.

21. Əvvəllər CM-in 229.4-cü maddəsində göstərilən qaz silahını, soyuq silahı, o cümlədən soyuq atıcı silahı qanunsuz hazırlamış şəxs tərəfindən sonradan *CM-in 229.1-ci maddəsində sadalanan predmetlərin hazırlanması* həmin maddədə nəzərdə tutulmuş cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilmir (məsələn, qanunsuz olaraq qaz silahı hazırladıqdan sonra odlu silah hazırlama).

22. Qanunsuz olaraq odlu silahı, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri, *habelə qaz silahını, soyuq silahı, o cümlədən soyuq atıcı silahı hazırlayan və ya CM-in 229-cu maddəsinin "Qeyd" hissəsinə əsasən qanunsuz* olaraq odlu silahı təmir edən şəxs onları könüllü surətdə təhvil verərsə, onun əməllərində başqa cinayətin tərkibi olmadıqda, CM-in 229-cu maddəsi ilə cinayət məsuliyyətindən azad edilir.

Odlu silahı, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları talama və ya hədə-qorxu ilə əldə etmiş şəxs onları könüllü surətdə təhvil verdikdə, CM-in 232.1-ci maddəsi ilə məsuliyyətə cəlb edilməlidir.

"Könüllü təhvil vermə", *eləcə də "Qeyd" in "əgər onun əməllərində başqa cinayət tərkibi yoxdursa" müddəaları təfsir edilərkən* bu

qərarın 15-ci bəndində göstərilən *izahlar* nəzərə alınmalıdır.

23. Odlu silahın, onun komplekt hissələrinin, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin hazırlanması və ya təmir edilməsi, talanması, hədə-qorxu ilə tələb edilməsi, əgər onlar başqa cinayət törətmək məqsədilə edilirsə və bu cinayətlər ağır və xüsusilə ağır cinayətlər sırasına daxildirsə, əməl cinayətlərin məcmusu qaydasında başa çatmış *cinayət* kimi CM-in 229-cu maddəsi ilə və digər cinayəti törətməyə hazırlıq kimi tövsif edilməlidir.

24. CM-in 231-ci maddəsində nəzərdə tutulan məsuliyyət odlu silahın, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların, xidməti vəzifəsi ilə əlaqədar mühafizəsi tapşırılmış şəxs tərəfindən öz vəzifəsinin sadalanan predmetlərin talanmasına və ya məhv edilməsinə, yaxud digər ağır nəticələrə səbəb olan şəkildə lazımınca yerinə yetirilməməsində ifadə olunur. CM-in 228 və 229-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərdən fərqli olaraq, odlu silahın *komplekt* hissələri CM-in 231-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayətin predmeti hesab olunmur.

Şəxsin öz vəzifələrini lazımınca yerinə yetirməməsi dedikdə, CM-in 231-ci maddəsində sadalanan predmetlərin mühafizəsi zamanı *səlahiyyətli orqan* tərəfindən müəyyən olunan qaydaları pozması başa düşülür. Bu cinayət həm stasionar anbarların (məsələn, cəbbəxanaların, silah istehsal edən müəssisələrin anbarlarının və s.), həm də səyyar və müvəqqəti anbarların (məsələn, bu maddədə qeyd olunan silah və digər predmetlərin daşınması zamanı) mühafizəsi, eləcə də anbardan kənarında olan silahın nəqliyyat vasitəsinə yükləməsi zamanı *törədilə bilər*.

CM-in 231-ci maddəsində sadalanan predmetlərin mühafizəsi üzrə *vəzifəsi*

tapşırılmış şəxsin bu vəzifəni lazımcına yerinə yetirməməsi yalnız *həmin* predmetlərin digər şəxs tərəfindən talanmasına və ya məhv edilməsinə, yaxud digər ağır nəticələrə səbəb olduqda və şəxsin silahın mühafizəsi üzrə *vəzifəsini lazımcına yerinə yetirməməsi ilə baş vermiş* nəticə arasında səbəbli əlaqə olduqda cinayət məsuliyyəti yaranır.

Digər ağır nəticələr dedikdə, insan ölümü, sağlamlığa az ağır və ağır zərərin vurulması, mühüm maddi ziyanın yaranması və s. başa düşülür.

Odlu silah, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğular onların mühafizəsi tapşırılmış şəxs tərəfindən talandıqda və ya həmin şəxs digərləri tərəfindən qeyd edilən əşyaların talanmasında təşkilatçı, təhrikçi, köməkçi kimi iştirak etdikdə, müvafiq olaraq əməl CM-in 232-ci maddəsi ilə və yaxud CM-in 32.3 və ya 32.4 və ya 32.5-ci maddəsinə istinad edilməklə CM-in 232-ci maddəsi ilə tövsif edilir.

25. *CM-in 232.1-ci maddəsində göstərilən odlu silahı, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları talama və ya hədə-qorxu ilə tələb etməyə görə cinayət məsuliyyətinin yaranması üçün bu predmetlərin mülkiyyətçisinin və ya sahibinin kim olması, habelə onların miqdarı və dəyəri əhəmiyyət kəsb etmir.*

Odlu silahı, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları talama, yaxud hədə-qorxu ilə tələb etmənin şəxs tərəfindən öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə törədilməsi dedikdə, bu əşyaların mühafizəsi tapşırılmış və ya qanuni dövriyyəsinin həyata keçirilməsi, məsələn, onların istifadəsi, istehsalı, uçuotu, mühafizəsinin təşkili, verilməsi, götürülməsi, məhv edilməsi və s. üzrə vəzifə səlahiyyətlərinə malik olan şəxs tərəfindən talanması və ya hədə-qorxu ilə tələb edilməsi başa düşülməlidir.

Eyni zamanda həmin əşyaların müəyyən

müddətə xüsusi vəzifələri yerinə yetirmək üçün verildiyi şəxs (məsələn, qarovulçu, növbə üzrə asayişin mühafizəsində iştirak edən, müəyyən qaydalar üzrə daimi silah gəzdirmək hüququ olan polis əməkdaşları, keşikçi, inkassator) tərəfindən talanması və ya hədə-qorxu ilə tələb edilməsi də şəxsin öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə cinayət törətməsi kimi qiymətləndirilməlidir.

CM-in 232.2.4-cü maddəsində təsbit edilmiş "həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli olmayan zor tətbiq etməklə və ya belə zor tətbiq etmək hədəsi ilə" əlaməti, habelə CM-in 232.3.2-ci maddəsində təsbit edilmiş "həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli olan zor tətbiq etməklə və ya belə zor tətbiq etmək hədəsi ilə" əlaməti fərqləndirilərkən, "Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2005-ci il 3 mart tarixli 1 nömrəli Qərarının 23-cü bəndində verilmiş, CM-in 180.2.4-cü maddəsində göstərilən soyğunçuluq cinayətinə və CM-in 181.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş quldurluq cinayətinin əsas tərkibinə həsr olunmuş izahlar nəzərə alınmalı və zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına ağır, az ağır, sağlamlığının qısa müddətə pozulmasına və ya ümumi əmək qabiliyyətinin cüzi itirilməsinə səbəb olmuş yüngül zərər vurma və belə zərər vurma ilə hədələmə CM-in 232.3.2-ci maddəsi ilə ehtiva olunan hallar kimi, bu cür nəticələrə səbəb olmayan döymə, fiziki ağrı yetirmə, əl-qolunu bağlama və ya başqa şəkildə azadlığını məhdudlaşdırma və s. bu kimi zor tətbiq etmə və belə xarakterli zorakılıqla hədələmə isə CM-in 232.2.4-cü maddəsi ilə əhatə olunan hallar kimi nəzərdən keçirilməlidir.

Odlu silah, onun komplekt hissələri, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğularla əlaqədar olaraq CM-in 232.2.4 və 232.3.2-ci maddələrində göstərilən cinayətlərin

törədilməsi işin konkret hallarından asılı olaraq soyğunçuluq, quldurluq, həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli olan və belə təhlükə kəsb etməyən zor tətbiq etmə hədəsi ilə müşayiət edilən hədə-qorxu ilə tələb etmə cinayətlərinin xüsusi halları kimi çıxış etdiyindən, xüsusi norma ilə ümumi normanın rəqabəti halında əməlin xüsusi norma ilə tövsif olunmasını tələb edən CM-in 17.4-cü maddəsinə müvafiq olaraq əməllərin cinayətlərin məcmusu üzrə həm də CM-in 180, 181 və 182-ci maddələri ilə tövsif olunması istisna edilir.

Eyni zamanda CM-in 232.3.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əlamətin sağlamlığa hansı ağırlıqda zərər vurmağı tam şəkildə əhatə edib-etməməsi, əməlin cinayətlərin məcmusu qaydasında bu maddə ilə yanaşı, həm də CM-in qəsdən sağlamlığa bu və ya digər ağırlıqda zərər verməyə görə məsuliyyət müəyyən edən 126, 127 və 128-ci maddələri ilə tövsif edilməsinə ehtiyacın olub-olmaması məsələsi həll edilərkən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 17-ci maddəsinin həmin Məcəllənin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələrində nəzərdə tutulan "zor tətbiq etmə" və "həyat və ya sağlamlıq üçün təhlükəli olan zor tətbiq etmə" müddəalarının əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair" 2023-cü il 17 mart tarixli Qərardadından irəli gələn hüquqi mövqe nəzərə alınmalı və əməl ehtiyatsızlıqdan insan ölümünə səbəb olmuş qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma və ya CM-in 126.2-ci maddəsində təsbit olunmuş tövsifedici əlamətlərlə müşayiət olunmadıqda, CM-in 232.3.2-ci maddəsi istənilən ağırlıqda, o cümlədən qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurmağı tam şəkildə əhatə edən norma kimi götürülməli və odlu silahı, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli olan zor tətbiq etməklə və ya belə zor tətbiq etmə

hədəsi ilə talama və ya hədə-qorxu ilə tələb etmə cinayətinin CM-in 232.3.2-ci maddəsi ilə yanaşı, CM-in 126.1, 127 və 128-ci maddələri ilə - cinayətlərin məcmusu kimi tövsif edilməsinə yol verilməməlidir.

Yalnız CM-in 126.2 və 126.3-cü maddələrində göstərilən qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma ilə müşayiət olunan talama və ya hədə-qorxu ilə tələb etmə cinayətlərinin CM-in 232.3.2-ci maddəsi ilə yanaşı, həmin maddələrlə, yəni göstərilən cinayətlərin məcmusu qaydasında tövsif olunması tələb olunur (maddələrin sanksiyaları təxminən eyni ağırlıqda olduğuna, CM-in 126.3-cü maddəsinin sanksiyası ilə müqayisədə isə CM-in 232.3.2-ci maddəsinin sanksiyası daha yüngül olduğuna görə CM-in 232.3.2-ci maddəsi ilə qeyd edilən sağlamlığa qəsdən ağır zərər vurma hallarının ictimai təhlükəliliyi tam şəkildə əhatə olunmadığından).

26. Odlu silahın vəzifəli şəxs tərəfindən diqqətsiz saxlanması ağır nəticələrə səbəb olduqda, onun əməli CM-in 230-cu maddəsi ilə tövsif edilməli, hərbi qulluqçunun xidməti istifadəsinə verilmiş silahın, onun komplekt hissələrinin, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların onların diqqətsiz saxlanması nəticəsində itirilməsi isə, *əgər bu əməl nəticəsində mühüm zərər vurulubsa*, CM-in 347-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət kimi qiymətləndirilməlidir.

CM-in 230-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş ağır nəticələr dedikdə, şəxsin odlu silahı diqqətsiz saxlanması üzündən həmin silahın başqasının əlinə keçməsinin insan tələfatına (o cümlədən intihara), başqasının sağlamlığına ağır və ya az ağır zərər dəyməsinə, əmlakının ciddi zədələnməsi və ya məhv edilməsinə səbəb olması və bu kimi sair hallar başa düşülməlidir.

27. Xidməti istifadə üçün verilmiş odlu, soyuq silah, döyüş sursatı və ya partlayıcı maddələri oğurlamaq məqsədi olmadan

aparmaqla fərariyyət etmiş və hərbi hissəni (qulluq yerini) özbaşına tərk etdikdən sonra həmin predmetləri qanunsuz gəzdirən və ya saxlayan hərbi qulluqçunun əməlləri CM-in 334.2-ci maddəsi ilə yanaşı, silahın növündən asılı olaraq *CM-in 228.1* və ya *228.5-ci* maddəsi ilə tövsif edilməlidir.

28. Məhkəmələr odlu silahın, onun komplekt hissələrinin, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların talanmasına kömək etmiş səbəb və şəraiti müəyyən etdikdə onların aradan qaldırılmasına müvafiq orqanların diqqətini xüsusi qərar çıxarma yolu ilə cəlb etməlidirlər.

Bununla yanaşı, bu növ cinayətlər törətmiş şəxslərə cəza təyin edilərkən onların

hərəkətlərinin məqsədi və motivi, talanmış odlu silahın, onun komplekt hissələrinin, döyüş sursatlarının, partlayıcı maddələr və qurğuların əldə edilmə mənbəyi və ələ keçirmə üsulu, onların növü, miqdarı, dəyəri və döyüş xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

29. Bu qərarın qəbul edilməsi ilə əlaqədar "Silah, döyüş sursatı və ya partlayıcı maddələrin oğurlanması və qanunsuz dövriyyəsinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 1998-ci il 22 may tarixli *1 nömrəli* qərarı qüvvədən düşmüş hesab edilsin.

**“Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətləri barədə işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun Qərarı
(Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2025-ci il 4 aprel tarixli 9 nömrəli Qərarı ilə edilmiş dəyişikliklər nəzərə alınmaqla)**

30 iyun 2008-ci il**№ 4****Bakı şəhəri**

Yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilmiş cinayətlərə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsinin ümumiləşdirilməsini müzakirə edən Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra ölkədə gənclərin iqtisadi, sosial, mədəni və s. hüquqlarının təmin edilməsi ilə bağlı bir sıra qanunlar qəbul edilmiş, milli qanunvericiliyin Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu beynəlxalq konvensiyalara uyğunlaşdırılması sahəsində xeyli işlər görülmüşdür. Eyni sözlər yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilən cinayətlərin ibtidai istintaqı və məhkəmələrdə baxılması, onlar haqqında qəbul edilmiş qərarların icrası ilə bağlı məsələlərə də aiddir.

Azərbaycan Respublikası 1993-cü il 28 iyul tarixli 652 nömrəli Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı ilə BMT-nin Baş Məclisi tərəfindən 1985-ci il noyabrın 29-da qəbul olunmuş “Birləşmiş Millətlər Təşkilatının yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə aid minimal standart qaydaları”na və 1992-ci il 21 iyul tarixli 236 nömrəli Milli Məclisin Qərarı ilə BMT-nin “Uşaq hüquqlarına dair” Konvensiyasına qoşulduğundan Azərbaycan Respublikasının Cinayət və Cinayət-Prosessual məəcəllələrində həmin sənədlərin müəyyən etdiyi bir çox məsələlər öz əksini tapmışdır.

*Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilmiş cinayətlərə dair işlərə baxarkən bu sahədə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş normalara əsasən əməl edirlər. Bununla yanaşı, ümumiləşdirmə göstərir ki, bəzi məhkəmələr tərəfindən yetkinlik yaşına çatmayanların törətdikləri cinayətlərə dair işlərə baxılarkən maddi və prosessual qanun normalarının tələbləri pozulur, təqsirləndirilən şəxslərin əməlinin hüquqi tövsifində və cəza təyini məsələlərində səhvlərə yol verilir, cinayət törətmiş *yetkinlik yaşına çatmayanların* həyat və tərbiyə şəraiti kifayət qədər araşdırılmır, onlar tərəfindən cinayətlərin törədilməsinə imkan verən səbəb və şəraitin aşkar edilməsinə lazımi diqqət yetirilmir. Bu sahədə yol verilmiş, nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılması məqsədilə nadir hallarda xüsusi qərarlar çıxarılır, böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayət törətmiş yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi ilə bağlı qanun normalarının təcrübədə tətbiqindən az istifadə olunur.*

Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayət işlərinə baxılması üzrə vahid məhkəmə təcrübəsinin yaradılması, bu sahədə yol verilmiş qanun pozuntularının gələcəkdə təkrarlanmaması, qanunların eyni cür və düzgün tətbiq olunması məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin

Plenumu

QƏRARA ALIR:

1. Məhkəmələrin diqqəti yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilən cinayət hadisələri haqqındakı işlərə maddi və prosessual qanunvericiliyin tələblərinə ciddi əməl etməklə vaxtında və keyfiyyətli baxılmasının zəruriliyinə cəlb edilsin.

Yetkinlik yaşına çatmamış şəxslər barəsində ədalət mühakiməsi ilk növbədə həmin şəxsin mənafeələrinə xidmət etməli və belə şəxs haqqında görülən təsir tədbirləri onun şəxsiyyətinə və qanunazidd əməlin xarakterinə uyğunluq təşkil etməlidir.

Bu kateqoriyalı işlər üzrə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin hüquqlarının müdafiəsinə, onların barəsində ədalətli cəzaların təyin edilməsinə, onlar tərəfindən yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısının alınmasına, bu cinayətləri doğuran səbəblərin aradan qaldırılmasına xüsusi diqqət *yetirilməlidir*.

Cinayət-prosessual qanunvericiliyin tələblərinə, o cümlədən yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin işləri üzrə icraatı tənzimləyən normalara (Azərbaycan Respublikası *Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – CPM) 428-435-ci maddələri*) ciddi surətdə əməl edilməsi məqsədilə bu kateqoriyalı işlərə daha təcrübəli, peşəkarlıq səviyyəsi yüksək olan hakimlərin sədrliyi ilə baxılmalı, hər bir məhkəmə qərarının qanuni və əsaslı olmasında onların şəxsi məsuliyyəti artırılmalıdır.

2. ~~Məhkəmələrə izah edilsin ki, Azərbaycan Respublikası~~ CPM-in 429-cu maddəsinə əsasən yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin yaşının dəqiq müəyyən olunması onun barəsindəki işlər üzrə icraat zamanı müəyyən edilməli məcburi hallardan biri hesab edilir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət

Məcəlləsinin (bundan sonra – CM) 84.1-ci maddəsinə əsasən cinayət törədərkən on dörd yaşı tamam olmuş, lakin on səkkiz yaşına çatmayan şəxslər yetkinlik yaşına çatmayanlar hesab olunurlar. Cinayət-prosessual qanunla əməlin baş verdiyi anda cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatmayan şəxslərə tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi, 14 yaşına çatmadıqları üçün fəaliyyət qabiliyyəti olmayan hesab edilən şəxslərin cinayət prosesində iştirakı, onların malik olduqları hüquqlar və hüquqların həyata keçirilməsi qaydası və s. bu kimi məsələlər tənzimləndiyindən, CPM-in 428.2-ci maddəsi ilə “yetkinlik yaşına çatmayanlar” cinayətin törədilməsi anıadək on səkkiz yaşına çatmamış şəxslər kimi müəyyən edilmişlər. Şəxsin on səkkiz yaşa çatması onun doğulduğu gündən deyil, həmin günün qurtardığı vaxtdan, yeni sonrakı günün başladığı andan götürülür.

Məhkəmə-tibb ekspertizasının rəyi ilə yetkinlik yaşına çatmayan təqsirləndirilən şəxsin yaşı müəyyən olunarkən onun doğum günü ekspertiza rəyində göstərilən ilin son günü hesab olunur. Belə şəxsin yaşı minimum və maksimum illər üzrə müəyyən edildikdə isə ekspertlərin təklif etdikləri minimum yaş əsas götürülür.

CPM-in 429-cu maddəsində yetkinlik yaşına çatmayanın yaşı (doğulduğu il, ay, gün) yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində icraat zamanı müəyyən edilməli olan mühüm hallar sırasında göstəridiyindən, işdə buna dair mötəbər məlumatların olmaması və yaxud məlumatların ziddiyyətli olması işin mahiyyəti üzrə qanuni həllini qeyri-mümkün etdikdə, CPM-in 303.3.6-cı maddəsinə əsasən məhkəmənin hazırlıq iclasında işə baxılmasına xitam verilməsinə və işin ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata

keçirən prokurora qaytarılmasına əsas verən hal kimi qiymətləndirilməlidir.

3. *Yetkinlik yaşına çatmayan cinayət törətmiş şəxslər barəsində işlərə baxılarkən nəzərə almaq lazımdır ki, CPM-in 92.4.2-ci maddəsinə əsasən bu növ işlər üzrə müdafiəçinin cinayət prosesində, o cümlədən məhkəmə baxışında iştirakı məcburidir və şəxsin yetkinlik yaşına çatmasından asılı olmayaraq ilk dəfə dindirildiyi, ona tutulması haqqında cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarının, tutma haqqında protokolun və ya həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qərarın elan edildiyi andan təmin olunmalıdır.* Bu qayda şəxsin bir cinayəti 18 yaşına çatana qədər, digər cinayəti isə 18 yaşına çatdıqdan sonra törətməsi hallarına da aiddir.

Yetkinlik yaşına çatmayanların məhkəmədə müdafiəçi ilə təmin edilməsinin məcburiliyi dedikdə, onların bütün məhkəmə icraatlarında (birinci instansiya məhkəməsinin hazırlıq iclası və məhkəmə baxışı, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin ilkin baxışı və məhkəmə iclası, kassasiya instansiyası məhkəməsinin iclası, hökmün və ya məhkəmənin digər yekun qərarının icrası ilə əlaqədar məsələlərə baxılması üzrə məhkəmə iclası və s.) müdafiəçi ilə təmin edilməsi ehtiva olunur.

CPM-in 432.2-ci maddəsinə əsasən yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində ibtidai istintaq aparılarkən müdafiəçinin iştirakı məcburidir. Qanunun həmin tələbinin pozulması kobud qanun pozuntusu hesab edilir və məhkəmənin hazırlıq iclasının qərarı ilə CPM-in 303.3.1-ci maddəsinə əsasən işin ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora qaytarılmasına səbəb olur. Birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən yetkinlik yaşına çatmayanların işləri üzrə müdafiəçinin iştirakının məcburiliyi

barədə qanunvericiliyin tələblərinə əməl edilməməsi isə CPM-in 391.8.6-cı maddəsinə əsasən apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən hökmün ləğv edilməsi apellyasiya şikayətinə və ya apellyasiya protestinə baxılmasına xitam verilməsi, cinayət işinin birinci instansiya məhkəməsində yenidən baxılmasından ötrü qaytarılması üçün əsasdır.

4. Yetkinlik yaşına çatmayanlar haqqında həbs qətimkan tədbiri seçilməsinə dair ibtidai araşdırma orqanının təqdimatlarına baxılarkən məhkəmələr hər bir halda həbs qətimkan tədbiri seçilməsinin zəruriliyi, şəxs haqqında daha yüngül qətimkan tədbiri seçilməsinin mümkünsüzlüyü barədə təqdimatda gətirilən dəlilləri ətraflı yoxlamalıdır. Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, CPM-in 434.1-ci maddəsinə görə yetkinlik yaşına çatmayan təqsirləndirilən şəxs barəsində həbs qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsinə yalnız ona *ağır və ya xüsusilə ağır cinayətin, 16 yaşına çatmış təqsirləndirilən şəxslərə isə həmçinin az ağır cinayətin zorakı üsulla və ya iki dəfədən çox* törədilməsi istinad edildikdə müstəsna hal kimi yol verilir. Həm də həmin şəxslər haqqında bu növ qətimkan tədbiri mümkün qədər qısa müddət üçün tətbiq olunmalıdır.

İşin konkret hallarından və törədilmiş cinayətin ağırlıq dərəcəsindən asılı olaraq, yetkinlik yaşına çatmayanın şəxsiyyəti, onun həyat tərzi, tərbiyəsi, valideynləri ilə münasibəti nəzərə alınmaqla məhkəmə hər bir halda CPM-in 154.2.8 və 170-ci maddələrinə uyğun olaraq yetkinlik yaşına çatmayan şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsi valideynlərinin, qəyyumlarının, himayəçilərinin, yaxud onun saxlandığı qapalı uşaq müəssisəsi müdiriyyətinin nəzarəti altına verə bilər.

5. CPM-in 435.3-cü maddəsinə əsasən yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində cinayət işinin məhkəmə baxışında yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin valideynləri və ya

digər qanuni nümayəndələri iştirak etmək hüququna malikdirlər. Qanuni nümayəndələr dedikdə, *CPM-in* 7.0.30-cu maddəsində sadalanan şəxslər nəzərdə tutulur.

Yetkinlik yaşına çatmayanın valideynləri olmadıqda yaxud o, qəyyum və ya himayəçi təyin edilməyən şəxsin yanında yaşadığı məhkəmə qəyyumluq və himayəçilik orqanının nümayəndəsini qanuni nümayəndə qismində işə cəlb edə bilər. Yetkinlik yaşına çatmayanın mənafeyi tələb etdikdə məhkəmə özünün əsaslandırılmış qərarı ilə valideynlərin və ya digər qanuni nümayəndələrin məhkəmə iclasında iştirakına yol verməyə bilər.

Yetkinlik yaşına çatmayanların həyat tərzi, tərbiyəsi ilə əlaqədar ətraflı məlumat əldə etmək məqsədilə təhsil-tərbiyə müəssisələrinin və ya iş, yaxud yaşayış yeri üzrə ictimai təşkilatların nümayəndələrinin də məhkəmədə iştirakını təmin etmək üçün tədbirlər görülməlidir.

Şübhəli, yaxud təqsirləndirilən şəxsin qanuni nümayəndəsi cinayət prosesinə cəlb edildiyi andan *CPM-in* 101.5-ci maddəsi ilə müəyyən edilən **hüquqları** əldə edir.

6. On səkkiz yaşına çatanadək cinayət törətmiş şəxs məhkəmədə işə baxılana qədər yetkinlik yaşına çatdıqda *cinayət prosesində onun qanuni nümayəndəsinin iştirakına* xitam verilir.

Məhkəmə *yaxın qohum olan* qanuni nümayəndənin razılığı ilə onu şahid qismində dindirmək qərarına gəldikdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 66-cı maddəsinin mahiyyətini ona izah etməlidir. Bu zaman qanuni nümayəndə bilə-bilə yalan ifadə verməyin məsuliyyəti barədə *CM-in* 297-ci maddəsi ilə xəbərdar edilməlidir.

7. *Yetkinlik yaşına çatmayan şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə dair cinayət prosesində onun xronik psixi xəstəliyi, ruhi fəaliyyətin müvəqqəti pozulması, aqli gerilik və ya sair*

psixi xəstəliyi haqqında əsaslı məlumatlar olduqda, CPM-in 140.0.2-ci maddəsinə əsasən cinayət prosesini həyata keçirən orqan (CPM-in 331.7-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hal olduqda - məhkəmə) yetkinlik yaşına çatmayanın ictimai təhlükəli əməli törədərkən və mövcud psixi vəziyyətinin müəyyən edilməsi üçün məhkəmə psixiatrik ekspertizası, o cümlədən yetkinlik yaşına çatmamış şəxsə psixi inkişafdan geri qalmanın mövcud olub-olmamasının və bu halın onun öz hərəkətlərinin faktiki xarakterini və ictimai təhlükəliliyini dərk etmək, onları idarə etmək qabiliyyətinə təsirinin aydınlaşdırılması üçün kompleks məhkəmə psixoloji-psixiatrik ekspertizası təyin edir.

8. *Yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən 18 yaşına çatmış şəxslərin iştirakı ilə törədilmiş cinayətlər haqqında işlərə baxılarkən onlarla cinayətin yetkinlik yaşına çatan iştirakçısı arasındakı qarşılıqlı münasibətlərin xarakterinin dəqiq araşdırılması zəruridir. Çünki belə araşdırma yetkinlik yaşına çatmayanın cinayətin törədilməsinə, habelə CM-in 171-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş fahişəliyə, pornoqrafiya tamaşalarında iştirak etməyə və ya digər əxlaqsız əməllərə cəlb edilməsində yetkinlik yaşına çatmış şəxsin rolunun müəyyən olunması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.*

Yetkinlik yaşına çatmamış şəxsləri cinayətkar fəaliyyətə, fahişəliyə, pornoqrafiya tamaşalarında iştirak etməyə və ya digər əxlaqsız əməllərə cəlb etməyə görə yalnız yetkinlik yaşına çatmış və cinayəti qəsdən törətmiş şəxslər cinayət məsuliyyətinə cəlb oluna bilərlər. Yetkinlik yaşına çatmış şəxs cinayətin törədilməsinə cəlb etdiyi şəxsin yetkinlik yaşına çatmamasını bilmədiyi halda, o, CM-in 170 və ya 171-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməz. Təqsirkarın cinayətin törədilməsinə və ya

CM-in 171-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əxlaqsız əməllərə cəlb etdiyi şəxsin yetkinlik yaşına çatmamasından məlumatlı olması sonuncunun zahiri əlamətləri, onların arasında qohumluq, tanışlıq münasibətlərinin olması, əməlin, onun elementlərinin törədildiyi yerin orta məktəb və yaxud əsasən yeniyetmələrin getməyə üstünlük verdikləri digər yer olması və s. bu kimi obyektiv hallara görə də müəyyən edilə bilər.

CM-in 170 və 171-ci maddələri ilə başa çatmış cinayət əməlinə görə məsuliyyət yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin cəlb edildiyi cinayətin və ya CM-in 171-ci maddəsi ilə ehtiva olunan hər hansı əxlaqsız əməlin törədilməsinə yönələn, o cümlədən cinayətə hazırlıq üzrə ilk hərəkəti etməyə başladığı andan yaranır. Buna başlamadan yetkinlik yaşına çatmayan şəxs cinayət əməlini və ya CM-in 171-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əxlaqsız əməli törətməkdən imtina etdikdə və yaxud təqsirkar özünün və ya yetkinlik yaşına çatmayanın iradəsindən asılı olmayan digər səbəblərdən yetkinlik yaşına çatmayı cinayətkar fəaliyyətə və ya əxlaqsız əməllərə cəlb etməyə müvəffəq olmadıqda, sözügedən əməl CM-in 170 və ya 171-ci maddəsində göstərilən cinayəti törətməyə cəhd kimi CM-in 29-cu maddəsinə istinad olunmaqla tövsiyə olunmalıdır.

9. Nəzərə almaq lazımdır ki, yaşına görə ~~(Azərbaycan Respublikası~~ CM-in 20-ci maddəsi) və ya anlaşıqlığa görə (CM-in 21-ci maddəsi) cinayətin subyektləri hesab olunmayan şəxslərdən istifadə etməklə törədilən cinayət iştirakçılıq yaratmır. Bununla belə, yuxarıda göstərilən əsaslara görə cinayət məsuliyyəti daşımayan yetkinlik yaşına çatmamış şəxs cinayət xarakterli əməl törətdikdə, onu cinayət fəaliyyətinə cəlb etmiş və ondan cinayətin vasitəsi kimi istifadə etmiş şəxs cinayətin icraçısı kimi məsuliyyət daşıyır.

Yetkinlik yaşına çatmayı cinayətə təhrik edən yetkinlik yaşına çatmış şəxsin hərəkətlərində törədilmiş cinayətin tərkib əlamətləri olduqda, o, CM-in 170-ci maddəsi ilə yanaşı, həm də konkret cinayətin törədilməsinə təhrikə görə məsuliyyətə cəlb olunmalıdır.

9-1. *İstər CM-in 170-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əmələ, istərsə də CM-in 171-ci maddəsi ilə ehtiva olunan əmələ görə cinayət məsuliyyətinin yaranmasının əsasını yetkinlik yaşına çatmayanın hüquqa və əxlaqa zidd olan əməllərə cəlb edilməsi təşkil etdiyindən və bu səbəbdən "yetkinlik yaşına çatmayı tərbiyə etmək vəzifəsini daşıyan şəxs" anlayışının CM-in 170-ci maddəsində göstərilən "cəlb etmə" əməlinə münasibətdə bir cür, CM-in 171-ci maddəsində göstərilən "cəlb etmə" əməlinə münasibətdə başqa cür təfsir edilməsi (fərqləndirilmə) üçün obyektiv əsas olmadığından, CM-in 170.2-ci maddəsində təsbit edilən tövsiyəedicilə əlamət şərh edilərkən CM-in 171.2.3-cü maddəsinin dispozisiyası nəzərə alınmalı və birinci normada "yetkinlik yaşına çatmayı tərbiyə etmək vəzifəsini daşıyan şəxs" dedikdə, yetkinlik yaşına çatmayanın valideynləri və ya üzərinə qanunla yetkinlik yaşına çatmayı tərbiyə etmək vəzifəsi qoyulmuş digər şəxslər və ya yetkinlik yaşına çatmayanlara nəzarəti həyata keçirmək vəzifəsini daşıyan təhsil, tərbiyə, tibbi və ya digər müəssisənin müəllimi və ya digər işçisi başa düşülməlidir.*

9-2. *CM-in 170.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş yetkinlik yaşına çatmayı cinayətkar qrupa cəlb etmə dedikdə, təqsirkar tərəfindən yetkinlik yaşına çatmayanın (cəlb edilənin özü nəzərə alınmadan) ən azı iki nəfərdən ibarət olan cinayətkar qrupa (məsələn, qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxsin və ya mütəşəkkil dəstənin cinayətkar fəaliyyətinə) cəlb olunması başa düşülür.*

10. *Yetkinlik yaşına çatmayanın fiziki və ya psixi məcburiyyət təsiri altında, yaxud təqsirkardan maddi, xidməti və ya sair asılılığından istifadə olunmaqla cinayətkar fəaliyyətə və ya CM-in 171-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əxlaqsız hərəkətlərə cəlb edilməsi kimi halın mövcud olub-olmaması bu cinayətlərin obyektiv cəhətini təşkil edən faktiki halların araşdırılması ilə yanaşı, həm də cəza təyin etmə məsələsinin həlli baxımından yetkinlik yaşına çatmayanlarla bağlı cinayət prosesində müəyyən edilməsi tələb olunan mühüm əhəmiyyətli məsələdir. Belə ki, CM-in 59.1.6-cı maddəsində qeyd olunan hal cəzanı yüngülləşdirən hal qismində təsbit edilmişdir və müəyyən edildiyi təqdirdə yetkinlik yaşına çatmayana cəzanın təyin edilməsi zamanı nəzərə alınmalıdır.*

11. *Yetkinlik yaşına çatmayanların törətdiyi cinayətə görə cəza təyin olunması haqqında məsələ həll edilərkən CM-in 58-ci maddəsində qeyd olunan (törədilmiş cinayətin xarakteri və ictimai təhlükəlilik dərəcəsi, təqsirləndirilən şəxsin şəxsiyyəti haqqında məlumatlar, cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar) hallardan başqa, həmçinin CM-in 86-cı maddəsində nəzərdə tutulan şərtlər (yetkinlik yaşına çatmayanın həyat və tərbiyə şəraiti, psixi inkişaf səviyyəsi, onun şəxsiyyətinin digər xüsusiyyətləri və kənar şəxslərin ona təsiri) də nəzərə alınmalıdır. İlk növbədə azadlıqdan məhrum etməklə əlaqədar olmayan cəzanın tətbiq olunmasının mümkünlüyü müzakirə olunmalıdır.*

Yetkinlik yaşına çatmayanlara cəza təyin edilərkən cəza maksimum dərəcədə məhkumun islah və yenidən tərbiyə olunması məqsədinə xidmət etməlidir.

Məhkəmə yalnız yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin törətdiyi cinayətin ağırlığı baxımından onun cəmiyyətdən təcrid olunmadan islah olunmasının mümkün olmadığı hallarda,

qəbul olunmuş qərarı hökmdə mütləq əsaslandırmaqla ona azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza təyin olunması haqqında qərar qəbul edə bilər.

11-1. *Yetkinlik yaşına çatmayanlara cəza təyin edərkən nəzərə almaq lazımdır ki, CM-in 85.1-ci maddəsi ilə bu kateqoriyadan olan şəxslər üçün cəmi beş cəza növü (cərimə, ictimai işlər, islah işləri, azadlığın məhdudlaşdırılması və müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə) nəzərdə tutulmuş və CM-in 85.2-85.5-ci maddələri ilə onların hər biri üçün azaldılmış məbləğ və ya qısaldılmış müddətlər müəyyən edilmişdir. O cümlədən CM-in 85.5-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuşdur ki, azadlıqdan məhrum etmə yetkinlik yaşına çatmayanlara on ildən çox olmayan müddətə təyin edilir.*

Ona görə də, yetkinlik yaşına çatmayanlara CM-in 85.2-85.5-ci maddələrinin tələblərinə əsasən CM-in Xüsusi hissəsinin sanksiyasında göstərilən cəzanın aşağı həddindən də az cəza təyin etmək zərurəti yarandıqda, bu cəza CM-in 62-ci maddəsinə istinad edilmədən təyin edilməlidir.

Yetkinlik yaşına çatmayanın təqsirli bilindiği CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsinin sanksiyasında nəzərdə tutulmuş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının aşağı həddi 10 ildən yuxarı olduğu halda da ona CM-in 85.5-ci maddəsinin tələbinə əsasən 10 il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası təyin edilərkən CM-in 62-ci maddəsinə istinad etməyə ehtiyac yoxdur. Lakin belə cinayətlərə görə təqsirli bilinmiş şəxslərə 10 ildən az müddətə və ya CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsinin sanksiyasında nəzərdə tutulmayan daha yüngül növ cəza yalnız CM-in 62-ci maddəsinə istinad olunmaqla və onun tətbiqi üçün əsaslar (cinayətin ictimai təhlükəliliyini əhəmiyyətli dərəcədə azaldan müstəsna hallar) olduqda təyin edilə bilər.

12. Yetkinlik yaşına çatanaadək cinayət törətmiş şəxs barəsində CM-in 66 və 67-ci maddələrinin müddəalarına uyğun olaraq cəza təyin edilərkən nəzərə alınmalıdır ki, cinayətlərin və ya hökmlərin məcmusu üzrə təyin edilən cəzanın müddəti və miqdarı da CM-in 85-ci maddəsində nəzərdə tutulan hədlərdən yuxarı, o cümlədən azadlıqdan məhrum etmə cəzasının müddəti on ildən artıq ola bilməz. Bu səbəbdən yetkinlik yaşına çatmayanlara cinayətlərin və ya hökmlərin məcmusu üzrə cəza təyin edilərkən məcmuya daxil olan cinayətlərdən birinə görə on il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzası təyin edildiyi halda, qəti cəza az ciddi cəzani daha ciddi cəza ilə əhatə etmək yolu ilə təyin edilir.

Şəxsin təqsirli bilindiği bir neçə cinayətin bir qismi yetkinlik yaşına çatanaadək, digər qismi yetkinlik yaşına çatdıqdan sonra törədildikdə, cinayətlərin məcmusu üzrə cəza təyin edilərkən, əvvəlcə CM-in 85-ci maddəsinin tələbləri nəzərə alınmaqla 18 yaşına çatanaadək törədilmiş cinayətə görə, sonra isə yetkinlik yaşında törədilmiş cinayətlərə görə cəza təyin edilməli və CM-in 66-cı maddəsinə uyğun olaraq qəti cəza müəyyən olunmalıdır.

Cinayət qanununun eyni maddəsi ilə tövsif olunan cinayətlərdən bir qismi yetkinlik yaşına çatanaadək, digər qismi isə yetkinlik yaşına çatdıqdan sonra törədildikdə həmin maddə ilə cəza ümumi əsaslarla, yəni xüsusi normalara istinad edilmədən təyin olunmalıdır.

Yetkinlik yaşına çatmayanlara cinayətə hazırlığa və ya cinayətə cəhdə görə müvafiq olaraq CM-in 63.2 və ya 63.3-cü maddəsinə əsasən cəza təyin edilərkən CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində müəyyən edilmiş daha ciddi cəza növünün yuxarı həddi kimi CM-in 85-ci maddəsində nəzərdə tutulan müddətlər əsas götürülməli və bu halda da CM-in 63.2, 63.3 və 85-ci maddələrinin tələblərinə

əsasən ona CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsinin sanksiyasında nəzərdə tutulmuş cəzanın aşağı həddindən az müddətə cəzanın təyin edilməsi zərurəti yarandıqda, bu cəza CM-in 62-ci maddəsinə istinad edilmədən təyin olunmalıdır.

Yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində CM-in 70-ci maddəsinə tətbiq etməklə cəza təyin edilərkən hər bir halda şərti məhkum edilənlərin üzərinə müəyyən vəzifələrin qoyulması haqqında məsələ də müzakirə edilməlidir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, CM-in 59.1.2-ci maddəsinə görə cinayətin yetkinlik yaşına çatmayan şəxs tərəfindən törədilməsi cəzani yüngülləşdirən haldır.

13. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə cəza təyin olunarkən nəzərə almaq lazımdır ki, CM-in 18.4-cü maddəsinə müvafiq olaraq 18 yaşınaadək törədilmiş cinayətlərə görə, o cümlədən götürülməmiş və ya ödənilməmiş məhkumluqlar cinayətlərin residivinin müəyyən olunması zamanı nəzərə alınmır. Bu, şəxsin yetkinlik yaşına çatmadığı vaxt törətdiyi cinayətə görə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkməsi hallarına da aiddir.

14. Yetkinlik yaşına çatmayanın CM-in 72-74-1-ci maddələrində nəzərdə tutulan əsaslarla cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinin *mümkünlüyü* bütün hallarda nəzərdə saxlanılmalıdır. Böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayət törətmiş yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin işi üzrə səmimi peşmanlıqla və yaxud zərərçəkmişlə barışmaqla bağlı şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi üçün əsas verən, müvafiq olaraq CM-in 72.1 və 73.1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallar müəyyən olunduqda, yetkinlik yaşına çatmayanın cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinin *mümkünlüyü* məsələsinə mütləq baxılmalıdır.

~~15.~~ (Çıxarılıb.)

16. CM-in 85.1-ci maddəsi ilə yetkinlik yaşına çatmayanlara təyin edilməsinə yol verilən cəzalar sırasında yalnız cərimə cəzası CM-in 43-cü maddəsində həm əsas, həm də əlavə cəza kimi təsbit edildiyindən, müstəsna olaraq cərimə yetkinlik yaşına çatmayanlara əlavə cəza qismində təyin edilə bilər. Əlavə cəza qismində təyin edildiyi hallarda da CM-in 44.3-cü maddəsi ilə yanaşı, CM-in 85.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cərimə cəzasının yetkinlik yaşına çatmayanlara təyin edilməsinin şərtləri və həddi barədə tələblərə əməl olunmalıdır.

17. Yetkinlik yaşına çatmayan məhkum təyin olunmuş cərimə, ictimai işlər, *islah işləri* və *azadlığın məhdudlaşdırılması* cəzalarını çəkməkdən qərəzli surətdə boyun qaçırdıqda təyin olunmuş cəzalar müvafiq olaraq CM-in 44.4, 47.3, 49.3 və 52-1.5-ci maddələrində göstərilən başqa cəza növləri ilə əvəz edilə bilər. Bu zaman *əvəz etmə qaydasında müəyyən olunmuş* cəzanın müddəti yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün qanunda müəyyən edilən hədlərdən kənara çıxmamalıdır.

18. CM-in 88-ci maddəsinə əsasən məhkəmə ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayət əməli törətmiş yetkinlik yaşına *çatmayanın* barəsində tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq etməklə onun islah və tərbiyə olunmasını mümkün hesab edərsə, həmin şəxsləri cinayət məsuliyyətindən azad edə bilər.

Yetkinlik yaşına çatmayan ~~şəxs~~ barəsində tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq etməklə onun cinayət məsuliyyətindən azad olunması məsələsinin həlli zamanı nəzərə alınmalıdır ki, belə şəxsin barəsində tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqinin mümkünlüyü nəticəsinə gəlmiş məhkəmə bu əsasla cinayət işinin icraatına ~~həm məhkəmə~~ ~~hazırlıq iclasında, həm də~~ məhkəmə baxışının

nəticəsi olaraq xitam verə bilər.

19. ~~Məhkəmələr nəzərə almalıdırlar ki, Azərbaycan Respublikası~~ CM-in 88-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq olaraq yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində eyni zamanda bir neçə tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq edilə bilər (məsələn, xəbərdarlıq edilməsi və valideynlərin nəzarəti altına verilməsi, vurulmuş ziyanın ödəndirilməsi və asudə vaxtının məhdudlaşdırılması).

Yetkinlik yaşına *çatmayanlar* valideynlərin və ya onları əvəz edən şəxslərin nəzarəti altına *verilərkən* göstərilən *şəxslərin* yeniyyətə müsbət təsir göstərə, onun törətdiyi əməli düzgün qiymətləndirə, davranışı üzərində gündəlik nəzarəti təmin edərək *biləcəyindən əminlik olmalıdır*. Bunun üçün *müvafiq materialların tələb edilməsi, valideynlərin və ya onları əvəz edən şəxslərin həyat şəraitinin, yetkinlik yaşına çatmayanın onların nəzarətinə verilməsinə münasibətlərinin, yetkinlik yaşına çatmayanın maddi təminatı imkanlarının və s. əhəmiyyət kəsb edən məsələlərin araşdırılması zəruridir*. Qanunvericilikdə yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərə nəzarət edilməsi üçün nəzarətlərinə verilmiş valideynlərin və ya onları əvəz edən şəxslərin bu haqda razılıqlarının alınması tələb olunmasa da, belə razılıq alınmalıdır.

Cinayət işinə xitam verilməsi və yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin barəsində tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər qismində valideynlərin və ya onları əvəz edən şəxslərin (qohumların, qəyyumların) və yaxud ixtisaslaşdırılmış dövlət orqanının nəzarəti altına verilməsi və ya asudə vaxtının məhdudlaşdırılması, davranışı üzərində başqa xüsusi nəzarət qoyulması barədə qərar qəbul edilərkən həmin qərarda tədbirin tətbiq edilməsi müddəti də göstərilməlidir.

20. CM-in 89-cu maddəsinə əsasən məhkəmə ittiham hökmü çıxarmaqla yetkinlik

yaşına *çatmayan* cəzadan azad etməyə və onun barəsində CM-in 88.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq etməyə, yaxud da onu təhsil idarəsi orqanının qapalı tipli xüsusi tədris-tərbiyə müəssisəsinə göndərməyə haqlıdır.

Nəzərə alınmalıdır ki, göstərilən xüsusi tədris-tərbiyə müəssisəsinə yalnız az ağır cinayətlərin törədilməsinə görə məhkum olunmuş yetkinlik yaşına çatmamış şəxslər göndərilirlər. *İttiham hökmünün nəticəvi hissəsində cinayətin törədilməsində təqsirli bilinən yetkinlik yaşına çatmayana cəza təyin edilmədən, birbaşa məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirin tətbiqinə dair qərar göstərilməlidir.*

21. CM-in 55 və 85-ci maddələrinə görə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilən, hökm çıxarılanadək 18 yaşı tamam olmayan şəxslər ümumi və ya möhkəm rejimli tərbiyə müəssisələrində yerləşdirilirlər. Bu zaman yetkinlik yaşına çatmayan qızlar, habelə ilk dəfə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuş yetkinlik yaşına çatmayan oğlanlar cəzalarını ümumi rejimli, əvvəllər azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkmiş yetkinlik yaşına çatmayan oğlanlar isə cəzalarını möhkəm rejimli tərbiyə müəssisələrində çəkməlidirlər.

Yetkinlik yaşına çatmadığı dövrdə qəsdən cinayət (o cümlədən xüsusilə ağır cinayət) törətmiş şəxs hökm çıxarılan vaxt yetkinlik yaşına çatarsa və azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilərsə, o, cəzasını çəkmək üçün ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsinə, ehtiyatsızlıqdan cinayət törətməyə görə 5 ildən artıq olmayan müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edildikdə isə məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisəsinə göndərilməlidir.

22. On səkkiz yaşına çatan və Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 128.1-ci maddəsinə əsasən

tərbiyə müəssisələrində saxlanılan məhkum cəzanın icrası qaydalarını pozduqda Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 129-cu maddəsinə müvafiq olaraq tərbiyə müəssisəsi müdiriyyətinin təqdimatına əsasən məhkəmənin qərarı ilə ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsinə keçirilə bilər.

On səkkiz yaşına çatmış və cəzanın icrası qaydalarını pozan məhkumun tərbiyə müəssisəsindən ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsinə keçirilməsinin məqsədemüvafiqliyi məsələsi həll edilərkən tərbiyə müəssisəsində cəza çəkilən *müddətdə* məhkumun davranışı və şəxsiyyətini xarakterizə edən *hallar*, o cümlədən tərbiyə müəssisəsində saxlanılan digər yetkinlik yaşına çatmayan məhkumlara *təsiri nəzərə alınmalıdır.*

Məhkumun tərbiyə müəssisəsindən ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsinə keçirilməsi CPM-in 514 və 520-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş qaydada cəzanın çəkildiyi yer üzrə birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən həll edilir.

23. CM-in 85.2-ci maddəsinə əsasən cərimə yalnız müstəqil əmək haqqı və ya bu cəzanın icrasına yönəldilə bilən əmlakı olan yetkinlik yaşına çatmayan məhkuma təyin edilir. Həmin maddədə cərimənin müstəqil əmək haqqı olmayan yetkinlik yaşına çatmayanların valideynlərindən, yaxud digər qanuni nümayəndələrindən tutulması nəzərdə tutulmadığından hökmdə cərimənin həmin şəxslərdən tutulmalı olması barədə göstəriş verilə bilməz. Buna görə də ilk növbədə yetkinlik yaşına çatmayanın əməli nəticəsində vurulmuş ziyanın onun özü tərəfindən ödənilməsi imkanları müzakirə edilməlidir. Yalnız cərimə cəzasının icrası zamanı Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1104.1-ci maddəsi ilə müəyyən olunan normalar tətbiq oluna bilər.

24. CM-in 92-ci maddəsinə əsasən şərti məhkum etməyə görə məhkumluq istisna olmaqla, məhkumluğun həmin Məcəllənin 83.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş müddətlər cinayət törətmiş yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün qısaldılır və azadlıqdan məhrum etməyə nisbətən daha yüngül cəzanın çəkilib qurtardığı gündən altı ay, böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayət törətməyə görə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzanın çəkilib qurtardığı gündən bir il, ağır və ya xüsusilə ağır cinayət

törətməyə görə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzanın çəkilib qurtardığı gündən isə üç il keçdikdə məhkumluq ödənilmiş hesab edilir.

25. Məhkəmələr yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətləri haqqında işlərə baxılması təcrübəsini mütəmadi öyrənməli, ümumiləşdirməli, əsaslar olduqda yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilən cinayətlərin profilaktikası məqsədilə müvafiq təşkilatlara, yaxud vəzifəli şəxslərə təqdimatlar göndərməlidirlər.

“İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2.0.2, 57 və 59-cu maddələrinin tətbiqi zamanı inzibati aktın formasına dair 2025-ci il 01/2025 nömrəli Qərardad

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyası

Məmmədov Xəqani Səyyad oğlunun sədrliyi və hakimlər - Rəsulbəyova Nigar İmran qızı, Quliyev Zakir Müslüm oğlu, Nəbizadə Rahib Sahib oğlu, Bədəlov Kəmaləddin Nurəddin oğlu, Kərimov Səyyad Əli oğlu, Hüseyn Aida Əli qızı, Vəliyev Sərvər Yaqub oğlundan ibarət tərkibdə iddiaçı “Milla Dairy” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin cavabdeh Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi Bakı Baş Gömrük İdarəsinə qarşı “gömrük ödənişlərinin geri qaytarılması barədə rəy verilməsi” tələbinə dair inzibati iş üzrə mübahisəli hüquqi məsələyə dair hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məsələsinə baxaraq aşağıdakı qərardadı qəbul etdi.

I. Mübahisəli hüquqi məsələnin məzmunu

1. Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin 1000/331 nömrəli 18 noyabr 2019-cu il tarixli “Bakı Baş Gömrük İdarəsində auditin aparılması haqqında” sərəncamı ilə Komitənin Bakı Baş Gömrük İdarəsinin 01 yanvar 2016-cı il tarixdən 01 yanvar 2019-cu il tarixədək olan fəaliyyətinin audit olunması qərara alınmış, nəticələrinə dair akt tərtib edilmişdir.

2. Cavabdeh Dövlət Gömrük Komitəsi Bakı Baş Gömrük İdarəsi iddiaçı “AZ PF CO LTD” MMC-yə (sonradan “AZ PF CO LTD” MMC-in adı dəyişdirilərək “Milla Dairy” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyəti olmuşdur) 22 sentyabr 2020-ci il tarixli məktub göndərərək bildirilmişdir ki, aparılmış araşdırma zamanı “AZ PF CO LTD” MMC-nin ünvanına 2017-

2018-ci illərdə Rusiya Federasiyasından idxal olunan mallara tərtib edilmiş bir sıra gömrük bəyannamələrində, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 iyul 2010-cu il tarixli, 1046 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiqlənmiş “Müstəqil Dövlətlər Birliyində malların mənşə ölkəsini təyin edilməsi qaydaları haqqında” Sazişin tələblərinin pozulması halı aşkar edilmiş və nəticədə həmin gömrük bəyannaməsində ticarət edən ölkə Türkiyə Respublikası olmasına baxmayaraq, gömrük bəyannamələrinin gömrük rəsmiləşdirilməsi idxal gömrük rüsumu tutulmadan həyata keçirilmişdir. Qeyd edilən gömrük bəyannamələri üzrə gömrük yığımları 100.00 manat, 170139.00 manat idxal rüsumu, 30643.00 manat əlavə dəyər vergisi, 73279.00 manat dəbbə pulu olmaqla ümumilikdə 274161.00 manat gömrük borcunun tam şəkildə qısa zaman ərzində dövlət büdcəsinə ödənilməsi xahiş olunur.

3. Cavabdeh “AZ FP CO LTD” MMC-yə (hazırda “Milla Dairy” MMC) “Gömrük borcunun ödənilməsinə dair” 1400-012/00424/007198 nömrəli, 12 yanvar 2021-ci il tarixli bildiriş göndərilərək, “AZ FP CO LTD” MMC-nin 12 yanvar 2021-ci il tarixinə ümumilikdə 274161.00 manat borcu olması göstərilmişdir.

4. Cavabdeh tərəfindən iddiaçıya daha sonra 22 yanvar 2021-ci il tarixli məktub göndərilərək “AZ FP CO LTD” MMC-nin adından 2017-2018-ci illərdə tərtib edilmiş sözügedən gömrük bəyannamələri üzrə 100.00 manat gömrük yığımları, 170139.00 manat idxal rüsumu, 30643.00 manat əlavə dəyər vergisi və 73279.00 manat dəbbə

pulu olmaqla ümumilikdə 274161.00 manat gömrük borcunun tam şəkildə qısa zaman ərzində dövlət büdcəsinə ödənilməsi tələb olunmuşdur.

5. İddiaçı ödənişlərlə bağlı cavabdehə 18.01.2021 və 19.02.2021-ci il tarixlərdə müraciət etmiş, 02.12.2022-ci ildə 170.138, 78 manat, 30.642,98 manat, 73.278,76 manat və 100 manat məbləğdə ödənişlər həyata keçirmişdir.

6. İddiaçı cavabdehə qarşı iddia ərizəsi, daha sonra isə iddiaçı iddia tələbinin dəqiqləşdirilməsi barədə ərizə ilə məhkəməyə müraciət edərək Bakı Baş Gömrük İdarəsinin 22 sentyabr 2020-ci il tarixli 1400-012/004-24/007198 sayılı məktubunda və eyni nömrəli 12 yanvar 2021-ci il tarixli bildirişində qeyd edilən, gömrük bəyannamələri üzrə gömrük yığımları 100 AZN, 170139 AZN idxal rüsumu, 30643 AZN ƏDV və 73279 AZN dəbbə pulu, ümumilikdə 274161 AZN məbləğdə alınan qanunsuz ödənişlərin qaytarılması barədə rəyin verilməsi öhdəliyinin cavabdehə həvalə edilməsi barədə qərar qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

7. Bakı İnzibati Məhkəməsinin 2-1(112)-1480/2024 sayılı, 30 aprel 2024-cü il tarixli qərarı ilə iddia tələbi təmin edilmiş, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 16 oktyabr 2024-cü il tarixli, 2-1(103)-3075/2024 nömrəli qərarı ilə cavabdehin apellyasiya şikayəti təmin edilməmiş, qərar dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

8. Məhkəmələr iddianın təmin edilməsinə dair mövqelərini onunla əsaslandırmışlar ki, cavabdehin iddiaçıya təqdim etdiyi məktubu "İnzibati icraat haqqında" Qanunun 2.0.2-ci maddəsində təsbit edilmiş inzibati akta dair şərtləri ödəməyərək, həmin məktubda iddiaçının sözügedən gömrük borcunun məcburi qaydada tutulması ilə bağlı "İnzibati

icraat haqqında" Qanunun "İnzibati icraat" adlanan IV fəslində müəyyən edilmiş inzibati icraatın başlanılması və keçirilməsi öz əksini tapmamışdır. Belə ki, iddiaçıya gömrük borcu cavabdeh inzibati orqanın yuxarı orqanı tərəfindən audit yoxlamasının nəticəsində qəbul edilmişdir. Baxmayaraq ki, maddi hüquq normalarının tələblərinə görə, gömrük auditi ümumi və xüsusi formalarda həyata keçirilməklə yanaşı, hər iki auditin aparılması barədə qərar qəbul edilməli, həmin qərarın surəti sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların vahid məlumat reyestrində qeydiyyatda alınmalı, bu barədə çıxarış audit keçirilməmişdən əvvəl barəsində gömrük auditi aparılacaq şəxsə təqdim olunmalı, gömrük auditi və onun nəticələrinin rəsmiləşdirilməsi "Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında" Qanuna uyğun həyata keçirilməli idi. Cavabdehin təqdim etdiyi gömrük auditi barədə qərar isə Bakı Baş Gömrük İdarəsinin fəaliyyəti ilə bağlı audit olmuş, konkret olaraq iddiaçı barəsində aparılmamış, cavabdeh iddiaçıya gömrük borcunun hesablanması üçün əsas olan sənədləri, o cümlədən borcun hesablanmasına dair qərarını birinci instansiya məhkəməsinə təqdim edə bilmədiyi kimi apellyasiya instansiyası məhkəməsinə də təqdim edə bilməmişdir.

9. Kassasiya icraatı zamanı mübahisəli hüquqi məsələyə dair kassasiya instansiyası məhkəməsinin əvvəlki qərarlarında müəyyən etdiyi hüquqi mövqedən fərqli yanaşma tətbiq edilməli müəyyən olunduğundan hazırkı işə baxan məhkəmə tərkibi hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədrinə təqdimatla müraciət etmişdir.

10. Təqdimatın dəlillərinə görə, gömrük

orqanının malların idxalından sonra fiziki və hüquqi şəxslərə göndərdiyi gömrük borcunun olması barədə bildiriş və məktubun həmin şəxslər üçün öhdəlik yaratması, bildiriş və məktubun inzibati akta bərabər tutulması ilə bağlı məsələyə münasibətdə Ali Məhkəmənin İnzibati Kollegiyasının əksər işlər üzrə tətbiq etdiyi yanaşma ondan ibarətdir ki, bildiriş və məktub inzibati akt olmadığından həmin şəxslər üçün hər hansı öhdəlik yaratmır.

11. Hazırkı işə baxan məhkəmə tərkibi isə hesab etmişdir ki, işin mübahisə olunmayan hallarına görə cavabdeh əlavə gömrük ödənişləri ilə bağlı borcun yarandığına dair iddiaçıya bildiriş və məktub göndərmiş, iddiaçı cavabdeh tərəfindən ona göndərilmiş məktublara cavab vermişdir. Odur ki, iddiaçı ilə cavabdeh arasında olan yazışmalar tərəflər arasında mübahisəli məsələyə dair cavabdeh inzibati orqan tərəfindən müvafiq icraatın aparıldığını təsdiq edən hallar kimi qəbul edilməlidir. Gömrük Məcəlləsinin 48-ci maddəsinin tələbinə görə, əlavə gömrük ödənişi müəyyən etməyə dair məsələni gömrük orqanı bu barədə müvafiq qərar (inzibati akt) qəbul etməklə həll etməlidir. Hər hansı səbəbdən gömrük orqanı bu qaydada davranmayaraq, əlavə gömrük ödənişləri öhdəliyi yaradan məsələni formal baxımdan ayrıca inzibati akt qəbul etməklə deyil, rəsmi bildiriş və ya məktub vasitəsilə bildirmiş olduqda belə, həmin sənədlərin məzmunu nəzərə alınmaqla onlar inzibati akt kimi qəbul edilə bilər.

12. Odur ki, mübahisəli hüquqi məsələyə dair hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi üçün Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra - İPM) 98-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqi mexanizmdən istifadə olunmasına qərar verilmişdir.

II. Məhkəmənin mövqeyi

13. İşin hallarından müəyyən olunur ki, məhkəmələr iddianın təmininin əsası kimi cavabdeh inzibati orqan tərəfindən əlavə gömrük borcunun hesablanması ilə bağlı məsələyə dair lazımi inzibati icraatın aparılmamasına və bunun nəticəsində əlavə gömrük borcunun hesablanmasına dair ayrıca inzibati aktın qəbul edilməməsi halına istinad etmişlər.

14. Sözügedən məsələyə münasibətdə oxşar mövqə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 2024-cü il 24 yanvar tarixli, 2-1(102)-267/2024 sayılı qərarında da əks olunmuşdur. Həmin qərarla məsələyə dair aşağıdakılar göstərilmişdir:

“25...iddianın mümkünlük şərtlərindən biri də mübahisənin inzibati hüquq münasibəti ilə bağlı olmasıdır. Başqa sözlə, inzibati orqanın mübahisə edilən hərəkəti inzibati hüquq normalarına əsaslanmalı və inzibati akt və ya inzibati hərəkət kimi fəaliyyət formalarında ifadə olunmalıdır. İPM-in 35-ci maddəsinin məzmunundan da görüldüyü kimi, inzibati orqanın mübahisə edilən qərarı mütləq “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 2.0.2-ci maddəsi anlamında inzibati akt olmalıdır, yəni həmin anlayışda sadalanan əlamətlərin hamısına eyni zamanda malik olmalıdır.

26. Lakin cavabdehin məktubu “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 2.0.2-ci maddəsində təsbit edilmiş inzibati akta dair şərtləri ödəmədiyindən inzibati akt kimi qiymətləndirilə bilməz. Cavabdehin məktubunda iddiaçının sözügedən gömrük borcunun məcburi qaydada tutulması ilə bağlı “İnzibati icraat haqqında” Qanunun “İnzibati icraat” adlanan IV fəslində müəyyən edilmiş inzibati icraatın başlanılması və keçirilməsi əksini tapmamışdır.

...

30. Məhkəmə kollegiyası həmçinin

vurğulayır ki, cavabdeh tərəfindən sözügedən məsələ ilə bağlı "İnzibati icraat haqqında" Qanunun müddəaları çərçivəsində inzibati icraat aparılmamış, inzibati akt qəbul edilməmiş, iddiaçıya qarşı mübahisə edilən pul vəsaitinin tutulmasına yönəldilmiş qanunvericiliyə uyğun hər hansı məcbureddici hərəkətlər edilməmişdir.

...

32. Odur ki, məhkəmə kollegiyası hesab edir ki, cavabdeh tərəfindən sözügedən məsələ ilə bağlı "İnzibati icraat haqqında" Qanunun müddəaları çərçivəsində inzibati icraat aparılmamış, inzibati akt qəbul edilməmiş, iddiaçıya qarşı mübahisə edilən pul vəsaitinin tutulmasına yönəldilmiş qanunvericiliyə uyğun hər hansı məcbureddici hərəkətlər edilməmişdir. Hazırkı iş üzrə "real və ciddi" mübahisə mövcud deyildir.

33. Hazırkı vəziyyətdə iddia tələbi mümkünlük şərtlərinə o halda cavab verə bilər ki, iddiaçının mübahisələndirdiyi məsələlər onun üçün hüquqi nəticə yaratmış olsun. Başqa sözlə, iddiaçı onun barəsində gömrük borcunun olmasını müəyyən edən inzibati aktı mübahisələndirə bilər və bu halda, məhkəmə icraatı çərçivəsində iddiaçıya hesablanmış gömrük borcunun tətbiq edilməsinin hüquqi əsaslarına qiymət verəcəkdir. Lakin hazırkı halda, iddiaçı Gömrük Məcəlləsinin tələblərinə uyğun aparılmış inzibati icraatın nəticəsində qəbul edilmiş gömrük borcunun olmasına dair hər hansı qərarı mübahisələndirmir. Cavabdeh tərəfindən iddiaçı barəsində hər hansı əlverişsiz inzibati akt qəbul edilməmişdir".

15. Kollegiya hesab edir ki, sözügedən hüquqi mövqeyə yenidən baxmaq, başqa sözlə, hüququn tətbiqi üzrə təcrübənin vahidliyini təmin edən əvvəlki hüquqi mövqeləri inkişaf etdirən fərqli yanaşmanı tətbiq etmək zərurəti yaranmışdır.

16. "İnzibati icraat haqqında" Qanunda

təsbit edilmiş inzibati icraatın anlayışına görə, inzibati icraat fiziki və ya hüquqi şəxslərin müraciəti əsasında və ya inzibati orqanların öz təşəbbüsü ilə inzibati aktın qəbul edilməsi, icra olunması, dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi, habelə inzibati şikayətlərə baxılması üzrə müvafiq inzibati orqanlar tərəfindən bu Qanunla müəyyən olunmuş prosedur qaydalar daxilində həyata keçirilən fəaliyyətdir.

17. İnzibati icraat institutu dövlət orqanlarının və ya hakimiyyət səlahiyyətlərini həyata keçirən şəxslərin idarəçilik fəaliyyəti ilə bağlı istifadə etdiyi üsul və qaydaların konstitusion prinsiplərə əsaslanmasını, hüquqi dövlətin tələblərinə, ədalət və mütənəsiblik meyarlarına cavab verməli olmasını, maraqlı şəxslərin mənafelərinin nəzərə alınmasını tələb edir. Bu çərçivədə şəxs dövlət orqanları tərəfindən idarəçilik fəaliyyəti ilə bağlı qəbul edilmiş qərarların və dövlət orqanlarının hərəkətlərinin (hərəkətsizliyinin) əsaslılığını və qanuniliyini öz hüquq və mənafeləri baxımından qiymətləndirmək, eləcə də onları inzibati və ya məhkəmə qaydasında mübahisələndirmək hüququna malikdir.

18. Bununla belə nəzərə alınmalıdır ki, inzibati icraatın həyata keçirilməsi üçün qaydaların hamısının qanunverici tərəfindən müəyyən edilməsi qeyri-mümkündür. İctimai münasibətlərin inkişafı və dəyişkənliyi nəzərindən, şəxs-dövlət münasibətləri müstəvisində baş verəcək bütün halların qabaqcadan öngörülmasının və tənzimlənməsinin mümkünsüz olması səbəbindən, ortaya çıxmış yeni bir vəziyyətdə və ya hüquqi böhran zamanı inzibati orqanların hərəkət qaydalarının müəyyən edilməsi həmin inzibati orqanların səlahiyyətindədir ki, bu zaman onların «hərəkət zolağını» hüquqi dövlətin ümumi prinsipləri müəyyən edir. Bu prinsiplər arasında qanunçuluq və onun əsas elementlərindən olan hüquqi müəyyənlik

prinsipi xüsusi rol oynayır və onlar bütün icraat boyu birbaşa təmin edilməlidirlər ("Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənzimlənməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il 30 dekabr tarixli 474VQ №-li Qanununun tətbiqi ilə bağlı vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab və rəqəmlərində əməliyyatların edilməsinə dair" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 13 avqust 2020-ci il tarixli Qərarı – 17-ci bənd)

19. Beləliklə, inzibati orqanların şəxslərlə münasibətləri inzibati icraat institutu ilə tənzimlənir və bu hüquqi tənzimləmədən kənarında hərəkət etmələrinə və tədbir görmələrinə yol verilmir. Bu baxımdan, inzibati orqandan legitim gözlənti həm də ondan ibarətdir ki, baxılan məsələyə münasibətdə əsas prinsiplərə riayət etməklə lazımi qaydada icraat aparılmalı və icraatın nəticəsi qanunvericilik bunu tələb etdiyi təqdirdə, müvafiq qaydada qəbul edilmiş yazılı inzibati aktın çıxarılması ilə nəticələnməlidir.

20. Lazımi qaydada icraatın aparılıb-aparılmadığı halının qiymətləndirilməsində baxılan məsələyə dair tərəflər arasında yaranmış münasibətlərin məcmusundan çıxış edilməli, bu zaman xüsusilə icraatın predmeti ilə bağlı iştirakçıların iradə ifadələrinin bildirilib-bildirilmədiyinə diqqət yetirilməlidir. Bununla yanaşı, həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, icraatla bağlı tələblərin istənilən pozuntusu deyil, yalnız inzibati icraatın inzibati orqanın qərarına təsir edən şəkildə pozuntusu mövcud olduğu hallarda, inzibati aktın ləğv edilməsi mümkündür.

21. "İnzibati icraat haqqında" Qanunun 2.0.2-ci maddəsinə əsasən inzibati akt inzibati orqan tərəfindən ümumi (publik) hüquq sahəsinə aid olan müəyyən (konkret) məsələni nizama salmaq və ya həll etmək məqsədilə qəbul edilmiş və ünvanlandığı hüquqi və ya

fiziki şəxs (şəxslər) üçün müəyyən hüquqi nəticələr yaradan qərar, sərəncam və ya digər növ hakimiyyət tədbiridir. Bu normaya görə inzibati akt hakimiyyət tədbiri olmaqla aşağıdakı əlamətləri ilə səciyyələnir - inzibati orqan tərəfindən qəbul edilməli; ümumi (publik) hüquq sahəsinə aid olan müəyyən (konkret) məsələləri nizama salmalı; ünvanlandığı hüquqi və ya fiziki şəxs (şəxslər) üçün müəyyən hüquqi nəticələr yaratmalı; qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş formalardan birinə uyğun olmalıdır. Beləliklə, inzibati akt hüquqi nəticələr yaradır, yeni ünvanlandığı hüquqi və ya fiziki şəxsin (şəxslərin) hüquqi vəziyyətini dəyişdirir, onun üzərinə vəzifə və öhdəliklər qoyur və ya ona bu və ya digər hüququn həyata keçirilməsinə şərait yaradır, bununla da hüquq münasibətlərinin formalaşması, mövcud münasibətlərin dəyişdirilməsi və ya onlara xitam verilməsinin faktiki əsası kimi çıxış edir.

22. "İnzibati icraat haqqında" Qanunun 2.0.2-ci maddəsində inzibati akt hesab edilən hakimiyyət tədbirinin əlamətləri sadalanaraq onların dəqiq adı və siyahısı göstərilməmişdir. Bu qaydada bir tənzimləmə isə belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, adından asılı olmayaraq inzibati orqanın hər hansı bir rəsmi sənədi sözügedən maddədə sadalanan əlamətləri özündə ehtiva etdiyi təqdirdə inzibati akt hesab edilməlidir. Başqa sözlə, hər hansı bir sənəd inzibati akt kimi qiymətləndirilərkən onun forması ilə yanaşı məzmunu da nəzərə alınmalıdır.

23. "İnzibati icraat haqqında" Qanunun 57-ci maddəsində inzibati aktın formasına dair tələblər müəyyənləşdirilmiş, 59-cu maddəsində isə yazılı inzibati aktda əks etdirilməli olan rekvizitlər əks olunmuşdur.

24. Bir qayda olaraq inzibati aktlar yazılı formada olmalı və müəyyən edilmiş qaydalara riayət etməklə qəbul edilməlidir. İnzibati

aklara münasibətdə “yazılı forma” tələbi xüsusən inzibati orqanın iradə ifadəsinin müəyyənləşdirilməsi baxımından önəm kəsb edir. Bununla, inzibati orqanın iradəsini, yəni inzibati aktın əsaslandığı faktiki və hüquqi səbəbləri, eləcə də yaradılan hüquqi nəticələri aydınlaşdırmaq mümkün olur.

25. Qeyd edilən normaların birgə mənasını nəzərə almaqla kollegiya hesab edir ki, hər hansı səbəbdən inzibati orqan qanunvericiliyin tələb etdiyi qaydada davranmayaraq, inzibati aktın rekvizitlərini özündə əks etdirən formal baxımdan ayrıca yazılı inzibati akt qəbul etməmiş olsa belə, maraqlı şəxsə ünvanladığı rəsmi bildiriş və ya məktubda hakimiyyət tədbiri ilə bağlı iradə ifadəsi əks olunmuşdursa, həmin sənədlərin məzmunu nəzərə alınmaqla onlar inzibati akt kimi qəbul olunmalıdır. Çünki inzibati orqanın məzmun baxımından kifayət qədər aydın və anlaşılan olan, ünvanlandığı hüquqi və ya fiziki şəxslər, nizama saldığı və ya həll etdiyi məsələlər dəqiq göstərilən rəsmi məktubu və ya digər rəsmi sənədi öz məzmununa görə inzibati akt

kimi qiymətləndirilə bilər.

26. Yuxarıda göstərilənlərə əsasən və İPM-in 98-1-ci maddəsini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyası

QƏRARA ALDI:

1. “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2.0.2, 57 və 59-cu maddələrinə uyğun olaraq, inzibati aktın rekvizitlərini özündə əks etdirən formal baxımdan ayrıca yazılı inzibati akt qəbul etməmiş olsa belə, hakimiyyət tədbiri ilə bağlı iradə ifadəsi kifayət qədər aydın və anlaşılan olan, ünvanlandığı hüquqi və ya fiziki şəxslər, nizama saldığı və ya həll etdiyi məsələlər dəqiq göstərilən inzibati orqanın maraqlı şəxslərə ünvanlanmış rəsmi məktubu və ya digər rəsmi sənədi inzibati akt kimi qiymətləndirilə bilər.

2. Qərardad Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin rəsmi internet sahifəsində və Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin Bülletenində dərc edilsin.

*CİNAYƏT İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN***Kassasiya kollegiyası məhkumun zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına ağır zərərin vurulması ilə nəticələnmiş əməlinin zəruri müdafiə həddini aşmaqla sağlamlığa ağır zərər vurma olaraq qiymətləndirilməsi və əməlin Cinayət Məcəlləsinin 126.1-ci maddəsindən 130.1-ci maddəsinə tövsif edilməsi barədə qənaətə gəlmişdir**

Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 2024-cü il 8 may tarixli hökmü ilə məhkum Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (Bundan sonra - CM) 130.1 və 221.1-ci maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayət əməllərini törətməkdə təqsirli bilinərək, CM-in 130.1-ci maddəsi ilə 1000 manat cərimə cəzasına, CM-in 221.1-ci maddəsi ilə 1000 manat cərimə cəzasına, CM-in 66.2-ci maddəsinə əsasən təyin olunmuş cəzalar qismən toplanılmaqla qəti olaraq 1500 manat cərimə cəzasına məhkum edilmişdir.

CM-in 221.1 və 126.2.4-cü maddələri ilə irəli sürülmüş ittihama görə, şəxs 2022-ci il 25 iyun tarixdə Bakı şəhəri, Suraxanı rayonu, Hövsan qəsəbəsində idarə etdiyi avtomobildə hərəkətdə olduğu zaman arxadan eyni istiqamətdə hərəkətdə olan avtomobilin sürücüsü – iş üzrə zərərçəkmiş şəxsin ona səs siqnalı və xarici işıqlarla yol vermək işarəsini görüb, hərəkətini yolun geniş əlverişli hissəsində davam etdirib yol verdiyi halda zərərçəkmiş şəxsin oötərkən ona "korsan?" deyərək kobud müraciətinə görə, cüzi səbəbdən, sonuncunun ardınca hərəkətini davam edib yolun avtobus dayanacağı ərazisində dayanmış sonuncunun avtomobilinə yaxınlaşıb dayanandan sonra avtomobillərdən düşərək, münasibətlərini araşdırdıqları zaman mübahisə başlanmış, məhkum şəhər ərazisində ictimai nəqliyyatın

dayanacağına nəqliyyat vasitələrinin və vətəndaşların olduğuna məhəl qoymadan, bilavasitə hadisə yerində olan bir neçə nəfərin yanında ictimai qaydanı kobud surətdə pozaraq, cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik ifadə edərək, zərərçəkmiş şəxsin sifətinə bir kəskin güclü yumruq zərbəsi vurmuş, vətəndaşların onun qarşısını almaq cəhdlərini nümayişkarənə şəkildə rədd edərək, vurduğu zərbə ilə kifayətlənməyib zərərçəkmiş şəxsin sifətinə daha bir neçə kəskin güclü yumruq zərbəsi vurub yerə yıxmışdır. Daha sonra yıxıldığı yerdə gövdəsinə təpiklə zərbə vurub sifətinin qanaması ilə müşayiət olunan zədə sağlamlığa zərər vurmadiğına görə dərəcəsi təyin edilməyən xəsarət və fiziki ağrılar yetirərək zərərçəkmiş şəxsin üzərində zor tətbiq etməklə müşayiət edilən qərəzli hərəkətlərlə xuliqanlıq etmişdir.

Bundan əlavə, o, 2022-ci il 26 iyun tarixdə Bakı şəhəri, Suraxanı rayonu, Hövsan qəsəbəsində idarə etdiyi avtomobildə hərəkətdə olduğu zaman bir gün əvvəl baş vermiş dalaşma zamanı onu vurub xəsarət yetirdiyinə görə münasibətlərini araşdırmaq məqsədi ilə onu axtaran zərərçəkmiş şəxsin və tanışlarının dörd müxtəlif minik avtomobillərinin ona maneə yaradaraq saxlamaq cəhdlərini görüb təqib edənlərdən uzaqlaşmaq üçün məcburi manevrlər etməklə yaşadığı evin qarşısına çatanda zərərçəkmiş

şəxs və tanışları onu əhatəyə alıb hərəkətini məhdudlaşdırandan sonra zor tətbiq etmək üçün götürdükleri müxtəlif əşyalarla üstünə gedib avtomobildən çıxmasını tələb etdikləri zaman məhkum avtomobilində qapanıb tanışlarına kömək üçün zəng vuraraq, tanışlarının hadisə yerinə gəldiklərini görüb avtomobilindən çıxandan sonra, əllərində kəlbətin və naməlum əşya ilə onun üstünə gələn zərərçəkmiş şəxs üzərində idmançı kimi fiziki üstünlüyündən istifadə edərək, baş-sifət nahiyəsinə kəskin güclü yumruq zərbələri vurub yerə yıxmaqla müqavimətini qırandan sonra, xuliqanlıq niyyəti ilə üstündə olan naməlum nümunəli kəsici-deşici xassəli əşya ilə sonuncunun bədəninin müxtəlif nahiyələrinə zərbələr vuraraq, qəsdən sağlamlığına ağır zərər vurmuşdur.

Hökmdən verilmiş apellyasiya protestinə əsasən işə baxan Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 2024-cü il 23 iyul tarixli hökmü ilə apellyasiya protesti qismən təmin edilmiş, hökm ləğv edilmiş, məhkum CM-in 126.1 və 221.1-ci maddələri ilə nəzərdə tutulan cinayət əməllərini törətməkdə təqsirli bilinərək CM-in 75.1.1-ci maddəsinin tələbinə əsasən cinayət məsuliyyətinə cəlbətmə müddəti keçdiyindən ona CM-in 221.1-ci maddəsi ilə cəza təyin edilməmiş, CM-in 126.1-ci maddəsi ilə 3 il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası təyin edilmişdir.

Həmin hökmdən məhkumun müdafiəçisi tərəfindən kassasiya şikayəti verilmişdir. Kassasiya şikayəti onunla əsaslandırılmışdır ki, istərbirinci, istərsədəikinci hadisə zərərçəkmiş şəxsin təhrikəddi hərəkətləri nəticəsində baş verdiyindən, o cümlədən ikinci hadisədə məhz zərərçəkmiş şəxs qardaşı və dostları ilə birlikdə bir neçə avtomobildə məhkumun idarə etdiyi avtomobili təqib edərək yaşadığı həyətdə sıxışdırıb saxladığından və əlindəki

alətlərlə məhkumun avtomobilini zədələyib onun həyatı və sağlamlığı üçün də təhlükə yaratdığından, çarəsizlikdən avtomobildən yerə düşməyə məcbur qalan məhkum özünü qorumaqdan ötrü zərərçəkmiş şəxsin əlindəki deşici-kəsici aləti alıb onunla sonuncunun sağlamlığına ağır zərər vurmuş, yəni CM-in 126-cı maddəsində deyil, 130.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş zəruri müdafiə həddini aşmaqla qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma cinayətini törətmişdir.

Göstərilənlərə əsasən, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hökmünün ləğv edilməsini, məhkumun əməlinin CM-in 130.1-ci maddəsinə tövsif olunmasını və həmin maddə ilə ona azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı olmayan cəzanın təyin edilməsinə dair qərarın çıxarılmasını və yaxud CM-in 62-ci maddəsi tətbiq edilməklə barəsində azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı olmayan cəzanın təyin olunmasını və ya CM-in 70-ci maddəsi tətbiq edilməklə təyin olunmuş cəzanın şərti tətbiq edilməsini xahiş etmişdir.

Kassasiya şikayətinə əsasən işə baxan Ali Məhkəmənin Cinayət kollegiyası məhkumun zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına ağır zərərin vurulması ilə nəticələnmiş əməlinin CM-in 36-cı maddəsinə əsasən zəruri müdafiə həddini aşmaqla sağlamlığa ağır zərər vurma olaraq qiymətləndirilməli və əməlin CM-in 126.1-ci maddəsindən CM-in 130.1-ci maddəsinə tövsif edilməli olması barədə qənaətə gəlmişdir.

Məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, hüquq ədəbiyyatında hakim mövqə kimi qəbul edilən və düzgünlüyü hüquqtətbiqetmə təcrübəsi ilə təsdiq edilən yanaşmaya görə zəruri müdafiənin qanuniliyini şərtləndirən bir sıra əlamətlər var ki, onlar ictimai təhlükəli qəsd və yaxud müdafiəni xarakterizə etməsindən asılı olaraq iki qrupa bölünür və şəxsin əməlinin hətta bu şərtlərdən birinin tələbinə cavab verməməsi artıq onun vəziyyətinin

zəruri müdafiə kimi qiymətləndirilərək bu əsasla cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinin qarşısını alır.

A. Birinci qrupa yeni ictimai təhlükəli qəsdə aid olan şərtlər (əlamətlər) aşağıdakılardır:

1) Qəsd edənin əməli ictimai təhlükəli olmalı və xarakterinə görə, əgər qəsd edənin iradəsindən asılı olmayan hər hansı hal baş verməzsə, o cümlədən qəsdə məruz qalan müdafiə oluna bilməzsə, sonuncunun və ya başqasının həyatına, sağlamlığına, CM-in 36.1-ci maddəsində sadalanan digər obyektlərə zərər vura bilən olmalıdır (belə zərər vurma potensialına malik olmalıdır). Bu şertə görə müdafiə üzrə hərəkətlər qəsd edənin məhz ictimai təhlükəli olan və xarakterinə görə CM-in 36.1-ci maddəsində göstərilən obyektləri təhlükə altına alan hərəkətlərinə qarşı törədilməlidir.

2) Qəsd mövcud (başla çatmamış) olmalıdır. Yeni yalnız qəsdin davam etməsi vəziyyətində şəxsin qəsd edənə zərər vurmağı zəruri müdafiə vəziyyətində edilən hərəkət hesab edilə bilər. Və yaxud qəsd başa çatsa da, işin həqiqi hallarına görə şəxsin bunu dərk etməsi istisna edildikdə (nə vaxt ki, müdafiə olunan şəxs tərəfindən ictimai təhlükəli qəsdin davam etməsi ağlabatanlıqla və vicdanlı şəkildə güman edilir) hərəkət zəruri müdafiə vəziyyətində törədilən əməl kimi qiymətləndirilə bilər.

3) Qəsdin həqiqiliyi (real olması) bu qrupa aid olan üçüncü şərtədir. Bu şertə görə CM-in 36.1-ci maddəsində sadalanan obyektləri təhlükə altına alan qəsd xəyali olmamalı, obyektiv olaraq mövcud olmalıdır.

B. Zəruri müdafiənin qanunauyğunluğunu göstərən müdafiəyə aid edilən şərtlər isə aşağıdakılardır.

1) Müdafiə (müdafiə üzrə hərəkətlər) əgər ictimai təhlükəli qəsd dairəsi qanunla (CM-

in 36.1-ci maddəsi ilə) müəyyən edilmiş obyektlərə yönəlmişsə (onları təhlükə altına almışsa) zəruri (qanunauyğun) ola bilər.

2) İctimai təhlükəli qəsdə məruz qalmış şəxs müdafiə olunarkən zərəri məhz qəsd edənə yetirməlidir. Bu şərt birbaşa CM-in 36.1-ci maddəsinin məzmunundan irəli gəlir və onu ehtiva edir ki, zəruri müdafiə zamanı müdafiə üzrə hərəkətlərdən zərər görəni - ictimai təhlükəli qəsdə törədən şəxs olmalıdır.

3) Zəruri müdafiənin qanunauyğunluğunu şərtləndirən üçüncü şərt müdafiənin qəsdin xarakterinə və təhlükəliliyinə uyğun gəlməsini tələb edir. Müdafiə olunan yalnız qəsdən (ehtiyatsızlıqdan deyil), həm də açıq-aşkar qəsdin xarakterinə və ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə uyğun gəlməyən hərəkətlər törətdikdə, zəruri müdafiənin qanuniliyi tələbi pozulmuş olur və belə hərəkətlər CM-in 36.3-cü maddəsinə əsasən zəruri müdafiə həddini aşma kimi qiymətləndirilməlidir.

Müdafiənin qəsdə uyğun gəlməsi o demək deyil ki, müdafiə üzrə hərəkətlər yalnız adi müqavimət göstərmə, məsələn zərbələrdən yayınma, hücum edənin əlini tutma, özündən kənarlaşdırma kimi hərəkətlərlə məhdudlaşdırılmalıdır. Zəruri müdafiə qəsdə məruz qalmış şəxsin müxtəlif hərəkətlərində, o cümlədən qəsd edənin sağlamlığına zərərin vurulmasında, həyatdan məhrum edilməsində, əmlakının zədələnməsində və ya məhv edilməsində, azadlığının məhdudlaşdırılmasında və s. ifadə oluna bilər.

Əməli CM-in 126.1-ci maddəsi ilə tövsif edən apellyasiya instansiyası məhkəməsinin hökmündən görünür ki, məhkəmə məhkumun əməlinə zəruri müdafiə həddini aşmaqla sağlamlığa ağır zərər vurma cinayətinin deyil, qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurmağın tərkibinin olması haqqında nəticəyə gələrkən əsasən aşağıdakılardan çıxış etmişdir:

- məhkumun avtomobilini dörd

avtomobildə təqib edən zərərçəkmiş şəxs və onun təxminən 6-7 nəfər tərəfdaşı avtomobili sıxışdırıb saxlatdırdıqdan sonra məhkumun münafişədən yayınmaq (məsələn, idarə etdiyi avtomobilin qapılarını bağlayıb avtomobildən düşməyərək mobil telefonla dərhal 102 xidmətinə məlumat vermək və yaxud zərərçəkmiş şəxsə bir dəfə yüngül xəsarət yetirməklə münafişədən yayınmaq) imkanı olduğu halda, avtomobildən düşərək onun üzərinə gələn zərərçəkmiş şəxsin hərəkətlərinə "adekvat cavab vermiş", hətta sonuncunun sağlamlığına ikisi ağır zərər vurmaya aid olan ümumilikdə üç xəsarət yetirmişdir;

- məhkum zərərçəkmiş şəxsin və onunla olan digər şəxslərin hücumuna uğrasa da, zərərçəkmiş şəxs onun zərbələrinin təsirindən və ya bürəyərək yerə yıxıldıqdan sonra, yeni artıq müqavimətini qırdığı üçün ictimai təhlükəli qəsdə məruz qalmadığı vəziyyətdə zərərçəkmiş şəxsin əlindəki deşici-kəsici aləti alaraq onunla sonuncunun sağlamlığına ağır zərər vurmuşdur;

- məhkum, yüngül xəsarət yetirməklə kifayətlənmək mümkün olduğu halda, zərərçəkmiş şəxsə deşici-kəsici alətlə ikisi sağlamlığa ağır zərər vuran xəsarətlər olmaqla, ümumilikdə üç xəsarət yetirmişdir.

Bunlara əmələ məhz CM-in 126.1-ci maddəsinin şamil edilməli olduğunu göstərən hallar kimi istinad etməklə yanaşı, apellyasiya instansiyası məhkəməsi eynilə birinci instansiya məhkəməsinin hökmündə olduğu kimi zərərçəkmiş şəxsin 6-7 nəfər tərəfdaşları ilə birlikdə dörd avtomobildə bir gün əvvəl aralarında baş vermiş münafişəyə görə məhkumun idarə etdiyi avtomobili təqib etmələrini; məhkumun

təqibdən yayınmaq üçün səy göstərməsinə baxmayaraq öz avtomobilləri ilə maneə yaratmaqla sonuncunun avtomobilini sıxışdırıb saxlamağa müvəffəq olduqlarını; bundan sonra zərərçəkmiş şəxsin əlində olan dəmir alətlə və onunla gəlmiş digər şəxslərin məhkumun üstünə getdiklərini və zor tətbiq etmək hədəsi ilə avtomobildən düşməsinə tələb etdiklərini; məhkumun isə avtomobilinin şüşələrini qaldırmaq və qapılarını bağlamaqla avtomobildən düşmədiyini; buna görə zərərçəkmiş şəxsin əlindəki əşya ilə və onunla olan digər şəxslərin avtomobillə zərbələr vurub onu zədələdiklərini, nəticədə məhkumun avtomobilinə 1270 manat məbləğində zərər dəydiyini; ona edilən hücum müddətində məhkumun dostlarını çağırdığını və onlar gəldikdən sonra avtomobildən düşdüyünü; bu zaman da zərərçəkmiş şəxsin əlindəki deşici-kəsici alətlə onun üstünə getdiyini, lakin məhkumun ona müqavimət göstərməsindən (zərbələr endirməsindən) və ya özünün bürəməsindən yerə yıxıldığını; bundan sonra məhkumun zərərçəkmiş şəxsin əlindən həmin aləti alıb onunla sonuncuya üç zərbə vurmaqla onun sağlamlığına ağır zərər vurduğunu işin həqiqi halları qismində qəbul etmişdir.

Lakin kassasiya kollegiyasının qənaətinə görə, sözügedən faktiki halları birinci instansiya məhkəməsinin və apellyasiya instansiyası məhkəməsinin çıxardıqları fərqli hüquqi nəticələrlə müqayisə etdikdə, məhz birinci instansiya məhkəməsinin qənaətinin müəyyən olunmuş faktiki hallara və onların əsasında duran sübutlara uyğun olmaqla Azərbaycan Respublikası CPM-in 349.4 və 349.5-ci maddələrinin tələblərinə cavab verdiyi müəyyən edilir.

Çünki, məhkumun zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına ağır zərərin vurulması ilə nəticələnmiş hərəkətlərinin məzmunu zəruri müdafiə vəziyyətini xarakterizə edən şərtlər

kontekstində CM-in 36.3-cü maddəsi ilə ehtiva olunan zəruri müdafiə həddini aşma halı ilə uyğunluq təşkil edir.

1) İşin mübahisələndirilməyən faktiki hallarından görünür ki, məhkum zərərçəkmiş şəxs və onunla birlikdə olan 6-7 nəfər şəxsin avtomobillərlə onu təqib etmələrinə və daha sonra avtomobili sıxışdırılıb saxlanıldıqdan sonra onlar tərəfindən avtomobilinə zərərin vurulması, zor tətbiq etmə hədəsi ilə müşayiət edilən hücumu uğramaqla ictimai təhlükəli qəsdə məruz qalmışdır. Məhkumun təqibdən qaçmaq üçün səy göstərməsindən, məcburi şəkildə dayandırıldıqdan sonra özünün zor tətbiq etmə hədəsinə və avtomobilinin zərbələrə uğramasına baxmayaraq, şüşələri qaldıraraq və qapıları bağlayaraq avtomobilin salonundan bayıra çıxmaqdan imtina etməsindən görünür ki, o, aşkar surətdə hücum məruz qalan şəxs olmaqla hücum edənlərlə qarşılıqlı dalaşma vəziyyətində (qarşılıqlı münaqişənin tərəfi rolunda) olmamışdır.

2) İşin həqiqi hallarından görünür ki, məhkum zərərçəkmiş şəxsə qarşı sağlamlığa zərər vurma ilə nəticələnən əməli törədərkən ictimai təhlükəli qəsd mövcud olmuşdur (davam etmişdir).

İctimai təhlükəli qəsdin mövcud olması (davam edib-etməməsi) yalnız qəsd edənin və ya qəsdə məruz qalmanın hərəkətlərinin hansısa bir elementinə görə deyil, onların və hadisədə iştirak edən digər şəxslərin hərəkətlərinin tam məzmunu, əməlin törədilməsi şəraiti nəzərə alınmaqla dəyərləndirilməlidir. O cümlədən, şəraitə görə hücum məruz qalan şəxs ictimai təhlükəli qəsdin başa çatmasını anlamaq imkanında deyilsə, zəruri müdafiə vəziyyəti istisna edilməməlidir.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsi isə məhkum avtomobildən çıxdıqdan sonra ona hücum etməkdə olan zərərçəkmiş şəxsə

zərbələr vurub, sonuncunun bu zərbələrin təsirindən və ya büdrəməsindən yerə yıxılmasını onun "müqavimətinin qırılması", yəni məhkuma yönəlik ictimai təhlükəli qəsdinin başa çatması hesab etmiş və müstəsna olaraq zərərçəkmiş şəxsin yıxılma faktından çıxış edərək məhkumun sonrakı hərəkətlərini, o cümlədən deşici-kəsici alətlə məhkumun sağlamlığına ağır zərər vurmasını zəruri müdafiəni istisna edən vəziyyət kimi qiymətləndirmişdir.

Belə ki, tanışları hadisə yerinə gələndən sonra məhkum avtomobildən çıxıb onun üstünə gələn (əlində deşici-kəsici alət olan) zərərçəkmiş şəxsə əli ilə zərbələr vurmaqla qarşılıq versə də və bu zaman həmin zərbənin təsirindən və ya büdrəməsindən zərərçəkmiş şəxs yıxılsa da, deşici-kəsici alət onun əlində qalmış və apellyasiya instansiyası məhkəməsi zərərçəkmiş şəxs yıxıldıqdan sonra (lakin hələ deşici-kəsici alət əlində olduğu vəziyyətdə) nə onun, nə də ki, onunla birlikdə olan təxminən 6-7 nəfər şəxsin məhkuma qarşı zor tətbiq etmək niyyətindən əl çəkdiqlərini göstərən heç bir fakt göstərməmişdir. Əksinə, şərait (o cümlədən, hadisə yerində zərərçəkmiş şəxsin təxminən 6-7 nəfər münaqişə edən tərəfdaşının olması, onların əvvəlki niyyətindən əl çəkdiqlərini açıq şəkildə göstərən halların olmaması), hətta məhkum zərərçəkmiş şəxsin əlindəki deşici-kəsici aləti alıb dərhal onunla sonuncuya zərbələr vurarkən də ictimai təhlükəli qəsdin davam etdiyini və məhkum tərəfindən hadisələrin gedişatının bu cür qəbul edilməsinin ağılabatan və inandırıcı olduğunu göstərir.

3) Cinayət işi üzrə müəyyən edilmiş hallar onu da təsdiq edir ki, birinci instansiya məhkəməsinin məhkumu müdafiə olunan şəxs vəziyyətində görməsi müdafiə olunmaq hüququnun yaranmasını (müdafiənin zəruriliyini) şərtləndirilən ictimai təhlükəli

qəsdin reallığı, yəni xəyali deyil, obyektiv olaraq mövcud olması tələbinə də cavab verir.

Belə ki, həm ibtidai istintaq orqanının mövqeyinə (sübutların qiymətləndirilməsi qərarında əksini tapmış zərərçəkmiş şəxsin və onunla birlikdə hadisə yerinə gəlmiş 6-7 nəfər şəxsin hərəkətlərinin qiymətləndirilməsinə həsr olunmuş müddəalara), həm də məhkəmələrin qeyd olunan məsələ üzrə üst-üstə düşən qənaətlərinə görə zərərçəkmiş şəxs və onunla olan digər şəxslər real olaraq məhkumu avtomobilləri ilə təqib edib, onun hərəkət etmək imkanlarını məhdudlaşdırmaqla, avtomobilinin içərisində qapandığı vaxt məhkumu zor tətbiq etmək hədəsi ilə hədələməklə və ondan avtomobildən çıxmağı tələb etməklə, zərərçəkmiş və digər şəxslər müxtəlif əşyalarla məhkumun avtomobilini zədələməklə sonuncuya hücum edib onu xarakterinə görə ictimai təhlükəli olan qəsdə məruz qoymuşlar. Məhkum da onların hərəkətlərini özünə qarşı real təhlükə kimi görüb ictimai təhlükəli qəsd kimi qiymətləndirməkdə faktiki səhvə yol verməmişdir (xəyali hücumdan müdafiə kimi hal mövcud olmamışdır).

Məhkəmə kollegiyası həmçinin qeyd etmişdir ki, hazırkı iş üzrə müəyyən olunmuş hallardan görünür ki, zərərçəkmiş şəxsin və onunla birlikdə olan şəxslərin ictimai təhlükəli qəsdə məhz CM-in 36.1-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş dairəyə daxil olan obyektləri – şəxsin sağlamlığını və hüquqlarını təhlükə altına almışdır. Və məhz bu obyektlərin təhlükə altına alınması məhkumun onların müdafiəsinə yönələn hərəkətlər etməsini şərtləndirmişdir.

Məhkuma qarşı ictimai təhlükəli qəsdə törədən şəxslər sırasında zərərçəkmiş şəxs olmuş, hətta məhkuma qarşı ictimai təhlükəli qəsdin təşəbbüskarı olmaqla, deşici-kəsici alətlə sonuncuya hücum etməklə, avtomobilini dəmir alətlə zədələməklə əməllərin törədilməsində xüsusi aktivliyi ilə seçilmişdir.

Məhkumun ictimai təhlükəli qəsdədən müdafiə olunarkən sağlamlığına ağır zərər vurduğu şəxs də məhz zərərçəkmiş şəxs olmuşdur.

Məhkumun hərəkətlərini – deşici-kəsici aləti zərərçəkmiş şəxsin əlindən aldıqdan sonra dərhal onunla sonuncuya ikisi (hər biri) həyat üçün təhlükəli olduğuna görə sağlamlığa ağır zərər vuran, biri isə sağlamlığa yüngül zərər verməyə aid olan xəsarətlər olmaqla, ictimai təhlükəli qəsdin davam etməsi (hadisənin gedişatının məhkum edilmiş şəxs tərəfindən vicdanlı olaraq bu cür qavranılması) şəraitində yetirilməsinə baxmayaraq, sonuncunun hərəkətləri qəsdədən qorunmaq üçün yetərli olan hərəkətlərdən aşkar surətdə artıq olmuşdur.

Çünki zərərçəkmiş şəxs və onunla birlikdə olan digər şəxslərin qəsdə məhkumun həyatını deyil, sağlamlığını, əmlakını, sərbəstliyini təhlükə altına aldığı vəziyyətdə o, zərərçəkmişin həyatına təhlükə yaradan və bir deyil, iki xəsarət yetirmiş, bununla da kifayətlənməyib deşici-kəsici alətlə sonuncuya üçüncü zərbəni vurmuşdur.

Həmçinin məhkumun müdafiə üzrə hərəkətlərinin şəraitə görə zəruri olan həddi aşması həm də ondan görünür ki, o, zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına ağır zərər vurmanı artıq onun (məhkumun) çağırışı ilə köməyinə gəlmiş dostları hadisə yerində olduqları müddətdə və münaqişəyə müdaxilə etdikləri şəraitdə törətmişdir.

Qeyd olunan hal (müdafiə tədbirləri ilə qəsdin xarakteri və ictimai təhlükəliliyi arasında olan açıq-aşkar uyğunsuzluq) məhkumun zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına ağır zərərin vurulması ilə nəticələnmiş əməlini CM-in 36.3-cü maddəsinə əsasən zəruri müdafiə həddini aşan əməl olaraq qiymətləndirilməsini labüd etsə də, onu ümumiyyətlə ictimai təhlükəli qəsdə uğramayan və ondan müdafiə olunmayan şəxs hesab etmək üçün də əsas

vermir. Çünki, o, ictimai-təhlükəli qəsdə məruz qaldığı vəziyyətdə və müddətdə qəsd edənə sağlamlığına ağır zərər vurmuş, yəni hər bir halda qəsddən müdafiə olunan şəxs olmuşdur, lakin müdafiə olunmaq üçün kifayət edən (şəraitə görə zəruri olan) müdafiə tədbirlərindən artıq olan hərəkətlərə əl atmışdır.

Beləliklə, göstərilənlərə əsasən, kassasiya kollegiyası əməlin CM-in 36-cı maddəsinə əsasən zəruri müdafiə həddini aşmaqla sağlamlığa ağır zərər vurma olaraq qiymətləndirilməli və CM-in 130.1-ci maddəsinə tövsif edilməli olması barədə qənaətə gəlmişdir.

Lakin işin mübahisələndirilməyən hallarından görünür ki, şərh edilən cinayət hadisəsi 26 iyun 2022-ci ildə törədilməklə, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin hökmünün çıxarıldığı və qüvvəyə mindiyi 23 iyul 2024-cü il tarixinədək CM-in 75.1.1-ci maddəsində böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlərə münasibətdə müəyyən edilmiş 2 il təşkil edən cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçmiş və müdafiə tərəfi CM-in 221.1-ci maddəsində göstərilən cinayətdən fərqli olaraq, zəruri müdafiə həddini aşmaqla sağlamlığa ağır zərər vurma cinayəti ilə əlaqədar məhkumun bəraətverici sayılmayan həmin əsasla cinayət təqibinə və bu hissədə cinayət işi üzrə icraata xitam verilməsinə razılıq vermişdir (müdafiəçi bunu əks etdirən ərizəni

məhkəmə kollegiyasına təqdim etmişdir).

Odur ki, kassasiya kollegiyası apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən əməlin hüquqi tövsifində səhvə yol verilməsi, məhkəmə aktının kassasiya qaydasında dəyişdirilməsini tələb edən Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 416.1.15-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntu kimi qiymətləndirilməli olması, müdafiəçinin kassasiya şikayəti qismən təmin edilməklə mübahisələndirilən hökmün dəyişdirilməsi, əməlin CM-in 126.1-ci maddəsindən həmin Məcəllənin 130.1-ci maddəsinə tövsif edilib CM-in 75.1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsi ilə əlaqədar CPM-in 39.1.3-cü maddəsində təsbit edilmiş əsasla CM-in 130.1-ci maddəsi ilə olan hissədə cinayət təqibinə və cinayət işi üzrə icraata xitam verilməli olması, CM-in 221.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinməsi və cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsi ilə əlaqədar cəzanın təyin edilməməsi hissəsində isə apellyasiya instansiyası məhkəməsinin hökmünün dəyişdirilmədən saxlanılmalı olması barədə qərar qəbul etmişdir.

Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin 1(102)-151/2025
nömrəli qərarı

Narkotik vasitəni satanla onu əldə edən şəxs arasında bu əməllərin yerinə yetirilməsinə dair qabaqcadan razılığın əldə olunması vahid cinayətin birgə törədilməsi barədə razılığın əldə edilməsi anlamına gəlmir və bu səbəbdən cinayətdə iştirakçılıq kimi qiymətləndirilməməlidir

Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 2024-cü il 15 mart tarixli hökmü ilə məhkum Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (Bundan sonra – CM) 234.4.1 və 234.4.3-cü maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayət əməllərini törətməkdə təqsirli bilinərək 9 il 6 ay müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş, dövlət ittihamçısının ona qarşı CM-in 234.4.4-cü maddəsi üzrə irəli sürülmüş ittihamdan imtina etməsi ilə əlaqədar ittihamın həmin hissəsində barəsində cinayət təqibinə xitam verilməklə bu maddə üzrə cinayət məsuliyyətindən azad edilmişdir.

İbtidai istintaq orqanı tərəfindən CM-in 234.4.1, 234.4.3, 234.4.4-cü maddələri ilə irəli sürülmüş ittihamla əsasən, şəxs, qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs halında internet informasiya ehtiyatlarından və informasiya-telekommunikasiya şəbəkələrindən istifadə etməklə satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq külli miqdarda narkotik vasitələri əldə edib üzərində saxlamaqla daşımış və satmışdır.

Yəni, o, qanunsuz olaraq satış məqsədi ilə internet informasiya ehtiyatlarından, sosial şəbəkələrdən istifadə etməklə narkotik vasitələri külli miqdarda əldə etmə, saxlama və daşıma niyyəti ilə şəxsiyyəti istintaqa məlum olmayan "Seccad" adlı İran İslam Respublikası (İİR) vətəndaşı ilə cinayət əlaqəsinə girərək qabaqcadan əlbir olan qrup yaratmış, qrup üzvləri arasında əldə olunmuş ümumi niyyətə uyğun olaraq sonuncunun qanunsuz olaraq satış məqsədi ilə istintaqla müəyyən edilməsi mümkün olmayan mənbədən və istintaqa məlum olmayan

vaxtda əldə edərək istintaqla müəyyən olunmayan qaydada Bakı şəhəri, Yasamal rayonu inzibati ərazisində yerləşən metronun 20 yanvar stansiyasının yaxınlığındakı körpünün altında yerləşdirdiyi külli miqdarda – təmiz çəkisi 1510 qram (1kq 510 qr) olan kустar üsulla hazırlanmış narkotik vasitə heroini və təmiz çəkisi 1,939 qram çətənə (kannabis) bitkisindən kустar üsulla hazırlanmış narkotik vasitə qurudulmuş marixuananı internet informasiya ehtiyatlarından və informasiya-telekommunikasiya şəbəkəsindən istifadə etməklə özünə məxsus mobil telefon aparatına yüklənmiş "Whatsapp" proqramı vasitəsi ilə şəxsiyyəti istintaqa məlum olmayan "Seccad" adlı xarici ölkə vətəndaşının istintaqla müəyyən edilməyən nömrəsi ilə əlaqə yaradaraq sonuncunun "Whatsapp" proqramı vasitəsi ilə göndərdiyi məkan paylaşımından istifadə edərək 2022-ci il 7 iyun tarixdə saat 3 radələrində həmin yerdən götürüb əldə edərək üzərində saxlamaqla daşımışdır. Həmin gün saat 3:45 radələrində 60 manat pul müqabilində təmiz çəkisi 1,939 qram olan qurudulmuş marixuananı satmış, 2022-ci il 7 iyun tarixdə, saat 4:15-də Bakı şəhəri Yasamal rayon Polis İdarəsinin Narkotiklərlə mübarizə bölməsinin və Yasamal RPI-nin 27-ci PB-nin əməkdaşları tərəfindən keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbiri nəticəsində mariuxanani satdığı şəxs ilə birlikdə saxlanılaraq bölməyə gətirilmişdir. Orada üzərinə şəxsi axtarış keçirilərkən əlində saxladığı üzəri şəffaf yapışqan lentlə bağlanmış qara rəngli polietilen bağlamada təmiz çəkisi 1510 qram

(1kq 510 qr) olan kustar üsulla hazırlanmış narkotik vasitə hesab olunan heroin aşkar edilərək götürülmüş, onun satdığı bir ədəd siqaret qutusunda təmiz çəkisi 1,939 qram olan narkotik vasitə qurudulmuş mariyuana satdığı şəxsin üzərinə şəxsi axtarış keçirilərkən əynində olan boz rəngli idman şalvarının sol yan cibindən aşkar olunaraq götürülmüşdür.

Birinci instansiya məhkəməsində cinayət işinə baxılmasının nəticələrinə görə məhkumun qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs halında satış məqsədilə qanunsuz olaraq külli miqdarda heroin narkotik vasitəsini əldə etməsi, üzərində gəzdirməsi, saxlaması və daşması, həmçinin qurudulmuş mariyuana narkotik vasitəsini əldə etməsi, üzərində gəzdirməsi, saxlaması, daşması və satması, yəni CM-in 234.4.1 və 234.4.3-cü maddələrində nəzərdə tutulan cinayət əməlini törətməsi təsdiq olunsada, onun qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs halında internet informasiya ehtiyatlarından və informasiya-telekommunikasiya şəbəkələrindən istifadə etməklə satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq külli miqdarda narkotik vasitələri əldə edib üzərində saxlamaqla daşması və satması, yəni CM-in 234.4.4-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulan cinayət əməlini törətməsi təsdiq olunmamış, bununla əlaqədar məhkəmə çıxışları mərhələsində dövlət ittihamçısı məhkuma qarşı CM-in 234.4.4-cü maddəsi ilə irəli sürülmüş ittihamdan imtina edərək bu hissədə cinayət təqibinə xitam verilməsini məhkəmədən xahiş etmiş və məhkəmə dövlət ittihamçısının mövqeyini nəzərə alaraq həmin hissədə cinayət təqibinə xitam verib, məhkumu CM-in 234.4.4-cü maddəsi ilə cinayət məsuliyyətindən azad etmişdir.

Hökmdən məhkum tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətinə əsasən işə baxan Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 2024-cü il 10 iyul tarixli qərarı

ilə apellyasiya şikayəti təmin edilməmiş, hökm dəyişdirilmiş, elan olunmuş ittihamdan CM-in 234.4.1-ci maddəsi (cinayətin qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs tərəfindən törədilməsi əlaməti) xaric edilmiş, məhkuma CM-in 234.4.3-cü maddəsi ilə 9 il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası təyin edilmiş, hökm qalan hissələrdə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Həmin qərardan kassasiya protesti və məhkum tərəfindən kassasiya şikayəti verilmiş, kassasiya protesti onunla əsaslandırılmışdır ki, ibtidai istintaq zamanı toplanmış və birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən cinayət-prosessual qanunun sübut etməyə dair normalarının tələblərinə əməl olunmaqla tədqiq olunmuş sübutlarla məhkum edilmiş şəxsin İran İslam Respublikasının şəxsiyyəti müəyyən edilməyən vətəndaşı ilə heroin və qurudulmuş mariyuana narkotik vasitələrini satmaq məqsədi ilə qabaqcadan əlbir olduğu təsdiq edildiyi halda, apellyasiya instansiyası məhkəməsi əsassız olaraq ittihamdan və birinci instansiya məhkəməsinin hökmündən CM-in 234.4.1-ci maddəsi ilə təcizli bilinməsinə dair müddəaları xaric etmişdir.

Məhkum tərəfindən verilmiş kassasiya şikayəti isə onunla əsaslandırılmışdır ki, məhkəmələr tərəfindən cinayət-prosessual qanunun sübutlar və sübut etməyə dair normalarının tələbləri pozulmuş, o cümlədən ittiham hökmü məhkəməyədək icraatda polis əməkdaşlarının ona qanunsuz təsir etmələri səbəbindən özünə qarşı verdiyi etirafedici, əslində həqiqəti əks etdirməyən ifadələri ilə, eləcə də şahidin yalan və ziddiyyətli məlumatlarına istinad olunmaqla əsaslandırılmış, nəticədə o, yalnız 30 qram qurudulmuş mariyuananı qanunsuz olaraq şəxsi istehlakı üçün saxladığı halda, əsassız olaraq, satış məqsədi ilə külli miqdarda heroin narkotik vasitəsini əldə edib, saxlamaqla və

qurudulmuş marixuananı satmaqda – CM-in 234.4.3-cü maddəsi ilə təqsirli bilinmişdir.

Kassasiya protestinə və məhkum tərəfindən verilmiş kassasiya şikayətinə əsasən işə baxan Ali Məhkəmənin Cinayət kollegiyasının 2025-ci il 24 yanvar tarixli qərarı ilə kassasiya protesti və məhkum tərəfindən verilmiş kassasiya şikayəti təmin edilməmiş, qərar dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Belə ki, işə baxan apellyasiya instansiyası məhkəməsi belə nəticəyə gəlmişdir ki, məhkumun 1510 qram heroini (cinayət əməli törədilən vaxt külli miqdar hesab edilən narkotik vasitəni) və 1,939 qram qurudulmuş marixuana narkotik vasitəsini satış məqsədi ilə əldə etməsi, saxlaması, daşması və marixuananı satması, yəni CM-in 234.4.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətləri törətməsi sübuta yetirilsə də, İİR-nın "Seccad" adlı vətəndaşı ilə qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs təşkil edərək, sonuncu ilə birgə hərəkət etməsi, yəni əməlində CM-in 234.4.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tövsifedici əlamətin olması sübuta yetirilməmişdir.

İttiham tərəfi məhkumun İİR-nın "Seccad" adlı vətəndaşı ilə qabaqcadan əlbir olaraq ona isnad edilən cinayət əməllərini törətməsini (CM-in 234.4.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tövsifedici əlamətin mövcudluğunu) müstəsna olaraq onun özünün ibtidai istintaqda verdiyi etirafedici ifadəsi ilə əsaslandırılmışdır.

Kassasiya kollegiyası hesab etmişdir ki, qeyd edilən xüsusatla əlaqəsi olan digər sübutlar – məhkumun üzərində şəxsi axtarışın keçirilməsinə və götürmənin aparılmasına dair protokolun məhkumun izahını əks etdirən hissəsi, şahid qismində dindirilmiş polis əməkdaşlarının ifadələri məhkumun sözlərindən verilmiş məlumatlar olmaqla, sözügedən tövsifedici əlamət barədə məlumat yükü daşıyan müstəqil məlumat mənbəyi kimi

çıxış etmirlər.

Lakin məhkumun etirafedici ifadəsindəki məlumatlar belə onun və adının "Seccad" olması ehtimal edilən şəxsin birgə, yəni hər ikisi üçün ümumi olan cinayəti törətmək üçün hərəkət etdiklərini təsdiq etmir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 32, 33 və 34-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair" 2022-ci il 6 may tarixli qərarından irəli gələn hüquqi mövqeyə görə iştirakçılıqla, o cümlədən qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs tərəfindən törədilən əməllər üçün xarakterik olan əsas xüsusiyyət cinayətin həm subyektiv, həm obyektiv cəhətdən bütün iştirakçılar üçün ümumi olması, iştirakçıların birləşmiş (məqsədyönlü), bir-birini tamamlayan səyləri ilə vahid cinayətin törədilməsi, maddi tərkibli cinayətlərdə - vahid ictimai-təhlükəli nəticənin əldə olunmasıdır.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun "Məhkəmə hökmü haqqında" 2021-ci il 24 dekabr tarixli qərarında da iştirakçılıqla törədilmiş əməllər üçün məhz cinayətin ümumiliyinin (vahidliyinin) xarakterik olması nəzərə alınmaqla izah olunmuşdur ki, məhkəmə hökmündə iştirakçılıqla törədilmiş cinayətdə təqsirli bilinmiş şəxsin əməli təsvir edilərkən iştirakçılığın forması ilə yanaşı hər bir iştirakçının hərəkətlərinin və ya hərəkətsizliyinin nədə ifadə olunması, onların rolları göstərməlidir (31-ci bənd).

İttiham aktında təsvir olunmuş, məhkumun ibtidai istintaq zamanı verdiyi (apellyasiya instansiyası məhkəməsinin təhlil etdiyi) etirafedici ifadəsinə görə isə o, "Seccad" adlı İİR-nın vətəndaşı ilə "WhatsApp" ani mesajlaşma proqramı vasitəsi ilə əlaqə saxlamaqla sonuncunun satdığı heroin narkotik vasitəsini onun dəyərini təşkil edən

10000 manatı sonradan ödəmək şərti ilə (nisyə olaraq) əldə etmiş, lakin "Seccad"ın əvvəlcədən qoydurub, yerini ona "WhatsApp" proqramı vasitəsi ilə bildirdiyi məkandan narkotik vasitə olan bağlamanı götürdükdən sonra polis əməkdaşları tərəfindən yaxalandığı üçün, heroin narkotik vasitəsini sata və onun dəyərini "Seccada" ödəyə bilməmişdir.

Bu məlumatlara görə, məhkum külli miqdarda heroin narkotik vasitəsini, habelə qurudulmuş marixuananı satış məqsədi ilə əldə etmə cinayətini törətdiyi halda, adının "Seccad", vətəndaşlığının İİR olduğu güman edilən şəxs həmin narkotik vasitələri məhkuma satma cinayətini və ehtimalla buna qədər baş vermiş narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar olan başqa (məsələn, narkotik vasitələri İİR-də və ya başqa yerdə əldə etmə, saxlama, Azərbaycan Respublikasının ərazisinə daşıma və s.) əməlləri məhkumun iştirakı olmadan törətmişdir, yəni məhkum və digər şəxs üçün ümumi olan (vahid) cinayətin törədilməsi faktı, o cümlədən buna dair əvvəlcədən razılaşmanın əldə edilməsi halı (birgəlik) mövcud olmamışdır.

İttiham tərəfi İİR vətəndaşı "Seccad" olduğu ehtimal edilən şəxsin narkotik vasitələri məhkuma nisyə (pulunu sonra ödəmək şərti ilə) satması, məhkumun isə həmin narkotik vasitələri satış məqsədi ilə əldə etməsi, qabaqcadan əldə olunmuş razılaşmanın da müstəsna olaraq onların arasında belə bir qanunsuz alqı-satqı əməliyyatının həyata keçirilməsini nəzərdə tutması kimi xüsusatlardan başqa, bu şəxslərin cinayətkar əlaqələrini göstərə biləcək hər hansı digər halı (ittihamda qeyd edilən – "Seccad" adlı şəxslə qabaqcadan birgə heroin və qurudulmuş marixuana narkotik vasitələrini əldə etmək, saxlamaq, daşımaq, satmaq barədə razılığa gəlmələrini və reallıqda həmin əməlləri birgə

törətmələrini) təsdiq edən sübutları birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələrində təqdim edə bilməmişdir.

Məhkum edilmiş şəxsə qarşı CM-in 234.4.3-cü maddəsi ilə yanaşı 234.4.1-ci maddəsi ilə ittihamın irəli sürülməsi və birinci instansiya məhkəməsinin onu həmin maddələr üzrə təqsirli bilməsi ondan irəli gəlir ki, cinayət təqibi orqanı kimi birinci instansiya məhkəməsi də birgə - iştirakçılar üçün ümumi olan cinayətin törədilməsi barədə əvvəlcədən razılaşmanın əldə olunması halını "ikitarəfli kriminal əqdin bağlanması" kimi haldan fərqləndirə bilməmişdir. Halbuki, şəxslər arasında "kriminal əqd" üzrə "kontragentə" münasibətdə müəyyən hərəkətlərin yerinə yetirilməsi barədə razılığın əldə olunması (nə qədər ki, belə razılıq vahid cinayətin deyil, hər bir şəxs tərəfindən məhz onun özünə aid olan kriminal əməlin törədilməsini ehtiva edir) birgə cinayət törətmək barədə qabaqcadan razılığın əldə olunması halı ilə eyniləşdirilə bilməz. Məsələn, rüşvətin alınması və verilməsi barədə rüşvət alanla rüşvət verən arasında, qanunsuz odlu silah satanla onu əldə edən şəxs arasında və yaxud hazırkı işdə olduğu kimi narkotik vasitəni satanla onu əldə edən şəxs arasında bu əməllərin yerinə yetirilməsinə dair qabaqcadan razılığın əldə olunması vahid cinayətin birgə törədilməsi barədə razılığın əldə edilməsi anlamına gəlmir və bu üzəndən cinayətdə iştirakçılıq kimi qiymətləndirilməməlidir.

Cinayət-Prosessual Məcəllənin 223.3-cü maddəsi təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb etmə qərarının təsviri-əsaslandırıcı hissəsində bu Məcəllənin 223.3.1-223.3.5-ci maddələrində göstərilənlərin, o cümlədən "cinayətin törədildiyi yer, vaxt, törədilmə üsulu, nəticəsi, təqsirin forması, cinayətin motivi və tövsifedici əlamətlər göstərilməklə ittihamın mahiyyəti"nin (maddə 223.3.2) əks

etdirilməsini tələb edir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin "Məhkəmə hökmü haqqında" 2021-ci il 24 dekabr tarixli Plenum qərarında da (31-ci bənd) iştirakçılıqla törədilən cinayətlərlə əlaqədar ittihamda və məhkəmə aktlarında hər bir iştirakçının hərəkətlərinin və ya hərəkətsizliyinin nədə ifadə olunmasının, onların rollarının göstərilməsinin vacibliyi vurğulanmışdır.

Bu səbəbdən şəxsə qarşı irəli sürülmüş qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxsin tərkibində narkotik vasitənin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı olan cinayət törətməsi barədə ittihamın CPM-in 7.0.20, 223.3.2-ci maddələrinin tələblərinə cavab verən məzmununda olması üçün onun konkret olması, birgə cinayət törətmək barədə razılaşmanın qabaqcadan, yeni cinayətin obyektiv cəhətinin yerinə yetirilməsinə başlanılana qədər əldə olunduğuna dəlalət edən zaman, məkan, üsul barədə məlumatları nəzərdə tutması, narkotik vasitənin qanunsuz əldə edilməsi, saxlanması, daşınması, satışı əməllərinin törədilməsi şəxsə isnad edilirsə bu əməllərin hər birinin yerinə yetirilməsində hər bir iştirakçının rolunun, hərəkətlərinin nədən ibarət olmasının əks etdirməsi tələb olunur.

Məhkum edilmiş şəxsə qarşı CM-in 234.4.1, 234.4.3-cü maddələri ilə irəli sürülmüş ittihamda isə narkotik vasitələrin əldə edilməsi, saxlanması, daşınması, satışı əməllərinin məhkum və "Seccad" adlı İİR vətəndaşından təşkil olunmuş qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxsin tərkibində (birgə) törədildiyi qeyd olunsada, razılaşmanın nə vaxt, harada, hansı üsulla əldə olunduğu, eləcə də məhkumun sözügedən əlamətlə (birgə törədilməsi iddia edilən - əldə etmə, saxlama, daşıma, satma kimi əməllərlə) uzlaşdırıla biləcək konkret hərəkətləri göstərilməmişdir (ittihamda və birinci instansiya məhkəməsinin hökmündə

təsvir olunmuş məhkumun əməllərinin faktik məzmunu müstəsna olaraq onun "Seccad" adlı şəxsin satdığı heroini və qurudulmuş marixuananı qanunsuz olaraq satış məqsədi ilə əldə etməsini və bundan sonra onların saxlanması, daşınması, marixuananın satışı üzrə təkbaşına etdiyi hərəkətləri əhatə edir).

Ümumiyyətlə, CM-in 234.4.1-ci maddəsi ilə irəli sürülmüş ittihamın məzmununu CPM-in 7.0.20 və 223.3.2-ci maddələrinin tələbləri və Ali Məhkəmənin Plenumunun "Məhkəmə hökmü haqqında" qərarının 31-ci bəndi ilə müqayisə etdikdə görünür ki, əslində bu ittiham cinayət təqibi orqanının müəyyən edə bilmədiyi (ona məlum olmayan), lakin həmin normalara, CPM-in 139.0-cı maddəsinə və Plenum qərarının müddəalarına görə müəyyən edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edən halların sadalanmasından ("naməlum vaxtda və yerdə", "şəxsiyyəti məlum olmayan İİR vətəndaşı", "istintaqla müəyyən edilməyən nömrə", "istintaqla müəyyən edilməyən qaydada" kimi konkretləşdirilməyən ifadələr toplusundan) ibarətdir.

Özü üçün belə bu qədər "naməlumlar" olduğu vəziyyətdə cinayət təqibi orqanının şəxsə qarşı CM-in 234.4.1-ci maddəsi ilə - qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxsin tərkibində narkotik vasitənin əldə edilməsi, daşınması, saxlanması, satışı üzrə əməlləri başqa şəxslə birgə törətməsi barədə ittiham irəli sürməsi onu göstərir ki, ittihamın həlli üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərə dair ciddi və aradan qaldırılmayan şübhələr olduğu halda - CPM-in 21-ci maddəsində təsbit edilmiş təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipinin ziddinə olaraq şəxsə qarşı həmin maddə ilə ittiham irəli sürülmüş və baxılması üçün məhkəməyə göndərilmişdir.

Beləliklə, kassasiya kollegiyası belə qənaətə gəlmişdir ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin ittihamdan və birinci instansiya

məhkəməsinin hökmündən CM-in 234.4.1-ci maddəsinə xaric etməsi və məhkumu yalnız CM-in 234.4.3-cü maddəsi ilə təqsirli bilməsi əsassız və qanunsuz nəticə kimi, kassasiya protesti verməklə həmin nəticəni mübahisələndirən və məhkumun CM-in 234.4.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinməsi üzərində israr edən dövlət ittihamçısının mövqeyi isə sübutlar, apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən CPM-in 143-146-cı maddələrinə müvafiq olaraq müəyyən edilmiş işin həqiqi halları, eləcə də cinayət və cinayət-prosessual qanunların tələbləri ilə uzlaşan yanaşma kimi qiymətləndirilə bilməz.

Kassasiya kollegiyasının gəldiyi nəticəyə əsasən, təsvir edilən hallar kassasiya protestinin əsassız olduğunu təsdiq etdiyi kimi, məhkumun qanunsuz olaraq iki növ narkotik vasitələri əldə etməsi, heroinin miqdarının külli miqdar təşkil etməsi, məhkumun qurudulmuş marixuananı 60 manata satmağa müvəffəq olması, birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələrində

aparılmış araşdırma nəticəsində məhkumun tutulduğu vaxt zorakılığa, pis rəftara, başqa formada qanunsuz təsərə məruz qalmadığının müəyyən olunması ilə birlikdə götürülməklə məhkumun verdiyi kassasiya şikayətinin də (o cümlədən, narkotik vasitənin yalnız qurudulmuş marixuanadan ibarət olması, onu satmaq məqsədində olmaması, ibtidai istintaqda etirafedici ifadələri pis rəftarın təsiri ilə təzyiq altında verməsi barədə iddialarının) əsassız olduğunu göstərir.

Bu səbəbdən kassasiya kollegiyası məhkumun kassasiya şikayətində irəli sürdüyü - əməlin CM-in 234.4.3-cü maddəsindən 234.1-ci maddəsinə tövsif edilməsi barədə tələbi ilə də razılaşmaq üçün əsas müəyyən etməmişdir.

**Azərbaycan Respublikası Ali
Məhkəməsinin 1(102)-488/2025
nömrəli qərarı**

MÜLKI İŞLƏR ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

Əmək müqaviləsinin ləğv olunması qadağan edilən işçilərə münasibətdə Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin ç) bəndinin tətbiq edilməməsi üçün pozuntu ilə qoruma altına alınmış hallar arasında səbəbli əlaqənin mövcudluğu müəyyən olunmalıdır

İşin halları ondan ibarətdir ki, əmək funksiyalarının icrası zamanı yol verdiyi pozuntuya görə işçi barəsində cinayət təqibi başlanmış, əmələndə cinayət tərkibinin əlamətləri olmadığı müəyyən edilərək, barəsində inzibati həbs tətbiq edilmiş, bundan sonra işəgötürən tərəfindən onunla bağlanmış əmək müqaviləsinə Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin ç) bəndinə əsasən xitam verilmişdir.

İddiaçı həbsdən azad olunduqdan sonra öhdəsində orqanizmin funksiyalarının 81- 100 faiz pozulmasına görə əlilliyi müəyyən edilmiş anasının olmasına əsaslanaraq, işdən azad olunması barədə əmri məhkəmə qaydasında mübahisələndirmişdir.

Əmək qanunvericiliyinə əsasən, işçinin iş vaxtı ərzində bilavasitə iş yerində inzibati xətalara və ya cinayət tərkibi olan ictimai təhlükəli əməllərə yol verməsi əmək vəzifələrinin kobud şəkildə pozulması hesab olunur (Əmək Məcəlləsi, 72-ci maddə). İşçi özünün əmək funksiyasını və ya əmək müqaviləsi üzrə öhdəliklərini yerinə yetirmədikdə, yaxud bu Məcəllənin 72-ci maddəsində sadalanan hallarda əmək vəzifələrini kobud şəkildə pozduqda işəgötürən tərəfindən əmək müqaviləsi ləğv edilir (70-ci maddənin ç) bəndi). Öhdəsində 18 yaşınadək əlilliyi müəyyən edilmiş və ya orqanizmin funksiyalarının 81-100 faiz pozulmasına görə əlilliyi müəyyən edilmiş ailə üzvü olan işçilərin bu Məcəllənin 70-ci

maddəsi ilə müəyyən edilmiş əsaslarla əmək müqaviləsinin ləğv edilməsi qadağandır (79-cu maddənin 1-ci bəndinin 7-ci hissəsi).

Qeyd olunmalıdır ki, Məcəllənin əmək müqaviləsinin ləğv olunması qadağan edilən işçilər və hallar başlıqlı 79-cu maddəsi istinad olunan imtiyazlara malik olan şəxsləri qoruyur. Bu zaman nəzərə alınmalıdır ki, işəgötürənin müəyyən etdiyi pozuntu mütləq işçiyə imtiyaz verən həmin hallarla və şəxslərlə bağlı olmalı, yəni baş vermiş pozuntu həmin şəxsə münasibətdə öhdəliklərin və vəzifələrin icrası zamanı yaranmalıdır. Bu baxımdan, hazırkı işdə pozuntu işçini imtiyazlı edən sağlamlıq imkanı məhdud olan anaya qulluq, onun sosial, tibbi və digər təminat altına alınan hüquqlarının təmin edilməsi ilə bağlı olmalıdır.

Əks halda, yəni işçinin əmək vəzifələrinin kobud formada pozulması halları ona imtiyaz verən hallarla bağlı olmadıqda və baş vermiş hadisə ilə səbəbli əlaqədə olmadığı halda həmin normanın genişləndirici formada təfsiri işəgötürənin hüquqlarının əhəmiyyətli dərəcə pozulmasına və işçinin hüquqdan sui-istifadəsinə şərait yaratmış olur.

İşçinin iş yerində inzibati xətanın əlamətləri olan hərəkətlər etməsi nəticəsində onun təqsirliliyi müəyyən edildiyi halda, işəgötürənin onunla əmək müqaviləsinin davam etdirilməsinə məcbur edilməsi tərəflərin hüquq bərabərliyinin təmin edilməsinə dair təməl prinsipin də pozulmasına səbəb olur.

Misal olaraq fərz edək ki, işçi 5 ay və

ondan artıq olan müddətdə işə gəlməyərək vəzifələrini yerinə yetirmir və ya əmək funksiyalarını yerinə yetirdiyi müəssisəyə əhəmiyyətli dərəcədə zərər vurur (hətta onu yandırır), digər cinayət, inzibati xətanın əlamətləri olan hərəkətə yol verir, təqsirli olduğu sübuta yetirilir və nəticədə o, məhkum edilir və ya barəsində inzibati tənbeh tətbiq edilir (baxılan iş üzrə olduğu kimi). Bu halların baş verməsi və sübut olması vəziyyətində işçinin Əmək Məcəlləsinin 79-cu maddəsinə istinadla qoruma altında olmasına əsaslanaraq, işəgötürənə onunla əmək münasibətlərinə son verilməsini qadağan etmək işçinin hüquqlarından sui-istifadəsinə əhəmiyyətli şərait yaradaraq, belə halların təkrar baş verməsi hallarına rəvac verir, nəticədə işəgötürənin mənafeyinə əhəmiyyətli dərəcədə zərər vurur, ümumiyyətlə əmək və

iş şəraitinin pozulmasına şərait yaratmış olur ki, bu da mövcud hüquq münasibətlərində bərabər olmayan bir mühit yaranması ilə nəticələnir.

Beləliklə, baş vermiş hadisə ilə qoruma altına alınmış hallar arasında səbəbli əlaqənin mövcudluğu mütləq müəyyən olunmalıdır. Baxılan işdə işçinin qanunla qadağan olunan hallara yol verməsinin əlilliyi müəyyən edilmiş ailə üzvünə qulluq etməsi ilə hər hansı bağlılığı müəyyən olunmadığından, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qoruma altında olan şəxs kimi onun əvvəlki vəzifəsinə bərpa edilməli olması barədə mövqeyi qanuni və ədalətli hesab edilə bilməz.

Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin 2(102)-929/2024
nömrəli qərarı

Miras notarius tərəfindən siyahıya alınmadıqda vərəsələr miras qoyanın borclarının mirasdan çox olduğunu sübut etməlidirlər

Vərəsəlik hüququ obyektiv hüquq kimi ölmüş şəxsin əmlakının və bununla bağlı hüquq və vəzifələrinin qanun üzrə və ya vəsiyyət üzrə digər şəxslərə keçməsi qaydalarını müəyyənləşdirən hüquq normalarının məcmusudur. Vərəsəlik institutu hər bir şəxsə zəmanət verir ki, sağlığında əldə etdiyi əmlak və digər maddi nemətlər (onların yüklülükləri ilə birlikdə) ölümündən sonra onun iradəsinə uyğun olaraq ifadə etdiyi vərəsələrinə, iradəsini ifadə etmədiyi təqdirdə isə qanunla müəyyən edilən vərəsələrinə keçsin.

Mülki hüququn bu institutu vasitəsi ilə miras qoyanın əmlakının aqibəti ilə bağlı niyyətinin həyata keçirilməsinə şərait yaradılır, mirasqoyanın, vərəsələrinin, eləcə də kreditorların mənafeyi qorunur. Qeyd olunan hallar həmçinin, ictimai mənafehlərin təmin olunması məqsədinə xidmət etməklə, vərəsəlik hüquq qaydalarının məcburiliyini, yəni qanunverici tərəfindən müəyyən tənzimləmənin imperativliyini şərtləndirir.

Vərəsəlik hüququ vasitəsilə mülki dövriyyə iştirakçıları olan fiziki şəxslərin ölməsi halında onların sağlığında qurduqları hüquqi münasibətlərdən irəli gələn hüquq və öhdəliklərinin aradan qalxmaması, vərəsələri tərəfindən həyata keçirilməsi üçün hüquqi şərait yaradılır ki, nəticədə mülki dövriyyənin davamlılığı və fasiləsizliyi təmin edilməklə, hüquqi müəyyənlik və hüquqi etimad prinsipləri qorunmuş olur.

Mirası qəbul etmiş vərəsələr universal hüquq varisliyi qaydasında miras qoyanın öhdəliklərini də qəbul etmiş olurlar. Bu baxımdan kreditorlar vərəsələrə qarşı öhdəliyin miras qalmış əmlak hesabına icrası

barədə tələb irəli sürə bilərlər. Kreditorun bu cür tələb irəli sürmək hüququnun formal mülahizələrlə inkar edilməsi əsas məqsədi və hüquqi funksiyası mülki dövriyyədə hüquqi müəyyənliyin və hüquqi etimadın davamlılığını təmin etmək olan vərəsəlik hüququnun mahiyyətinə zidd olmaqla, kreditorun məhkəmə müdafiəsi, ədalətli məhkəmə araşdırması hüquqlarının, mülkiyyət hüququnun və qanunla qorunan maraqlarının əhəmiyyətli dərəcədə pozulmasına səbəb olar.

Bu iş üzrə kreditor miras qoyanın vərəsələrinə qarşı öhdəliyin icrası barədə iddia qaldırmış, apellyasiya instansiyası məhkəməsi hesab etmişdir ki, borclunun vəfatından sonra vərəsənin məsuliyyəti şərtsiz olaraq miras əmlakın miqdarı ilə məhdudlaşır. Bu baxımdan, miras əmlakın miras qoyanın borclarının ödənilməsinə kifayət edən həcmdə olmasını, vərəsəlik şəhadətnaməsində göstəriləndən başqa əmlakının mövcud olmasını kreditor sübut etməlidir.

Kassasiya instansiyası məhkəməsi bu mövqə ilə razılaşmayaraq, hesab etmişdir ki, tərəflər arasında sübutetmə yükü düzgün bölüşdürülməmişdir. Belə ki, Mülki Məcəllənin vərəsələr tərəfindən kreditorların təmin edilməsi zamanı sübutetmə yükü adlanan 1307-ci maddəsinə əsasən, mirasın notarius tərəfindən siyahıya alındığı haldan başqa, vərəsə miras qoyanın borclarının mirasdan çox olduğunu sübut etməlidir.

Apellyasiya məhkəməsi isə bu maddənin tələblərini nəzərə almadan, Mülki Məcəllənin 1306.1-ci maddəsinə istinad etməklə miras əmlakın yalnız vərəsəlik şəhadətnaməsində

göstərilən əmlakdan ibarət olmasını qeyd etmiş, mirasın notarius tərəfindən siyahıya alınıb-alınmaması müəyyən edilmədən vərəsələri sübut etmə yükündən azad etməklə, yükü miras qoyanın kreditörünün üzərinə qoymuşdur.

Halbuki, qanunvericilik vərəsəlik şəhadətnaməsinin məzmunundan asılı olmayaraq, yalnız mirasın notarius tərəfindən

siyahıya alındığı halda vərəsələri miras qoyanın borclarının mirasdan çox olduğunu sübut etmək yükündən azad etmişdir.

Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin 2 (102)-43/2025
nömrəli qərarı

KOMMERSİYA İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN**Bank köçürmələri nəticəsində sifarişçiyə zərər dəyməsinin iddia olunduğu hallarda, sifariş orderi icra olunarkən bank tərəfindən müqavilə şərtlərinə və qanunvericiliyin tələblərinə zidd hərəkət edilməsi hallarına yol verilib-verilmədiyi müəyyənləşdirilməlidir**

İddiaçı cavabdehə qarşı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərək, cavabdeh tərəfindən bank xidmətlərinin göstərilməsi haqqında müqavilə və qanunvericilik üzrə öhdəliklərinin kobud pozuntusu nəticəsində iddiaçıya vurulmuş zərərin cavabdehdən tutularaq iddiaçıya ödənilməsi barədə qətnamə qəbul olunmasını xahiş etmişdir.

İddia tələbi onunla əsaslandırılmışdır ki, xarici valyuta ilə ödəniş edilməsi üçün müqavilə, həmçinin invoys (qaimə/hesab faktura) və digər əlaqəli sənədlər ödəniş tapşırığı yaradılan zaman cavabdehə təqdim olunmuşdur. Təqdim olunan proforma invoys, müqavilə (ümumi şərtləri) və sifariş vərəqəsində müqavilə tərəfinin Belçika şirkəti olduğu görünür. Lakin ödəniş tapşırığının icra olunması üçün təqdim olunmuş saxtalaşdırılmış şirkətə aid bank detalları sənədində alıcı bank qismində digər xarici ölkənin bankı, həmçinin həmin bankla bağlı digər bank məlumatları göstərilmişdir. Beləliklə, cavabdehə təqdim olunmuş müqavilə məlumatları (o cümlədən müqavilədə göstərilmiş rekvizitlərlə) ilə ödəniş tapşırığı məlumatları arasında ciddi uyğunsuzluq olmasına baxmayaraq, cavabdeh tərəfindən pulun naməlum hesaba köçürülməsi həyata keçirilmiş, bununla da iddiaçıya ciddi zərər vurulmuşdur.

Cavabdeh iddiaya etiraz edərək göstərmişdir ki, vəsaitin köçürülməsinə dair iddiaçının birbaşa özü tərəfindən internet banking üzərindən tərtib olunmuş ödəniş

tapşırığı göndərilmişdir. Bank isə müştərinin pul vəsaitinə dair öz istədiyi kimi sərəncam vermək hüququ üzərində qanunla və bank hesabı müqaviləsi ilə nəzərdə tutulmamış məhdudiyətlər qoya bilməzdi.

Birinci instansiya və apellyasiya instansiyası məhkəmələri zərərin əvəzinin ödənilməsinə dair iddia tələbini rədd edərək ona əsaslanmışlar ki, iddianın əsaslı hesab olunması üçün yalnız "cavabdehin iddiaçının tapşırığını, yəni köçürmə orderini icra edərək öz öhdəliyini təqsirli şəkildə pozması" halları müəyyən olduğu təqdirdə cavabdehin üzərinə zərərin əvəzinin ödənilməsi öhdəliyi qoyula bilər. Hazırkı işdə isə cavabdehin öz öhdəliklərini pozması nəticəsinə gəlmək üçün əsaslar mövcud olmamışdır.

Belə ki, iddiaçı tərəfindən tərtib edilərək elektron banking vasitəsi ilə cavabdehə göndərilmiş xarici valyutada köçürmə orderində göstərilən bank rekvizitləri ilə iddiaçı və xarici şirkət arasında bağlanmış müqavilədə və ona aid sənədlərdə göstərilən bank rekvizitlərinin fərqli olması köçürmənin icrasından imtina üçün və ya əlavə dəqiqləşdirmə aparmaq üçün əsas ola bilməzdi.

Bank müştərinin pul vəsaitindən istifadə edilməsi istiqamətlərini müəyyənləşdirə və buna nəzarət edə, habelə müştərinin pul vəsaitinə dair öz istədiyi kimi sərəncam vermək hüququ üzərində qanunla və bank hesabı müqaviləsi ilə nəzərdə tutulmamış digər məhdudiyətlər qoya bilməz. Eyni zamanda

həmin köçürmə orderində göstərilən bütün digər rekvizitlər iddiaçı ilə xarici şirkət arasında bağlanmış müqavilə və ona aid sənədlərdə göstərilən rekvizitlərlə eynilik təşkil edir. Beləliklə, köçürmə orderinin icrası zamanı bank tərəfindən hesab müqaviləsi üzrə üzərinə götürdüyü öhdəliklər pozulmamışdır.

İddiaçı tərəfindən cavabdehin hərəkətlərində Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının İdarə Heyətinin 2013-cü il 17 sentyabr tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında nağdsız hesablaşmalar və pul köçürmələri haqqında təlimat"ın, habelə 2022-ci il 4 fevral tarixli qərarı ilə təsdiq olunmuş "Bank hesablarının açılması, aparılması və bağlanması qaydası"nın tələblərinin pozulmasına istinad edilsə də, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı tərəfindən verilmiş rəydə həmin təlimat və qaydaların tələblərinin pozulmaması qeyd olunmuşdur.

Ali Məhkəmə apellyasiya instansiyası məhkəməsinin mövqeyini əsaslı hesab etmiş və göstərmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 966-cı maddəsində hesab əməliyyatlarının lazımcı aparılmamasına görə, 976-cı maddəsində isə ödəniş tapşırıqlarının icra edilməməsinə və ya lazımcı icra edilməməsinə görə bankın məsuliyyətinin əsasları dəqiq müəyyən edilmişdir.

Cavabdehin iddiaçı ilə bağladığı bank hesabı müqaviləsi üzrə üzərinə götürdüyü öhdəlikləri yerinə yetirməməsi, ödəmə tapşırıqlarını lazımcı icra etməməsi və Mülki Məcəllənin 954.1-954.3, 957.1, 957.4, 964.1 və 973-975-ci maddələrinin tələblərini pozaraq, iddiaçının pul vəsaitini onun ödəmə tapşırığında göstərdiyi müvafiq xarici bankdakı hesaba köçürməməsi və ya səhvən ödəmə tapşırığında göstərmədiyini başqa hesaba köçürməsi, yaxud da iddiaçının pul

vəsaitini onun həqiqi iradəsini ifadə etməyən sərəncam əsasında köçürməsi hallarına yol verməsi, cavabdehin müvafiq köçürməyə görə mülki məsuliyyətinin yaranması üçün əsas ola bilərdi.

Lakin işin məhkəmələr tərəfindən müəyyən edilmiş hallarından məlum olur ki, cavabdeh tərəfindən sözügedən hüquq pozuntularına yol verilməmişdir.

Məhkəmə kollegiyası hər hansı hüquqi və ya fiziki şəxsin müxtəlif banklarda hesablarının mövcudluğunun mümkün və bank qanunvericiliyi ilə yol verilən hal olmasını nəzərə alaraq, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin mövqeyi ilə razılaşmışdır.

Bundan başqa, iddiaçı və xarici şirkət arasında əldə olunmuş razılaşmalarda iddiaçı tərəfindən pul ödəmələrinin məhz onların bağladıkları müqavilədə göstərilən bank hesabına köçürülməsinə dair imperativ tələbin mövcudluğu da işə baxan məhkəmələr tərəfindən müəyyən edilməmişdir.

Biznes tərəfdaşları arasında pul hesablaşmalarının üçüncü ölkələrdə yerləşən və qanunla qadağan olunmayan fərqli bank hesabları üzərindən aparılması beynəlxalq işgüzar dövriyyədə tez-tez rast gəlinən təcrübədir.

Beləliklə, tələb olunan zərərin dəyməsində yerli bankın təqsirinin olmadığı müəyyən edildiyindən iddia məhkəmələr tərəfindən haqlı olaraq təmin edilməmişdir.

Digər tərəfdən, işin məhkəmələr tərəfindən müəyyən edilmiş hallarından o da məlum olmuşdur ki, iddiaçının Mərkəzi Banka ünvanladığı məktubunda da bank tərəfindən ikinci avans ödəniş həyata keçirilən zaman iddiaçının kiber cinayətin qurbanına çevrildiyi və cəmiyyətin hesabından təqdim edilmiş saxta bank hesabına vəsait köçürüldüyü, vəsait köçürüldükdən sonra aparılan araşdırma zamanı təqdim edilən bank hesabının ilkin

ödənş həyata keçirilən şirkətə aid olmadığına müəyyən edildiyi, şübhəli əməliyyatın həyata keçirilməsində cəmiyyətin səhvi olduğu etiraf edilmişdir.

Məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, kibercinayətkarlığın geniş yayıldığı hazırkı zamanda sahibkarlıq subyektləri xarici tərəfdaşlarla iş birliyi qurarkən, o cümlədən həmin tərəfdaşların müxtəlif xarici ölkələrdəki bank hesablarına xarici valyutada pul vəsaitləri köçürərkən mümkün riskləri əvvəlcədən göz önünə alaraq ayıq-sayıqlığı daha da artırmalı, xüsusilə də xarici tərəfdaşlarla əlaqə

saxlayaraq bank hesablarının rekvizitlərini təkrarən dəqiqləşdirməli, şübhəli hesab etdikləri pul transferi əməliyyatlarından çəkinməli, onlara xidmət göstərən yerli banklara ödəmə tapşırıqlarını verməmişdən qabaq bütün mümkün ehtiyat təbirlərini görməlidirlər.

Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin 2-2(102)-534/2024
nömrəli qərarı

Mülki dövriyyənin müstəqil subyekti kimi yerli icra hakimiyyətinin inzibati ərazi dairəsi üzrə nümayəndəliyi mülki mühakimə icraatında iddiaçı və ya cavabdeh kimi iştirak edə bilər

İddiaçı cavabdeh yerli icra hakimiyyətinin inzibati ərazi dairəsi üzrə nümayəndəliyinə qarşı pul tələbinə dair iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərək, cavabdehdən iddiaçının xeyrinə borcun tutulması barədə qətnamə çıxarılmasını xahiş etmişdir.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı ilə cavabdeh tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayəti qismən təmin edilmiş, birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsi ləğv edilərək, kommersiya mübahisəsi üzrə icraata xitam verilmişdir.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsi iş üzrə icraata xitam verərkən mövqeyini onunla əsaslandırılmışdır ki, iddia tələbi həmin tələbə cavab verməli olmayan nümayəndəliyə qarşı yönəldiyindən mübahisəyə mahiyyəti üzrə baxıla bilməz. Məhkəmə belə qənaətə gəlmişdir ki, nümayəndəlik mülki prosessual fəaliyyət qabiliyyətinə malik olmadığına görə iddiaçı əsl cavabdeh olan rayon icra hakimiyyətinə qarşı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət etməli idi.

Həmin qərardaddan iddiaçının verdiyi kassasiya şikayətinə əsasən, işə Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi tərəfindən baxılmışdır.

Kassasiya instansiyası məhkəməsi apellyasiya məhkəməsinin mövqeyi ilə razılaşmamış və hesab etmişdir ki, aşağıda istinad olunan normaların tələbləri baxımından rayon icra hakimiyyətinin inzibati ərazi dairəsi üzrə nümayəndəliyi mülki mübahisədə tərəf kimi çıxış edə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu və 124-cü maddələrinə əsasən, yerli icra hakimiyyəti orqanlarının yaradılması,

fəaliyyətlərinin tənzimlənməsi və ləğvi birbaşa Prezidentin səlahiyyətlərinə daxildir. Prezident tərəfindən təsdiq edilmiş "Yerli icra hakimiyyətləri haqqında" Əsasnaməyə görə, bu qurumlar dövlət idarəçiliyini həyata keçirir, müstəqil balans, dövlət əmlakı və xüsusi möhürləri ilə təchiz olunmuşdur. Yerli icra hakimiyyəti orqanlarının strukturu, ştat vahidlərinin sayı və onların tabeliyində olan digər qurumların fəaliyyət qaydaları Prezidentin qərarları ilə tənzimlənir.

"Dövlət qulluğu haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1.6-cı maddəsinə görə yerli icra hakimiyyətinin inzibati ərazi dairələri üzrə nümayəndəlikləri və sahə inzibati ərazi dairələri üzrə nümayəndəliklər də 5-ci kateqoriya dövlət orqanları sırasında göstərilmişdir.

Mülki qanunvericiliyə əsasən, dövlət orqanları, qanunda ayrıca qayda nəzərdə tutulmadığı hallarda, mülki hüquq münasibətlərində digər hüquqi şəxslər kimi iştirak edə bilərlər. Mülki Məcəllənin 5-ci və 43-cü maddələri dövlət hakimiyyəti orqanlarının hüquqi şəxslər kimi mülki dövriyyədə iştirakını nəzərdə tutur. Eyni zamanda Mülki Prosessual Məcəllənin 46 və 50-ci maddələrinə görə, dövlət orqanları məhkəmə prosesində iddiaçı və ya cavabdeh qismində çıxış edə bilərlər.

Məhkəmə kollegiyası qanunvericilik normalarının təhlili baxımından belə qənaətə gəlmişdir ki, cavabdeh yerli icra hakimiyyətinin inzibati ərazi dairəsi üzrə nümayəndəliyi dövlət orqanı kimi hazırkı mübahisə üzrə bilavasitə tərəfdir və onun prosessual statusunu inkar edən və ya şübhə altına alan

hər hansı bir müddəə, həm maddi, həm də prosessual qanunvericilikdə mövcud deyildir.

Qeyd olunanlara əsasən, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin qərarı ilə iddiaçının kassasiya şikayətinin təmin edilməsi, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin iş üzrə qərarının ləğv edilməsi və işin yeni apellyasiya baxışına qaytarılması qərara alınmışdır.

Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin 2-2[102]-664/2024
nömrəli qərarı

İNZİBATI İŞLƏR ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

“Müharibə veterani” adının və vəsiqəsinin verilməsi tələbinə dair işlərdə Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün müdafiəsi ilə əlaqədar əlilliyi müəyyən edilmiş şəxslərə hərbi xidmətdən qanuni əsaslarla tərxis olunma tələbi şamil edilməməlidir

Ali Məhkəmənin icraatında olmuş işin hallarına görə, iddiaçı 1993-cü il 27 oktyabr tarixdən çağırış komissiyası tərəfindən nizami xidmətə yararlı sayılaraq həqiqi hərbi xidmətə könüllü çağırılmış, bundan sonra hərbi hissəyə göndərilmiş və iddiaçı 27.10.1993-cü il tarixdən 31.12.1994-cü il tarixədək “N” sayılı hərbi hissədə xidmət etmişdir. İddiaçı xidmət etdiyi “N” sayılı hərbi hissənin döyüş əməliyyatlarında iştirak edərkən xəsarət almış, 1994-cü il 12 avqust tarixində xəstəliyi ilə əlaqədar olaraq müalicə alınması üçün hərbi hospitala göndərilmiş, 27.09.1994-cü il tarixədək “Keçirilmiş qapalı kəllə beyin travması, baş beyin silkələnməsi, əhəmiyyətli orqanik nişanələr və astenonevrotik əlamətlərlə” diaqnozu ilə müalicə almış və müalicədən sonra hərbi hissəyə qayıtmamışdır. Uzun müddət hərbi hospitalda olduğu üçün həmin hərbi hissə komandirinin 1994-cü il 25 oktyabr tarixli əmri ilə bütün növ təminatlardan çıxarılaraq ştatdan kənar edilmişdir. Bunun nəticəsində ona hərbi həkim komissiyası 2008-ci il tərəfindən 12 mart tarixli “Xəstəlik haqqında şəhadətnamə” verilmiş və həmin şəhadətnamədə iddiaçının döyüş əməliyyatları zamanı 1994-cü ildə aldığı “Keçirilmiş qapalı kəllə beyin travmasının mikro-ocaqli üzvi nevroloji nişanələr, davamlı astenonevrotik vəziyyət və kəllədaxili təzyiqin mülayim dərəcədə artması ilə müşayiət olunan serebral araxnoiditlə nəticələnmiş qalıq əlamətləri” diaqnozu – “Hərbi travmadır, Azərbaycan Respublikasının müdafiəsi

zamanı alınmışdır” səbəbi ilə qeyd edilmişdir.

İddiaçıya Azərbaycan Respublikasının müdafiəsi ilə əlaqədar 26.05.2010-cu il tarixdən ikinci dərəcə əlillik təyin edilmiş, daha sonra əlillik 26.05.2016-cı il tarixdən 26.05.2021-ci il tarixədək 5 il müddətinə uzadılmışdır.

Ali Məhkəmə qeyd etmişdir ki, iddiaçı “N” sayılı hərbi hissələrin döyüş əməliyyatlarında iştirak etdiyindən, döyüş zamanı yaralandığından uzun müddət hospitalda müalicə aldığına görə müdafiə nazirinin əmri əsasında hərbi hissənin siyahısından çıxarıldığından, habelə iddiaçı Azərbaycan Respublikası ərazi bütövlüyünün müdafiəsi ilə əlaqədar əlilliyi müəyyən edilmiş şəxs olduğundan yuxarıda istinad edilən hərbi hissədən qanunla müəyyən edilmiş qaydada tərxis olunmasa belə, “Müharibə veterani, silahlı qüvvələr veterani və əmək veterani adlarının verilməsi qaydası və şərtləri haqqında” Əsasnamənin 1-ci bəndinin qeydinə əsasən ona müharibə veterani adı və vəsiqəsinin verilməsindən cavabdehin imtinası qanunsuz olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 22.09.1995-ci il tarixli 216 sayılı qərarı ilə təsdiq edilmiş “Müharibə veterani, silahlı qüvvələr veterani və əmək veterani adlarının verilməsi qaydası və şərtləri” haqqında Əsasnamənin 1-ci hissəsinin “Qeyd” hissəsindən görünür ki, bu qayda Azərbaycan Respublikası ərazi bütövlüyünün müdafiəsi ilə əlaqədar əlilliyi müəyyən

edilmiş şəxslər istisna olmaqla, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü uğrunda döyüş əməliyyatlarının aparıldığı dövrdə hərbi hissəni və ya xidmət yerini özbaşına tərk etməyə, fərariliyə və ya digər hərbi cinayətlərə görə məhkum edilmiş (2000-ci il sentyabrın 1-dək qüvvədə olmuş Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 42-ci maddəsinin ikinci hissəsinə əsasən cəzadan azad edilmiş şəxslər istisna olmaqla) və ya barələrində cinayət təqibi bəraətverici əsaslar olmadan xitam verilmiş və ya amnistiya aktına əsasən cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş şəxslərə şamil olunmur.

Ali Məhkəmənin icraatında olmuş iş üzrə cavabdeh kassasiya şikayətində qeyd etmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 216 nömrəli Qərarı 22 sentyabr 1995-ci il tarixdə təsdiq olunduğundan, qeyd edilən Qərarın müddəaları həmin tarixədək Azərbaycan Respublikası ərazi bütövlüyünün müdafiəsi ilə əlaqədar əlilliyi müəyyən edilmiş şəxslərə tətbiq edilməlidir.

Ali Məhkəmə qeyd etmişdir ki, hazırkı mübahisəni həll edərkən sözügedən normanın tətbiqi ilə bağlı qanunvericinin sözügedən məqsədi nəzərə alınmalıdır. Bu mənada, həlledici şərt əlilliyin hansı tarixdə əldə edilməsi deyil, onun səbəbli əlaqəsidir. Əlilliyin təyin edilməsinin yuxarıda qeyd olunan qərarın təsdiq olunmasından sonraya təsadüf etməsi məsələnin mahiyyəti baxımından həlledici əhəmiyyət kəsb etmir. Əlilliyin təyin edilmə tarixinin əsas götürülməsi qanunun güddüyü məqsədin nəzərə alınmaması nəticəsini doğura bilər. Bu zaman həmçinin nəzərə almaq lazımdır ki, nə "Veteranlar haqqında" Qanunda, nə də "Müharibə veteranı, silahlı qüvvələr veteranı və əmək veteranı adlarının verilməsi qaydası və şərtləri" haqqında Əsasnamədə belə bir məhdudiyyət təsbit edilməmişdir. Eyni zamanda qanunvericilikdə

istifadə edilmiş "əlilliyi müəyyən edilmiş şəxslər" ifadəsi onu da nəzərdə tutur ki, müharibə veteranı statusu əldə edə bilmək üçün mütləq əlillik təyinatına dair qərarın qüvvədə olması şərti tələb olunmur, şəxsə daha əvvəl Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün müdafiəsi ilə əlaqədar əlillik təyinatının aparılmış olması yetərlidir.

Ali Məhkəmənin icraatında olmuş iş üzrə iddiaçının "Xəstəlik haqqında şəhadətnamə"sində onun döyüş əməliyyatları zamanı 1994-cü ildə aldığı travma nəticəsində əlil olmasına baxmayaraq, ilk dəfə əlilliyin 1995-ci ildən sonraya təsadüf etməsi halında qərarın tarixinə üstünlük verilməsi həddən artıq formalizmə səbəb olmaqla, məzmunun formadan üstünlük təşkil etməsi prinsipi ilə, eləcə də ədalətlik və mütənasiblik prinsipləri ilə ziddiyyət yaratmış olardı.

Qanunçuluq prinsipinin tələblərindən biri də qanunun mətnində məzmunun formadan üstün olmasıdır. Buna görə qanunun hərfi mənada – sözbəsöz və formal şəkildə – tətbiqi onun məzmununa, yəni "qanunun ruhuna" xələl gətirməməlidir. Belə ki, kontekst və hər bir halın unikalığı nəzərə alınmalıdır, əks halda, "qanunun həddindən artıq sərt şəkildə tətbiq olunması ədalətsizliyə gətirib çıxarır".

Ümumi hüquqi prinsip olan mütənasiblik prinsipinin tələblərinə görə, fiziki və ya hüquqi şəxslərin hüquqi statusuna hər hansı müdaxiləni nəzərdə tutan tədbirlər güdülməli qanuni məqsədə mütənasib olmalı, həmin məqsədə çatmaq üçün öz məzmunu, yeri, vaxtı və əhatə etdiyi şəxslərin dairəsi baxımından zəruri və yararlı olmalıdır. Mütənasiblik həmçinin tələb edir ki, şəxslərin hüquqları və ümumilikdə cəmiyyətin maraqları arasında ədalətli balans təmin olunsun, xüsusilə də aidiyyəti şəxslər qeyri-mütənasib və həddindən artıq yükə məruz qalmasınlar.

Ədalət prinsipi hüququn ümumi

prinsiplərinin əsasını təşkil edir, tənzimləyici prinsipdir və ona görə də hər kəs ədalət prinsipinə istinad edərək düzgün, bərabər və ağlabatan rəftar tələb edə bilər. Məhkəmə icraatı zamanı ədalət prinsipi qanunun həddindən artıq sərtliyini düzəltməyə, boşluqlar olduqda onu tamamlamağa və aydın olmadıqda şərh etməyə imkan verir. Bu zaman hakim mütləq işin xüsusi halları ilə əlaqələndirməklə qanunun formal və sərt şəkildə tətbiqinin qeyri-bərabər vəziyyət yaradacağını, eləcə də əsassız və ədalətsiz nəticələrə səbəb olacağını nəzərə almaqla mübahisənin həllində ədalət meyarını önə çəkə bilər.

İnzibati hüquqda ədalət prinsipi bəzi hallarda mövcud qanunvericiliyin çatışmazlıqlarının kompensasiya edilməsinin vasitəsi kimi də çıxış edə bilər. Hakim mübahisə ilə bağlı iş üzrə məhkəmə icraatının nəticəsində onda formalaşmış daxili inam əsasında qərar qəbul edərkən həmin inamı həm də öz vicdani qənaətinə və ədalət prinsipinə uyğun formalaşdırmalıdır. Ədalətli yanaşma bütün hallarda proses iştirakçılarının və əgər varsa cəmiyyətin əsaslı mənafeləri, tərəflərin daxil olduğu münasibətlərin xarakteri, eləcə də hər bir işin xüsusi halları nəzərə alınmaqla fərdi və ictimai maraqların qiymətləndirilməsi nəticəsində müəyyənləşdirilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 125-ci maddəsinin I hissəsində məhkəmə fəaliyyətinin ədalət mühakiməsi adlandırılması

bu fəaliyyətin ədalət anlayışına uyğun həyata keçirilməsini tələb edir.

Konstitusiyanın 127-ci maddəsinin II hissəsində, eləcə də "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanunun 8 və 99-cu maddələrində ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin əsas prinsiplərindən biri kimi işlərə ədalətlə baxılması təsbit olunmuş, ədalətli olmaq həm də hakimin vəzifəsi kimi müəyyən edilmişdir.

Hüququn bütün sahələrində əsas başlanğıc prinsiplərdən biri kimi çıxış edən ədalətlik hüquq tətbiqedicilər, o cümlədən hakim qarşısında ədalət, insaf və mənəviyyət tələblərini nəzərə almaq öhdəliyi də qoyur.

Beləliklə, mübahisənin həlli və bu zaman tətbiq edilməli olan qanunvericilik normaları həm də ədalət mühakiməsinin təməlini təşkil edən ədalətlik meyarı əsasında dəyərləndirilməlidir.

Ədalətlik prinsipi ilə bağlı qeyd edilənlərin tətbiqi baxımından Ali Məhkəmə hesab etmişdir ki, Nazirlər Kabinetinin 22.09.1995-ci il tarixli qərarının müddəaları həmin tarixədək Azərbaycan Respublikası ərazi bütövlüyünün müdafiəsi ilə əlaqədar əlilliyi müəyyən edilmiş şəxslərə tətbiq edildiyi halda iddiaçıya münasibətdə ədalətlik prinsipi pozulmuş olar.

Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin 2-1(102)-2840/2024
nömrəli qərarı

Sosial adaptasiya məqsədilə birdəfəlik pul müavinətinin təkrar təyin olunması halında şəxsin Konstitusiya və qanunlarla müəyyən edilmiş vəzifələrə əməl edib-etməsinə diqqət edilməlidir

Ali Məhkəmənin icraatında olmuş işin hallarına görə, iddiaçı Şirvan Şəhər Məhkəməsinin 10.02.2021-ci tarixli hökmü ilə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 234.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan cinayət əməlini törətməkdə təqsirli bilinib 9 ay 27 gün müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş, 10.02.2021-ci il tarixdən 08.10.2021-ci il tarixədək cəza müddətini çəkərək Bakı şəhəri Qaradağ Rayon Məhkəməsinin 08.10.2021-ci il tarixli qərarı ilə cəzasının çəkilməmiş 1 ay 29 gününü hissəsindən şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edilmişdir. Bununla əlaqədar iddiaçı 15.10.2021-ci il tarixdə ərizə ilə birdəfəlik müavinətin təyini ilə bağlı müraciət etmiş və 15.10.2021-ci il tarixli qərarla 1000 manat məbləğində birdəfəlik müavinət təyin olunmuşdur.

Daha sonra iddiaçı yenidən Şirvan Şəhər Məhkəməsinin 30.06.2022-ci il tarixli hökmü ilə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 234.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan cinayət əməlini törətməkdə təqsirli bilinərək 1 il 7 ay müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş, 26.03.2022-ci il tarixdən 04.08.2023-cü il tarixədək cəza müddətini çəkib, Bakı şəhəri Qaradağ Rayon Məhkəməsinin 04.08.2023-cü il tarixli nömrəli qərarı ilə cəzasının çəkilməmiş 2 ay 22 gününü hissəsindən şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edilmişdir.

İddiaçının birdəfəlik müavinətin ödənilməsi ilə bağlı təkrar müraciəti isə cavabdeh orqan tərəfindən təmin olunmamışdır.

İş üzrə iddiaçı tələbinin hüquqi əsası kimi

“Penitensiar müəsisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun “Cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər” adlanan 6-cı maddəsində sadalanan, sosial adaptasiya məqsədilə həyata keçirilən tədbirlərdən biri kimi qeyd olunmuş birdəfəlik pul müavinətinin verilməsinə istinad edir.

Məlum olduğu kimi, iddiaçı artıq bir dəfə - əvvəllər törətdiyi cinayətə görə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunduqdan və cəzasından şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edildikdən sonra bu hüququndan istifadə etmişdir. Ali Məhkəmənin icraatında olmuş iş üzrə mübahisə isə iddiaçının yenidən eyni əmələ görə təkrar azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilərək şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edildiyi üçün birdəfəlik pul müavinətinin ödənilməsindən cavabdeh qurum tərəfindən verilmiş imtina ilə əlaqədar yaranmışdır.

Aşağı instansiya məhkəmələri iddia tələbini təmin edərkən ona istinad etmişlər ki, “Penitensiar müəsisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərə sosial adaptasiya məqsədilə birdəfəlik pul müavinətinin təkrar təyin olunmasından imtina edilməsi barədə heç bir hüquqi norma yoxdur.

Qeyd edilən məsələ ilə əlaqədar qanunvericilikdə aşkar norma olmasa belə, Ali Məhkəmə Azərbaycan Respublikasının

Konstitusiyasında təsbit edilmiş vətəndaşların məsuliyyəti və vəzifələri ilə bağlı konstitusion normaları nəzərə alaraq, eləcə də adiçəkilen Qanunun sistematik təfsiri əsasında onun əsas məqsəd və prinsiplərini rəhbər tutaraq aşağı instansiya məhkəmələrinin hüquqi mövqeyi ilə razılaşmamışdır.

Ali Məhkəmə qeyd etmişdir ki, "Penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərə sosial adaptasiya məqsədilə birdəfəlik pul müavinətinin təkrar təyin olunmasından imtina edilməsi barədə aşkar normanın olmaması, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit olunmuş vətəndaşların vəzifələrinə dair tələblərin yerinə yetirilməməsi vəziyyətləri mövcud olduqda belə, bu hüququn (birdəfəlik müavinət almaq hüququ) təmin olunması ilə nəticələnməməlidir. Çünki vətəndaşların vəzifələri onların hüquq və azadlıqları ilə bilavasitə bağlıdır, ona görə də, haqlı olaraq onlardan Konstitusiyaya və qanunlarla müəyyən edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi gözlənilir, eləcə də həmin vəzifələrin yerinə yetirilməməsi müvafiq məsuliyyət doğurur.

Bu mənada nəzərə alınmalıdır ki, "Penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.3-cü maddəsində penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyasına penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial mühitə uyğunlaşdırılması, hüquq və azadlıqlarının, qanuni mənafələrinin qorunması, bu şəxslər tərəfindən törədilə biləcək yeni cinayətlərin və onlara təsir göstərə bilən kriminogen amillərin qarşısının alınması məqsədilə həyata keçirilən hüquqi, iqtisadi, təşkilati və sosial-psixoloji tədbirlər

sistemi kimi anlayış verilmişdir. Həmin Qanunun 8.1-ci maddəsində sosial adaptasiya müddətinin 1 il olduğu və 9.3-cü maddəsində isə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə vətəndaşlar üçün müəyyən edilmiş vəzifələri yerinə yetirməli və cəmiyyətdə qəbul olunmuş əxlaq normalarına əməl etməli olduğu göstərilmişdir.

Ali Məhkəmənin icraatında olmuş işin hallarından müəyyən olunur ki, iş üzrə iddiaçıya 26.10.2021-ci il tarixində birdəfəlik müavinət təyin olunaraq ödənilmiş, sosial adaptasiyada olduğu 1 il müddətində onun tərəfindən qəsdən cinayət törədilərək yenidən azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir. Qeyd olunan hal onu deməyə əsas verir ki, iş üzrə əvvəlki sosial adaptasiya tədbirinin həyata keçirilməsi ilə Qanunun güddüyü məqsədin reallaşması (sosial mühitə uyğunlaşmaq, şəxsə təsir göstərə bilən kriminogen amillərdən uzaqlaşmaq və yeni cinayətlərin törədilməməsi) faktı baş verməmişdir. Kollegiya xüsusilə qeyd edib ki, sosial adaptasiya tədbirlərinin güddüyü məqsədə nail olunmaması hazırkı halda birbaşa iddiaçının təqsirli hərəkətləri ilə bağlı olmuşdur. Belə ki, 1 illik sosial adaptasiya müddəti ərzində törədilmiş cinayət ehtiyatsızlıqdan deyil, qəsdən törədilmiş cinayət olmuşdur.

Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxs qeyd olunan Qanunun verdiyi hüquqlardan yararlanarkən, həm də Qanunun 9.3-cü maddəsində təsbit edilmiş üzərinə düşən vəzifə və öhdəliklərə də əməl etməlidir. Qanunun 9.3-cü maddəsi sosial adaptasiya müddətində cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxsə (iddiaçıya) öz vəzifələrinə əməl edilməsi və cəmiyyətdə qəbul olunmuş əxlaq normalarına riayət edilməsi tələblərini nəzərdə tutur. Başqa

sözlə, sosial adaptasiya tədbirləri yalnız dövlət tərəfindən birtərəfli həyata keçirilməli tədbirləri deyil, məhz qarşılıqlı öhdəliklərin mövcud olduğu tədbirlər sistemini nəzərdə tutur. Həmin qarşılıqlı öhdəliklər çərçivəsində barəsində sosial adaptasiya tədbirləri tətbiq edilən şəxsdən də müvafiq qaydada davranış gözlənilir. Legitim olan həmin gözlənti minimal davranış qaydalarını da ehtiva edir. Ən azından sosial adaptasiya müddəti ərzində qəsdən yeni cinayətin törədilməməsi belə minimal davranışla əhatə olunur.

Bu mənada iddiaçı Qanunun verdiyi bu birdəfəlik müavinət hüququndan yararlandıqdan sonra sosial adaptasiyada olduğu 1 il müddətində yenidən qəsdən cinayət törətdiyi üçün üzərinə düşən vəzifə və öhdəliklərə əməl etməmiş, Konstitusiyanın və Qanunun tələblərini pozmuşdur. Beləliklə, cavabdeh inzibati orqanın imtinası qanunauyğun olmuş, kifayət qədər əsaslandırılmış və iddiaçının hüquqlarına qeyri-mütənasib müdaxilə vəziyyəti yaratmamışdır.

Ali Məhkəmə qeyd etmişdir ki, sosial adaptasiya dövrü ərzində yenidən cinayətin törədilməsi faktının mövcudluğu, ümumiyyətlə bu kateqoriyaya aid şəxslərə münasibətdə "Penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası haqqında" Qanunda nəzərdə tutulmuş digər bütün sosial adaptasiya tədbirlərinin tətbiq

edilməsindən imtina üçün də əsas yaradan hal kimi qiymətləndirilə bilməz. Əks yanaşma, penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin cəmiyyətə sosial adaptasiyası sahəsində tədbirlərin həyata keçirilməsini mümkün edər, Qanunun əsas məqsədi ilə ziddiyyət yaratmış olardı.

Ali Məhkəmə onu da qeyd etməyi zəruri hesab etmişdir ki, iş üzrə gəlinmiş nəticə mübahisə predmeti ilə əlaqəli şəkildə işin xüsusi halları nəzərə alınmaqla hazırkı halda iddiaçıya münasibətdə sosial adaptasiya tədbirlərindən biri kimi məhz birdəfəlik müavinətin ödənilməsindən imtinanın yolverilənliyinə qiymət verilməsi ilə bağlıdır. Bu mənada, gələcək oxşar işlərdə məhkəmələr hər dəfə konkret hansı sosial adaptasiya tədbirinin tətbiqi ilə bağlı mübahisə yarandığını, eləcə də hər bir işin xüsusi hallarını və yuxarıda qeyd olunmuş hüquqi mövqeləri nəzərə almaqla konkret sosial adaptasiya tədbirinin tətbiqindən imtina üçün əsasın mövcud olub-olmadığına qiymət verməlidirlər.

Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin 2-1(102)-430/2025
nömrəli qərarı

İnzibati icraatda qeyri-müəyyən hüquqi anlayışların tətbiqi və inzibati məhkəmə nəzarəti

Orxan İsmayılov

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi
Elektron ünvan: o.n.ismayilov@gmail.com

Xülasə

Məqalədə müəllif tərəfindən inzibati icraatda qeyri-müəyyən hüquqi anlayışların tətbiqi və bununla bağlı inzibati məhkəmə nəzarətinin xüsusiyyətləri təhlil edilir. Bu istiqamətdə milli hüquq normalarında istifadə edilən qeyri-müəyyən hüquqi anlayışların təhlili aparılmış və qeyri-müəyyən hüquqi anlayışlarla bağlı inzibati orqanların fəaliyyətinin inzibati məhkəmə icraatı qaydasında yoxlanılması şərtləri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: *inzibati icraat, qeyri-müəyyən hüquqi anlayışlar, inzibati məhkəmə nəzarəti, milli qanunvericilik, məhkəmə təcrübəsi, prosessual hüquqi xüsusiyyətlər, hüquqi mövqe*

Qanunvericilik aktlarının hazırlanması zamanı müəyyən və qeyri-müəyyən hüquqi anlayışlardan istifadə edilir. Geniş mənada qeyri-müəyyən hüquqi anlayışlar dedikdə şərhli qiymətləndirmə tələb edən, müəyyən hüquqi anlayışlar dedikdə isə bunun əksi olaraq əlavə təfsirə ehtiyacı olmayan anlayışlar başa düşülür.

İnzibati hüquqda qeyri-müəyyən hüquqi anlayışlardan ətraflı bəhs etməmişdən öncə inzibati orqanın mülahizə (diskresion) səlahiyyətinə diqqət çəkməyi zəruri hesab edirik. Çünki qeyri-müəyyən hüquqi anlayışların tətbiqi inzibati orqanın işin faktiki

və hüquqi hallarının müəyyənləşdirilməsində mülahizə sərbəstliyi ilə əlaqədardır.

İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, inzibati icraatda inzibati orqanın mülahizəsi iki mərhələdə fərqləndirilməlidir. Birinci olaraq inzibati orqanın tərkibə münasibətdə mülahizəsi, yəni inzibati orqanın öz qiymətləndirməsinə əsasən hərəkəti, ikinci olaraq isə hüquqi nəticəyə münasibətdə mülahizəsi, yəni inzibati orqanın diskresion səlahiyyətlərinə əsasən seçim hüququnun olması fərqləndirilməlidir.

Qeyd olunan fərqləndirməni daha aydın izah etmək üçün inzibati aktın ünsürlərinə nəzər salmaq lazımdır. Belə ki, "İnzibati icraat haqqında" Qanunun sistemli təhlilindən, eyni zamanda Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 13 avqust 2020-ci il tarixli Qərarından müəyyən olunur ki, inzibati aktlar əsasən səlahiyyət, forma, səbəb, məzmun və məqsəd ünsürlərinin vəhdətindən ibarət olur. İnzibati aktın ünsürlərini bir misal üzərindən izah etməyə çalışaq:

Şərti olaraq qəbul edək ki, DSMF-nin müvafiq orqanı vətəndaşa yaşa görə əmək pensiyasının təyin edilməsi barədə qərar (inzibati akt) qəbul edir. Həmin inzibati aktın: səlahiyyət ünsürü - müvafiq orqanın normativ hüquqi aktlardan irəli gələrək qərar qəbul edə bilmə haqqını ifadə edir.

Forma ünsürü - qəbul edilmiş inzibati aktın

yazılı formada qəbul edildiyini ifadə edir, səbəb ünsürü - inzibati aktı qəbul etməyə sövq edən və inzibati aktdan öncə mövcud olan maddi hadisə və hüquqi bir əsası ifadə edir. Hazırkı halda vətəndaşın 25 il sosial sığorta stajına və 65 yaşına çatması inzibati aktın səbəb ünsürünü təşkil edir, məzmun ünsürü - inzibati aktın doğurduğu nəticəni, yəni vətəndaşa pensiyanın təyin edilməsini ifadə edir.

Məqsəd ünsürü - aktdan gözlənilən yekun hədəfi, yəni sosial təminat hüququnun (ictimai mənafein) təmin edilməsini ifadə edir.

Hüquq ədəbiyyatında səbəb ünsürünün hüquqi aktlarda tənzimlənməsi üç kateqoriyaya ayrılır.

1. Hüquqi aktlarda inzibati aktın səbəb ünsürünün açıq şəkildə göstərilməsi

Müxtəlif qanun müddəaları tədqiq edildikdə səbəb ünsürünün bəzən qanunda açıq şəkildə göstərildiyini görmək mümkündür. Məsələn, Torpaq Məcəlləsinin 57-ci maddəsinə görə avtomobil yollarının çəkilişi üçün torpaq sahəsi ayrılarkən torpaq sahələri əsasən kənd təsərrüfatına yararsız və ya az yararlı torpaqlardan ayrılır.

Göründüyü kimi, burada torpaq ayırma qərarının səbəbi açıq şəkildə göstərilib. Bu da avtomobil yollarının çəkilişidir. Bu şərt olmadan, yəni avtomobil yolu deyil, əyləncə mərkəzi tikmək üçün torpaq ayrılırsa, bu akt səbəb ünsürü baxımından hüquqa zidd olacaqdır.

2. İnzibati aktın səbəbinin hüquqi aktlarda göstərilməməsi

Qeyd olunmalıdır ki, hüquqi aktlarda inzibati aktın səbəb ünsürü göstərilməmişdirsə, bu zaman inzibati orqan inzibati aktın səbəb ünsürünü mülahizə səlahiyyəti əsasında müəyyən edəcəkdir.

"Torpaq islahatı haqqında" Qanunun aşağıdakı maddəsinə nəzər saldıqda görünür

ki, normada qəbul ediləcək inzibati aktın səbəbi açıq şəkildə təsbit olunmamışdır.

Maddə 7. Bələdiyyə torpaqları

Bələdiyyənin ehtiyat fondunun torpaqları qanunvericiliyə uyğun olaraq ümumi istifadəyə, bələdiyyə mülkiyyətində olan müəssisə, idarə və təşkilatların istifadəsinə, fiziki və hüquqi şəxslərin icarəsinə və Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin mülkiyyətinə verilə bilər.

Fikrimizcə, inzibati orqan heç bir qanuni səbəb müəyyən etmədən inzibati akt qəbul edərsə, bu akt məhkəmə tərəfindən səbəb ünsürü baxımından qüsurlu hesab edilə bilər.

Təsadüfi deyildir ki, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 13 avqust 2020-ci il tarixli Qərarınının 29-cu bəndində qeyd olunmuşdur ki, "...inzibati hüquqda inzibati orqanın məqsədi ictimai mənafein təmin etmək olduğundan, qəbul ediləcək inzibati aktların da bu məqsədə uyğun olaraq qanuni səbəbləri olmalıdır. İctimai mənafein təmin etmək isə inzibati vəzifələrin lazımi şəkildə icrası və ictimai ehtiyacların ödənilməsində ifadə olunur. Beləliklə, səbəbsiz inzibati akt qəbul edilə bilməz...".

3. İnzibati aktın səbəbinin hüquqi aktlarda qeyri-müəyyən hüquqi anlayışlardan istifadə etməklə göstərilməsi

Hazırkı məqaləmizin mövzusunu məhz sonuncu hal təşkil etdiyindən bu məsələ ilə bağlı ətraflı hüquqi dəyərləndirmə aparılmasını zəruri hesab edirik.

İlk növbədə qeyd edək ki, inzibati hüquqda "qeyri-müəyyən hüquqi anlayışlar" dedikdə, konkret şəkildə müəyyən olunmamış, lakin vəziyyətdən asılı olaraq hüquq tətbiq edən inzibati orqan tərəfindən şərh edilən (məzmunu doldurulmuş) və inzibati aktın səbəb ünsürünü müəyyənləşdirən ifadələr başa düşülə bilər. Başqa sözlə

desək, qeyri-müəyyən hüquqi anlayışlar işin faktiki vəziyyətinin hüquqi baxımdan qiymətləndirilməsidir.

İnzibati hüquqda qeyri-müəyyən hüquqi anlayışlara bəzən qeyri-müəyyən hüquqi şərtlər deyilsə də, amma ifadə olaraq qeyri-müəyyən hüquqi anlayış termini qəbul edilərək istifadə edilir. İnzibati hüquqda istifadə edilən qeyri-müəyyən hüquqi anlayışlara misal olaraq "ictimai marağ", "ümumi fayda", "mühüm səbəb", "etibarlılıq", "uyğunluq", "ehtiyac", "xüsusi çətinlik vəziyyəti" kimi anlayışları göstərə bilərik.

Qeyri-müəyyən hüquqi anlayışların tətbiqi elə bir vəziyyət üçün nəzərdə tutulub ki, qanunverici inzibati orqanın qarşılaşacağı hadisələri (vəziyyəti) əvvəlcədən öngörə bilmir. Başqa sözlə desək, inzibati orqanların fəaliyyət istiqamətlərinin bütün incəliklərini əvvəlcədən müəyyən edib hüquqi aktlarla tənzimlənmənin mümkün olmaması, eyni zamanda müəyyən zaman keçməsi ilə inzibati orqanın təcrübədə qarşılaşdığı problemlərin artması (və ya yeni problemlərlə qarşılaşması) və qanunvericiliyin buna reaksiyasının (təkmilləşdirilmə aparmasının) zaman alması və s. səbəblərdən inzibati orqan inzibati fəaliyyətini realizə etmək üçün qeyri-müəyyən hüquqi anlayışların məzmununu müəyyən etmək (şərh etmək) səlahiyyətinə malikdir.

Milli qanunverciliyə kontekstində qeyri-müəyyən hüquqi anlayışların misal kimi "zəruri hallarda", "dövlət mənafeləri üçün", "ictimai təhlükəsizlik mənafeləri üçün" və s. göstərmək olar. Məsələn, "Aviasiya haqqında" Qanunun 55.2-ci maddəsinə nəzər salağ.

Maddə 55.2. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) dövlət mənafeələrini nəzərə alaraq, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurumun) təkliflərinə əsasən hava məkanının konkret hissələrini mülki aviasiya üçün

qadağan olunmuş və ya məhdudlaşdırılmış zona kimi müəyyən edə bilər...

Bundan başqa, "Yol hərəkəti haqqında" Qanunun 12-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə nəzər salağ:

"...Yol şəraiti hərəkət üçün ciddi təhlükə yaradarsa, yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə nəzarəti həyata keçirən orqan yol hərəkətinin müvəqqəti məhdudlaşdırılması və ya qadağan edilməsi haqqında qərarın qəbul edilməsi barədə göstəriş verə bilər..." Yuxarıda qeyd olunan hallarda inzibati orqan dövlət mənafeyinin və ciddi təhlükənin nədə ifadə edildiyi müəyyən edir. Başqa sözlə, həmin anlayışların konkretləşməsinə dair şərhətmə fəaliyyətini həyata keçirir.

Qeyd etmək lazımdır ki, inzibati orqanların publik hüquq sahəsindəki fəaliyyətlərinin üzərində məhkəmə nəzarətinin olması hüquqi dövlətin əsas əlamətlərindən biridir.

Almaniya Federal İnzibati Məhkəməsinin və Konstitusiya Məhkəməsinin yanaşması ondan ibarətdir ki, qeyri-müəyyən hüquqi anlayışların inzibati orqan tərəfindən necə istifadə edildiyi istisna halları çıxmaq şərtlə, inzibati məhkəmə icraatı qaydasında tam həcmdə yoxlanıla bilər.

Eyni hüquqi mövqə "Azərbaycanda inzibati məhkəmə icraatı" kitabında aşağıdakı şəkildə ifadə olunmuşdur:

"Tez-tez rast gəlinən və təfsiri mümkün olan dispozişiyaya şərtləri ilə bağlı olan bütün digər hallar tam həcmdə məhkəmə tərəfindən yoxlanıla bilər. Məsələn, əgər qanunda namizədin "uyğun" olduğu təqdirdə dövlət qulluğuna qəbul edilə bilməsi nəzərdə tutulmuşdursa, bu uyğunluğu obyektiv meyarlar əsasında (məsələn, əvvəlki işəgötürənlərin verdiyi xasiyyətnamələr əsasında) yoxlamaq olar".

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosessual Məcəlləsində inzibati orqanların

diskresion səlahiyyətlərinin hansı həcmdə və necə yoxlanılmasını müəyyən edən prosessual norma təsbit edilmişdir. Belə ki, həmin Məcəllənin 74-cü maddəsinə əsasən inzibati orqanın diskresion səlahiyyətlər əsasında hərəkət etdiyi hallarda məhkəmə, həmçinin inzibati aktın və ya inzibati aktın qəbul edilməsindən imtinanın yaxud inzibati orqanın hərəkətsizliyi səbəbindən inzibati aktın qəbul edilməməsinin diskresion səlahiyyətlərin qanunla müəyyən olunmuş hədlərinə əməl olunmaması və ya diskresion hüququn həmin səlahiyyətlərin məqsədinə uyğun şəkildə həyata keçirilməməsi baxımından qanunsuz olub-olmadığını yoxlayır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, qeyri-müəyyən hüquqi anlayışların tətbiqi mahiyyətcə inzibati orqanın inzibati aktın səbəb ünsürünün müəyyən edilməsində (işin faktiki və hüquqi hallarının müəyyənləşdirilməsində) diskresion səlahiyyətidir. Bu baxımdan hesab edirik ki, qiymətləndirmə fəaliyyəti əsasında qəbul edilmiş inzibati aktlar da diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı rəhbər tutulmalı olan prinsiplər və tələblər əsasında yoxlanıla bilər.

Eyni zamanda qeyri-müəyyən hüquqi anlayışlarla bağlı inzibati orqanların fəaliyyəti inzibati məhkəmə icraatı qaydasında yoxlanılarkən bəzi xüsusi prinsiplər də tətbiq olunur.

Belə ki, bu zaman rəhbər tutulmalı prinsiplərdən ən vacibi "müəyyənlik" prinsipidir. Əslində bu prinsipin elementləri "İnzibati icraat haqqında" Qanunun 58-ci maddəsində göstərilmişdir:

58.2. İnzibati akt məzmun baxımından kifayət qədər aydın və anlaşılan olmalıdır.

58.3. İnzibati aktda onun ünvanlandığı hüquqi və ya fiziki şəxslər, nizama saldığı və ya həll etdiyi məsələlər dəqiq göstərilməlidir.

Göründüyü kimi, inzibati hüquqda müəyyənlik prinsipi ona xidmət edir ki, fiziki və hüquqi şəxslər müxtəlif hüquqi vəziyyətləri əvvəlcədən qiymətləndirə və hərəkətlərini (fəaliyyətlərini) ona uyğun tənzimləyə bilsinlər.

Yuxarıda qeyd etdiklərimizi bir misal üzərindən izah etməyə çalışaq.

Son dövrlər məhkəmə təcrübəsində rast gəlinən mübahislərdən biri də donor olmağa icazənin verilməsi ilə bağlıdır. Qeyd olunan inzibati mübahisələr dair işlərdə inzibati orqan təmənnəsizlik prinsipinin pozulmasına dair əsaslı şübhələrinin olması əsası ilə vətəndaşların müraciətlərini təmin etməkdən imtina edirlər. Qəbul edirik ki, əsaslı şübhə qeyri-müəyyən hüquqi anlayışdır. Bu baxımdan inzibati orqan əsaslı şübhə anlayışını subyektiv meyarlarla deyil, obyektiv, məntiqi və hüquqi meyarlarla şərh etməli, başqa sözlə, inzibati orqan həmin anlayışın məzmununu məhz qeyd olunan meyarlar əsasında müəyyən etməlidir.

Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, inzibati məhkəmə icraatında inzibati aktın qanuniliyi yoxlanılarkən inzibati orqan tərəfindən mütənasiblik və ədalət prinsiplərinə riayət olunub-olunmamasına da xüsusi diqqət yetirilməlidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi
2. "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu
3. "Yol hərəkəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu
4. "Torpaq islahatı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu
5. "Aviasiya haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu
6. Səyyad Kərimov, Günəş Vəliyeva. "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Kommentariya. "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı, Bakı, 2006.
7. Cemil Kaya. İdarenin təkdir yetkisi və yargısal denetimi. 3. Baskı, İstanbul.
8. Fərhad Mehdiyev. İnzibati hüquq. Bakı, 2010
9. A.Çağrı Yıldız. Alman idari yargılama hukukuna özgü bir dava türü yükümlülük davası 1. Baskı, İstanbul.
10. Köniqsmann A., Azərbaycanda inzibati məhkəmə icraatı, "Hüquq ədəbiyyatı nəşriyyatı", Bakı, 2013.
11. Hartmut Maurer. Allgemeines Verwaltungsrecht (Grundrisse des Rechts). 17. Auflage, Verlag C.H.Beck, s. 842
12. <https://www.juraindividuell.de/artikel/der-unbestimmte-rechtsbegriff-im-oeffentlichen-recht/>

Orxan İsmayılov
Judge of the Baku Court of Appeal
o.n.ismayilov@gmail.com

Summary

In this article, the author analyzes the use of indeterminate legal concepts in administrative proceedings and the distinctive features of administrative judicial review that arise from their application. The study evaluates the indeterminate legal concepts found in domestic legal norms. It investigates the conditions under which the actions of administrative bodies involving such concepts may be examined through administrative court proceedings.

Keywords: administrative proceedings, indeterminate legal concepts, administrative judicial review, national legislation, judicial practice, procedural legal characteristics, legal position

Orxan İsmayılov
Судья Бакинского Апелляционного суда
o.n.ismayilov@gmail.com

Резюме

В статье автор анализирует применение неопределенных юридических понятий в административном производстве и особенности административного судебного контроля, связанные с их использованием. В этом направлении проведен анализ неопределенных юридических понятий, используемых в национальных правовых нормах, а также исследованы условия, при которых действия административных органов, связанные с такими понятиями, могут быть рассмотрены в административном судопроизводстве.

Ключевые слова: административное производство, неопределенные юридические понятия, административный судебный контроль, национальное законодательство, судебная практика, процессуальные правовые особенности, юридическая позиция.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 11.04.2025

Çapa qəbul tarixi: 15.05.2025

Məhkəmə icraatında süni intellekt

Orxan Məmmədli

Bakı Şəhəri Yasamal Rayon Məhkəməsinin hakimi

Elektron ünvan: O.Mammadli999@gmail.com

Xülasə

Məqalədə müəllif tərəfindən məhkəmə icraatında və hüquq sahəsində müasir rəqəmsal informasiya texnologiyalarının tətbiqinin xüsusiyyətləri təhlil edilir. Bu istiqamətdə milli və beynəlxalq təcrübənin müqayisəli təhlili aparılmış, gələcəkdə bu sahədə qanunvericiliyin tənzimlənməsi qaydası və şərtləri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: məhkəmə, süni intellekt, müasir rəqəmsal informasiya texnologiyaları

Məhkəmə icraatında, insan fəaliyyətinin müəyyən formal qaydalarla məhdudlaşdırıldığı şəraitdə yalnız mütəxəssis yönümlü intellektual sistemlərin tətbiqi mümkündür. Bu sistemlər müstəqil şəkildə işləməyə qadir olsalar da, insan nəzarəti altında fəaliyyət göstərməlidirlər. Qanunvericiliyi, digər normativ-hüquqi aktları, məhkəmə təcrübəsini müstəqil şəkildə ümumiləşdirə və təhlil edə bilən, habelə standart, mübahisəsiz qərarlar qəbul edən süni intellekt sistemləri artıq məhkəmə prosesinin bir hissəsinə çevrilməkdədir.

Elmi ədəbiyyatda süni intellektin istintaq orqanlarının və əməliyyat-axtarış fəaliyyəti həyata keçirən qurumların işində köməkçi element kimi tətbiqi ilə bağlı təkliflər irəli sürülür. Bu, cinayətlərin daha səmərəli və sürətli açılması və istintaqının aparılması məqsədilə nəzərdə tutulur.

Süni intellektin aşağıdakı imkanları hakimlər, müstəntiqlər, ibtidai istintaq orqanlarının əməkdaşları, prokurorlar və vəkillər tərəfindən yüksək qiymətləndiriləcək:

- istintaq versiyalarının, hərəkətlərin, hadisələrin və s. imitasiya modelləşdirilməsini həyata keçirmək bacarığı;
- prosessual sənədlərin layihələrinin hazırlanması (protokollar, qərarlar, ittiham nəticələri, ittiham aktları, təqdimatlar və s.);
- ərizələrin, şikayətlərin, vəsatətlərin və digər sənədlərin elektron formada qəbulunu və emalını həyata keçirmək bacarığı.

İxtisaslaşmış ədəbiyyatda süni intellekt ya "xarici mühitdən daxil olan məlumatların işlənməsi nəticəsində öz hərəkətlərini müəyyənləşdirən, bu hərəkətlərin nəticələrini qiymətləndirən və insanın tam nəzarəti olmadan fəaliyyət göstərə bilən qurğu" kimi başa düşülür, ya da "öyrənmə mexanizmi ilə təchiz olunmuş və insan beynini təqlid edən kompüter proqramı" kimi izah olunur.

Avropada süni intellekt fiziki (bioloji olmayan) təbiətə malik, lakin fiziki (enerji baxımından) dəstəyə ehtiyacı olan, mühitlə məlumat mübadiləsi aparmağa və onları təhlil etməyə, əldə olunan təcrübə və qarşılıqlı əlaqələr əsasında özünü öyrənməyə, həmçinin fəaliyyət və davranışını ətraf mühitin şərtlərinə uyğunlaşdırmağa qadir olan kibernetik avtonom sistem kimi qəbul olunur.

Fəlsəfi ensiklopediyaya əsasən süni

intellekt – insanın intellektual və sensor qabiliyyətlərini sayısal sistemlər vasitəsilə təqlid edən rəqəmsal sistemdir və bu məqsədlə hesablama qurğularından (məsələn, neyron şəbəkələrdən) istifadə olunur.

Normativ-hüquqi bazanın və məhkəmə təcrübəsinin daim genişlənməsi və dəyişməsi, artan iş yükü, bu səbəbdən baş verən çoxsaylı istintaq və məhkəmə səhvləri, süni intellekt sistemlərinin tətbiqini – qərəzsiz, satın alınmayan, obyektiv və demək olar ki, səhvsiz hüquqi qərarlar qəbul etməyə qadir sistemləri – həyati vacib edir. Belə sistemlər yalnız məhkəmələrin, prokurorların, istintaq orqanlarının və vəkillərin fəaliyyətində ciddi dəstək olmaqla kifayətlənməyəcək, eyni zamanda onların fəaliyyətinə obyektiv kənardan nəzarəti də təmin edə biləcək.

Müasir kompüter texnologiyaları vasitəsilə əldə edilən elektron sənədlər artıq bu gün daha etibarlı hesab olunur – onları saxtalaşdırmaq, əvəzləmək, təhrif etmək və ya itirmək daha çətindir. Bu xüsusilə “blokçeyn” texnologiyalarından istifadə olunduqda daha aktualdır.

Bir tərəfdən bu həqiqətən də belədir, lakin bu fikir müəyyən qədər ideallaşdırılmış və mübahisəlidir. Unutmaq olmaz ki, rəqəmsal texnologiyalardan və süni intellektdən “kriminal” yaradıcılıqla istifadə yolları da daim təkmilləşir və əksər hallarda hüquq-mühafizə orqanlarının reaksiyalarından bir addım öndə olur. Odur ki, cinayət məqsədləri üçün “ağıllı” robotların yaradılması və istifadəsi, eləcə də süni intellekt sistemlərinin fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə edilməsi və bunun nəticəsində ictimai təhlükəli zərərin törədilməsi, cinayət məsuliyyəti ilə nəticələnməlidir.

Bank və iqtisadi sahələrdə rəqəmsal fırıldaqçılıq halları, vətəndaşların şəxsi və

konfidensial məlumatlarının olduğu məlumat bazalarının sındırılması, sosial şəbəkə hesablarının, elektron poçt qutularının ələ keçirilməsi, rəqəmsal elektron imza ilə cinayət xarakterli manipulyasiyalar, müxtəlif müəssisələrin, dövlət orqanlarının saxta saytlarının yaradılması və s. geniş yayılmışdır.

Artıq süni intellekt insanın barmaq izlərini təqlid etməyi öyrənib, bu da biometrik autentifikasiya sistemi ilə qorunan məlumatlara giriş əldə etməyə imkan verir. Aydın ki, yaxın gələcəkdə digər biometrik məlumatların da saxtalaşdırılması mümkün olacaq.

Superkompüterlərin inkişafı zərərli kodların süni intellekt sistemlərinə inteqrasiyasını daha da asanlaşdıracaq. Elektron pasportlar, elektron sürücülük vəsiqələri, müxtəlif neyrointerfeyslər, çiplər, virtual və artırılmış reallıq texnologiyaları, insan psixikasına və beyninə təsir göstərən cihazların kimilər və necə istifadə edə biləcəyi təsəvvür edilməz dərəcədə narahatedicidir.

İstənilən rəqəmsal texnologiya, o cümlədən süni intellekt, həm xeyirxah, həm də zərərli məqsədlərlə istifadə oluna bilər. Bu, onların inkişaf səviyyəsindən və konkret neyron şəbəkəyə insan tərəfindən hansı imkanların (və eyni zamanda hansı səhvlərin) daxil edilməsindən asılı olacaq.

Artıq bu gün süni intellekt texnologiyalarının yalnız cinayətkar məqsədlərlə istifadəsi ilə bağlı deyil, həm də insana ölüm və ya digər zərər yetirmək qabiliyyətində olan robotların yaradılması ilə bağlı narahatlıqlar ifadə olunur (burada hərbi robotlardan söhbət getmir, çünki onlar üçün ayrıca hüquqi tənzimləmə tələb olunur).

Bununla əlaqədar olaraq, insan ilə süni intellekt sistemləri arasında sosial qarşılıqlı münasibətləri tənzimləyəcək hüquqi və etik qaydaların hazırlanması, həmçinin belə

sistemlərin törətdiyi zərərə görə məsuliyyət daşıyan şəxslərin hüquqi cavabdehlik çərçivəsinin qanunvericilikdə müəyyən edilməsi təklif olunur.

Süni intellekt sistemlərinin nəzarətsiz şəkildə yaradılması və istifadəsinin ciddi mənfi nəticələrinin qarşısını almaq üçün aşağıdakı tədbirlərin görülməsi zəruri görünür. Hər şeydən əvvəl, süni intellekt sistemlərinin yaradılması və sertifikatlaşdırılması üzrə məcburi texnoloji tələblərin hazırlanması və təsdiqlənməsi, həmçinin onların xüsusi reyestrə qeydiyyatına alınması öhdəliyinin hüquqi müstəvidə təsbit edilməsi vacibdir.

Süni intellekt "artırılmış təhlükə mənbəyi" kimi tanınmalı və onun fəaliyyəti nəticəsində vurulan zərər üçün mülki hüquqda məsuliyyət bu mənbəyə mülkiyyət hüququ, təsərrüfat idarəçiliyi və ya operativ idarəetmə hüququ əsasında malik olan hüquqi və ya fiziki şəxsin üzərinə qoyulmalıdır. Bu məsuliyyət digər qanuni əsaslarla (icarə hüququ, aidiyyəti orqanın sərəncamı ilə mənbənin istifadəyə verilməsi və s.) da tətbiq oluna bilər və bu, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin müvafiq müddələrinə əsasən həyata keçirilməlidir. Bu baxımdan, müstəqil fəaliyyət göstərən "ağıllı" robotların sahibləri üçün məcburi mülki məsuliyyət sığortası sisteminin tətbiqi məqsədəuyğun hesab oluna bilər.

Cinayət, mülki, inzibati və arbitraj məhkəmə icraatında süni intellekt sistemlərinin tətbiqi nəticəsində vətəndaşlara və hüquqi şəxslərə dəyən zərərə görə məsuliyyət dövlətin üzərinə düşməlidir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına əsasən dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir. Bu təminatların xarakteri yalnız ədalət mühakiməsi texnologiyalarının inkişafı və təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar olaraq dəyişə bilər və dəyişməlidir.

Bundan əlavə, keyfiyyət və

təhlükəsizlik tələblərinə cavab verməyən, sertifikatlaşdırılmamış və müvafiq reyestrə qeydiyyatdan keçməmiş süni intellekt sistemlərinin yaradılması və istifadəsinə görə inzibati məsuliyyətin tətbiqi də məqsədəuyğun ola bilər.

Böyük ehtimalla, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsində aşağıdakı hallara görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutan maddələrin qəbuluna ehtiyac yaranacaq: insanın ölümünə və ya digər ictimai təhlükəli zərərə səbəb olmaq məqsədilə süni intellektin yaradılması və istifadəsi; süni intellekt sistemlərinin fəaliyyətinə qeyri-qanuni müdaxilə nəticəsində ictimai təhlükəli zərərin baş verməsi.

Hüquq cəmiyyətinin, "ağıllı" və müstəqil fəaliyyət göstərən süni intellekt sistemlərinin hüquqi statusunu və fəaliyyətini tənzimləyən yeni hüquqi yanaşmalar və qaydaların hazırlanmasına ciddi diqqət yetirməsi zəruridir. Çünki mövcud hüquqi subyektlilik və məsuliyyət anlayışları bu sistemlərin spesifikasiyasına uyğun gəlmir.

Hazırda məhkəmə icraatında süni intellekt sistemlərindən istifadə zamanı "Məhkəmə sistemlərində və onların çərçivəsində süni intellektin istifadəsinə dair Avropa Etik Xartiyası"nın müddəaları nəzərə alınmalıdır. Bu sənəd ədalət mühakiməsinin səmərəliliyini və keyfiyyətini artırmaq məqsədilə süni intellektin tətbiqinə dair beş əsas prinsipi müəyyən edir.

Bu prinsiplər sırasında birinci dərəcəli əhəmiyyətə malik olan – Avropa İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi Konvensiyası (və onun Protokolları), habelə Şəxsi Məlumatların Avtomatlaşdırılmış Emalı Zamanı Fərdi Müdafiə haqqında Konvensiya (CETS №108) ilə təminat altına alınmış əsas hüquqlara hörmət prinsipidir.

Bundan əlavə, məlumatların süni

intellekt vasitəsilə emalı və istifadəsinin diskriminasiyaya gətirib çıxaran hallarını qadağan edən ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi prinsipi də vacibdir. "Keyfiyyət və təhlükəsizlik" prinsipinə əsasən, məhkəmə qərarlarının və digər məhkəmə məlumatlarının

yalnız sertifikatlaşdırılmış süni intellekt texnologiyaları ilə emalı qanunvericiliklə müəyyən edilmiş çərçivədə ədalət mühakiməsinin təhlükəsiz və səmərəli icrasını təmin etməlidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Zəkurov R.F. Müasir İT texnologiyalarının məhkəmə prosesində əsas məqsədlərə nail olmaq üçün istifadəsi. // SPS KonsultantPlyus. URL: www.consultant.ru (müraciət tarixi: 03.08.2019).
2. Afanasyev A.Y. Süni intellekt və ya cinayətlərin aşkarlanması, açılması və araşdırılması subyektlərinin intellekti: hansı qalib gələcək? // Kriminalistin Kitabxanası. Elmi jurnal, 2018, № 3(38).
3. Vlasova S.V. Rəqəmsal reallığa uyğunlaşma baxımından cinayət-prosessual mexanizmin tənzimlənməsi məsələsinə dair. // Kriminalistin Kitabxanası. Elmi jurnal, 2018, № 1.
4. Qriqoryev V.N., Medvedeva M.O. Cinayət-prosessual tənzimləmənin predmeti kimi informasiya texnologiyaları. // Cinayət prosesində informasiya texnologiyalarının inkişafı. Redaktor: S.V. Zuev. Moskva: YurLitInform, 2018. 248 s.
5. Jatdov A.X. Hüquq sahəsində informasiya texnologiyaları. // Gənc alim, 2018, № 6.
6. Zuev S.V. Cinayət prosesində rəqəmsal mühit: problemlər və perspektivlər. // Sibir Hüquq Bülleteni, 2018, № 4.
7. Qrişin D., Naumov V. Robototexnika haqqında qanun konsepsiyası. URL: <https://vc.ru/flood/20724-law-robots> (müraciət tarixi: 03.08.2019) Şimali Qafqaz Hüquq Bülleteni, 2019, № 3.
8. Morxat P.M. Süni intellekt: hüquqi baxış. Moskva: Buki Vedi, 2017. – 257 s.
9. Qlebov İ.N. Gələcəyin planetar hüquq dünyası... // Şəbəkə hüquq elmi jurnalı «Humanitar Hüquq». URL: <https://humanlaw.ru/9-article/26-artificial-intelligence.html> (müraciət tarixi: 03.08.2019).
10. Nikitin S.V. A. Kuraş ilə müsahibə. Rəqəmsal iqtisadiyyat dövründə hüquqşünasları hansı gələcək gözləyir? URL: <http://www.cnews.ru/articles/2017-1020> (müraciət tarixi: 05.08.2019).
11. Hern A. Saxta barmaq izləri biometrik sistemlərdə real izləri təqlid edə bilər. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2018/nov/15/fake-fingerprints-can-mitate-real-fingerprints-in-biometric-systems> (müraciət tarixi: 07.08.2019).
12. Sidorova E. Süni intellekt haqqında bilməli olduğunuz hər şey. URL: <https://ru.ihodl.com/technologies/2017-09-16/> (müraciət tarixi: 03.08.2019).

Orkhan Mammadli
Judge of the Yasamal District Court

Summary

The article analyzes the features of applying modern digital information technologies in judicial proceedings and the legal field. A comparative analysis of national and international practices is carried out, and the possible conditions and directions for future legislative regulation in this area are examined.

Keywords: judiciary, artificial intelligence, digital information technologies.

Орхан Мамедли
Судья Ясамальского районного суда

Резюме

В статье автором проанализированы особенности применения современных цифровых информационных технологий в судебном производстве и в правовой сфере. Проведен сравнительный анализ национального и международного опыта в данном направлении, а также исследованы порядок и условия регулирования законодательства в этой области в будущем.

Ключевые слова: суд, искусственный интеллект, цифровые информационные технологии.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 18.05.2025

Çapa qəbul tarixi: 18.06.2025

Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin mətbəəsi
Ünvan: Yusif Səfərov küç. 26
Tel: 012-489-07-07 (daxili nömrə: 1607)